

Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Координаційне бюро з кримінології та кримінально-виконавчого
права Національної академії правових наук України
Рада громадського контролю при Державному бюро розслідувань
Кафедра кримінально-правової політики НЮУ
імені Ярослава Мудрого

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«АНТИКРИМІНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: У ПОШУКАХ ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ»

(частина 2)

(м. Харків,
23 грудня 2025 р.)

Міністерство освіти і науки України

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Координаційне бюро з кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії правових наук України
Рада громадського контролю при Державному бюро розслідувань
Кафедра кримінально-правової політики НЮУ імені Ярослава Мудрого

«Антикримінальна політика України: у пошуках оптимальної моделі»

Збірник матеріалів

Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 18 грудня 2025 р.)

(Частина 2)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Гетьман Анатолій Павлович – ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України;

Головкін Богдан Миколайович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

Таволжанський Олексій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент

Антикримінальна політика України: у пошуках оптимальної моделі:

А 72 збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 18 грудня 2025 р.) (Частина 2). Харків: Юрайт, 2026. 134 с.

ISBN 978-617-7450-33-6

*Матеріали викладено в авторській редакції з незначною коректурою.
Відповідальність за їхню якість, достовірність, а також відсутність у них відомостей,
що становлять державну таємницю та інформацію для службового користування,
несуть автори.*

Зміст

<u>Гетьман А.П.</u>	<i>Вступне слово</i>	6
<u>Атаманчук О.О.</u>	Міжнародні стандарти як основа оптимальної моделі зниження корупції у тиловому забезпеченні Збройних Сил України: кримінологічні аспекти впровадження	9
<u>Вапнярчук А. В.</u>	Сутність судової діяльності при виконанні судових рішень у кримінальному провадженні	16
<u>Вороніна К.О.</u>	Визначення суб'єктивної сторони при кваліфікації злочину агресії: український контекст	20
<u>Вус А.А.</u>	Умови вчинення шахрайства щодо військовослужбовців та членів їхніх сімей	24
<u>Геркула Н.М.</u>	Середовище як комплексна умова поширення колабораційної діяльності	30
<u>Григоров Я.С.</u>	Міжнародне співробітництво як засіб забезпечення принципу невідворотності притягнення до кримінальної відповідальності	34
<u>Гришук Д.В.</u>	Причини та умови вчинення правопорушень під час воєнного стану	37
<u>Данилова В.О.</u>	Забезпечення співпраці слідчих та оперативних підрозділів у кримінальних провадженнях	41
<u>Дробот А.Ю.</u>	Досудова пробація	46

<u>Елізбарян І.А.</u>	Кримінальна відповідальність за екоцид (ст. 441 КК України), як злочин проти людяності	49
<u>Каялі К.В.</u>	Пробація щодо неповнолітніх	54
<u>Колесников М.Є.</u>	Відображення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень у нормах кримінального кодексу України	58
<u>Коlessніков С.О.</u>	Використання зарубіжних практик конфіденційного співробітництва для протидії створенню не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань	63
<u>Котов Є.В.</u>	Поняття та зміст техніко-криміналістичного забезпечення розслідування контрабанди фальсифікованих лікарських засобів	68
<u>Магаль М.С.</u>	Аналітична діяльність слідчого як основа прогнозування криміногенних загроз	74
<u>Маслій С.А.</u>	Кіберзлочинність як стратегічний виклик: тенденції розвитку та інструменти прогнозування	79
<u>Мочалова Ю.Д.</u>	Сучасна пенітенціарна пробація	83
<u>Оболенцев М.В.</u>	Сучасна практика формування вітчизняних підрозділів дізнання	86
<u>Печений Р.І.</u>	Визначення причин та умов вчинення військових кримінальних правопорушень	89
<u>Попович К.Г.</u>	Сучасні методи прогнозування злочинності та їх роль у стратегічному плануванні антикримінальної політики України	94

<u><i>Спаскіна К.О.</i></u>	Пробація в системі заходів запобігання злочинності неповнолітніх	98
<u><i>Самойлов В.П.</i></u>	Спеціальна конфіскація як засіб протидії злочинності	104
<u><i>Серікбаєв А.А.</i></u>	Антикримінальна політика України: у пошуках оптимальної моделі	109
<u><i>Скрипченко Р. І.</i></u>	Особливості протидії корупції у службовій діяльності в умовах воєнного стану	112
<u><i>Стручаєв М.Ф.</i></u>	Основні недоліки державної політики у сфері запобігання кіберзлочинності	115
<u><i>Чупрій Я.О.</i></u>	Пенітенціарна пробація як спосіб забезпечення ресоціалізації засуджених	121
<u><i>Штик А.Ю.</i></u>	Розроблення інструментів виявлення і припинення протиправної діяльності на ранніх стадіях у кіберсфері	125
<u><i>Якушев Р.С.</i></u>	Розвиток духовного інтелекту особистості в контексті крімінотеологічної парадигми	130

Гетьман А.П.,

доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки, ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Вітальне слово.

**Шановні учасники Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Антикримінальна політика України: у пошуках оптимальної моделі»!**

У науковій спільноті державна політика у сфері боротьби зі злочинністю іменується по-різному: кримінальна політика, політика боротьби зі злочинністю, політика протидії злочинності, політика попередження (превенції) злочинності та ін. Виходячи із змісту і спрямованості цього виду діяльності держави є підстави вживати термін «антикримінальна політика», яким позначається принципи, стандарти й механізми зниження рівня злочинності і недопущення вчинення кримінальних правопорушень, а також забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності, виправлення і ресоціалізація засуджених та захист інтересів потерпілих.

Антикримінальна політика України повинна враховувати стандарти й норми ООН у сфері попередження злочинності і кримінального правосуддя, розроблятися на основі надійних статистичних даних та спрямовуватися на обмеження й усунення факторів злочинності, що призведе до зниження рівня злочинності в Україні та убезпечення громадян від протиправних посягань.

Одним із семи завдань, поставлених у 2022 р. Європейською Комісією перед Україною для набуття статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу (2022 р.) було схвалення комплексного стратегічного плану реформування всього правоохоронного сектору як частини середовища безпеки України. На виконання цього завдання, 11 травня 2023 р. Указом Президента України № 273 схвалено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 рр (далі – КСП). Серед стратегічних напрямів реформування органів правопорядку визначено послідовну кримінальну політику, пріоритетом якої є запобігання злочинності та забезпечення ін-

тересів потерпілого. На виконання КСП розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.08.2024 р. № 273 затверджено План заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони на 2023-2027 рр. 23.08.2024 р.

У цих документах передбачено основні напрями формування й реалізації державної кримінальної політики, зокрема:

- розроблення й ухвалення профільних законів у сфері протидії злочинності;
- запровадження стратегічного планування у сфері кримінальної політики, що визначатиме міжгалузеві, галузеві та інституційні заходи протидії злочинності;
- розроблення концепції державної політики протидії злочинності та Національного плану із запобігання (превенції) злочинності, розрахованого на три роки, з урахуванням мети поступової адаптації законодавства України до права (acquis) Європейського Союзу;
- розроблення й прийняття щорічних регіональних та місцевих програм запобігання (превенції) злочинності, що визначають пріоритети впливу на злочинність залежно від її стану, структури, динаміки і тенденцій;
- утворення міжвідомчої Координаційної ради з питань реалізації політики запобігання (превенції) злочинності;
- запровадження системи оцінювання загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA Україна);
- реформування системи кримінальної статистики та використання альтернативних джерел інформації про стан злочинності в державі, зокрема результатів періодичних соціологічних опитувань населення;
- забезпечення обов'язкового проведення кримінологічної експертизи проєктів законів про внесення змін до кримінального, кримінального процесуального та суміжного законодавства України;
- удосконалення механізмів координації у сфері кримінальної юстиції та розвиток державно-приватного партнерства з питань протидії злочинності.

Під егідою Офісу Генерального прокурора міжвідомчою робочою групою здійснюється розроблення правових і програмних засад антикримінальної політи-

ки України на трирічний період. Ведеться робота над розробленням проектів законів «Про основи державної політики у сфері протидії злочинності», «Про кримінальну статистику» та ін. Нещодавно презентовано результати Першого загальнонаціонального дослідження рівня злочинності в Україні та громадської думки щодо правопорушень, діяльності органів і системи правосуддя», яке продемонструвало, що стан і тенденції поширення злочинності в нашій державі навіть під час війни в цілому відповідають загальному тренду поширення злочинності в ЄС. Для формування ефективної антикримінальної політики необхідна колаборація правоохоронців, науковців, адвокатів, суддів, експертів аналітичних і науково-дослідних установ, представників міжнародних організацій. У цій сфері міждисциплінарних знань накопичилося багато проблем, вирішення яких роками відкладалося на потім. Настав час розпочати обговорення складних питань формування нової антикримінальної політики України, і сьогоднішня конференція буде гідною площадкою для публічної дискусії.

Користуючись нагодою, висловлюю слова щирої вдячності за участь у конференції представникам Офісу Генерального прокурора, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Національної поліції, а також провідним науковцям Національного університету «Києво-Могилянська академія», Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної академії внутрішніх справ, Університету Короля Данила, Інституту служби безпеки України НЮУ ім. Ярослава Мудрого, Інституту держави і права ім. В.М. Корецького, Сумського державного університету, Національного університету «Одеська юридична академія» та багатьох інших закладів вищої освіти.

Бажаю спікерам і учасникам Всеукраїнської науково-практичної конференції плідної дискусії, вироблення консолідованої позиції щодо цілей, моделі, пріоритетів та напрямів формування антикримінальної політики України.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЯК ОСНОВА ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ЗНИЖЕННЯ КОРУПЦІЇ У ТИЛОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ: КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Корупція у сфері оборони, зокрема в системі тилового забезпечення Збройних Сил України, становить суттєву загрозу для обороноздатності держави. Порушення в процесах закупівель, зберігання або транспортування матеріальних ресурсів безпосередньо впливають на укомплектованість підрозділів, оперативність забезпечення та збереження життя військовослужбовців. На думку І. І. Войтовича, корупційні дії посадових осіб у воєнній сфері підривають внутрішню платформу національної безпеки, без якої держава не може забезпечити ефективну відсіч збройній агресії [1, с. 134]. Дослідник наголошує, що корупційній злочинності у воєнній сфері притаманні високий рівень латентності, складний механізм вчинення та специфічні суб'єкти [1, с. 125].

На нормативному рівні протидія корупції визначена одним із ключових напрямів формування воєнної політики України, що закріплено у Воєнній доктрині [2, с. 19] та Стратегії національної безпеки [3]. Закон України «Про запобігання корупції» встановлює комплекс запобіжних механізмів, спрямованих на формування доброчесної публічної служби [4]. У міжнародному вимірі вимоги щодо мінімізації корупції відображені у Конвенції ООН проти корупції, яка підкреслює важливість прозорих адміністративних процедур, внутрішнього контролю, добору кадрів та запобігання зловживанням владою [5, с.11-13].

Разом із тим, як слушно підкреслює В. А. Приймак, удосконалення антикорупційних механізмів у військовому управлінні можливе лише за умови стандартизації процедур, підвищення прозорості та впровадження сучасних інструментів контролю [6, с. 219–222].

Одним із дієвих механізмів вдосконалення антикорупційних процесів в тиловому забезпеченні Збройних Сил України – є імплементація міжнародних стандар-

тів. Ця процедура є також обов'язковою на шляху України до НАТО. Але чи дасть просте впровадження саме той результат, який ми очікуємо?

На мою думку, найбільшим викликом імплементації міжнародних стандартів є не технічна складність, а ментальні та поведінкові бар'єри, притаманні частині посадових осіб тилового забезпечення. Як підкреслює Н. В. Сметаніна, ефективність антикорупційної діяльності неможлива без упорядкованих процедур врегулювання конфлікту інтересів, дотримання етичних стандартів та реального функціонування механізмів внутрішнього контролю [7, с. 190-192]. В своїх роботах І. І. Войтович зазначає, що культурно-психологічні чинники, толерантність до порушень та схильність до неформальних практик створюють сприятливі умови для корупційних проявів [1, с. 122-126]. Саме тому важливою є не лише формалізація процедур, а й зміна управлінської поведінки, коли кожен суб'єкт розуміє причинно-наслідковий зв'язок: **дрібне привласнення → некомплект → зниження боєздатності → бойові втрати → втрата територій → втрата держави**. Це визначає необхідність кримінологічного аналізу міжнародних стандартів як підґрунтя оптимальної моделі зниження корупції у тиловому забезпеченні ЗСУ.

Міжнародні антикорупційні стандарти за останні десятиліття перетворилися на комплексні, системні інструменти, спрямовані на підвищення прозорості, підзвітності та доброчесності державного управління. Аналізуючи міжнародні антикорупційні документи, Д. В. Деріга підкреслює, що міжнародні стандарти протидії корупції поступово трансформувалися у цілісну систему нормативних та інституційних механізмів, які формують практичні моделі запобігання корупції [14, с. 162]. У цій еволюції особливе місце посідають документи ООН, Ради Європи, GRECO, НАТО та OECD.

Конвенція ООН проти корупції встановлює фундаментальні принципи прозорості публічного управління, контролю за державними закупівлями та належного добору кадрів [5, с. 11-13]. Кримінологічно важливим є положення про необхідність мінімізації дискреції посадових осіб, що прямо стосується сфери тилового забезпечення. Рада Європи та GRECO акцентують на запобіганні конфлікту інтересів, етичній поведінці, підзвітності та незалежному контролю в діяльності державних службовців [8; 9]. Ці стандарти підкреслюють важливість поведінко-

вих змін - не лише удосконалення процедур, а й формування культури доброчесності серед особового складу.

Особливо важливими для Збройних Сил України є стандарти НАТО. Програма NATO Building Integrity орієнтована на посилення внутрішнього контролю, вдосконалення кадрової політики, мінімізацію можливостей для зловживань та формування доброчесної професійної культури [10, с.11-13]. Воєнна доктрина України концептуально узгоджується з цими підходами, визначаючи протидію корупції одним із ключових напрямів воєнної політики [2, с. 19].

У сфері тилового забезпечення важливу роль відіграють стандарти STANAG та логістичні системи, зокрема LOGFAS, що забезпечують уніфікованість процесів, прозорість обліку та мінімізацію людського фактора під час руху матеріальних ресурсів [11, с. 82-85]. Це безпосередньо зменшує криміногенні можливості маніпуляцій.

Підходи OECD - такі як модель «Preventing Corruption in Public Procurement» - пропонують ризик-орієнтоване управління, аудит постачальників, аналіз «критичних точок» у закупівлях та створення комплаєнс-підрозділів [12, с.24-27]. Це формує структурну стійкість системи. Також важливі аналітичні звіти Transparency International Defence & Security, зокрема Government Defence Integrity Index, який демонструє рівень корупційної вразливості оборонного сектору України та конкретизує напрями необхідних реформ [13].

На мою думку, фундаментальна перевага міжнародних стандартів полягає у зміні балансу між особистою владою посадовця та чіткою, регламентованою процедурою. Чим менше простору для суб'єктивного впливу, тим менше корупційних ризиків. Міжнародні стандарти змінюють управлінську логіку: від «вирішити питання» до «діяти відповідно до процедури». Саме це створює основу оптимальної моделі антикорупційної політики у тиловому забезпеченні ЗСУ.

Попри значний потенціал міжнародних стандартів, їх упровадження в Україні стикається з кримінологічними, організаційними та ментально-поведінковими бар'єрами. Культурно-психологічні установки, стереотипи радянського походження, звичність неформальних практик та недовіра до інституцій формують середовище, сприятливе для корупційних проявів у воєнній сфері. Як зазначають Б.

М. Головкін та співавтори, боротьба з корупційними злочинами в умовах воєнного стану потребує не лише посилення кримінальної відповідальності, а й комплексної трансформації інституційних і поведінкових механізмів, оскільки війна суттєво підвищує латентність та ризики корупції в оборонній сфері [15, с. 395–398].

У контексті тилового забезпечення до ключових бар'єрів належать:

1. **Надмірна дискреція посадових осіб**, що створює широкий простір для суб'єктивних рішень і суперечить принципам прозорості, підзвітності та мінімізації корупційних ризиків, закріпленим у документах UNCAC та OECD [5; 12];
2. **Поширеність неформальних практик**, які фактично підміняють стандартизовані процедури, знижують передбачуваність управлінських дій і формують сприятливі умови для маніпуляцій у процесах закупівель, розподілу та обліку ресурсів.
3. **Інституційно-кадрова інерція**, що проявляється у низькій готовності персоналу переходити до цифрових, формалізованих та прозорих моделей управління, що є необхідною умовою адаптації сучасних стандартів логістичного забезпечення.
4. **Недостатній рівень етичної та антикорупційної освіти**, попри те, що у стандартах НАТО Building Integrity вона визначена як обов'язковий елемент формування культури доброчесності та професійної відповідальності [10];
5. **Фрагментарність та непослідовність внутрішнього контролю**, що суперечить вимогам GRECO та OECD щодо безперервного моніторингу, ризикорієнтованого аудиту та ефективних механізмів нагляду [9; 12].

Вважаю, що імплементація міжнародних стандартів у тиловому забезпеченні можлива лише за умови глибокої трансформації поведінкових моделей суб'єктів. Посадові особи повинні усвідомити, що будь-яке порушення процедури має пряму бойову ціну. Тому ключовими елементами оптимальної моделі мають бути антикорупційна освіта, розвиток доброчесності, персональна відповідальність і створення умов, за яких корупційна поведінка стає ризикованою, неефективною і соціально неприйнятною.

Досягти результативності оптимальної моделі зниження рівня корупції за допомогою впровадження міжнародних стандартів можна лише за допомогою синергії таких складових як: міжнародні стандарти + інституційна реформа + цифровізація процесів + зміна поведінки суб'єктів + формування антикорупційної культури. Лише комплексне поєднання цих елементів дозволить знизити корупційні ризики, підвищити боєздатність ЗСУ та зміцнити національну безпеку України.

Список використаних джерел

1. Войтович І. І. *Корупційна злочинність у сфері воєнної безпеки: кримінологічний аналіз* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2020. 225 с.
2. Воєнна доктрина України : затв. Указом Президента України від 24 верес. 2015 р. № 555/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 81. С. 19.
3. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» : затв. Указом Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 11.12.2025).
4. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 11.12.2025).
5. United Nations Convention against Corruption. New York : United Nations, 2003. 78 р. URL: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50028_R.pdf (дата звернення: 11.12.2025).
6. Приймак В. А. *Теоретичні засади запобігання корупції в органах військового управління* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 268 с. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/rkr-dis-25-07.pdf> (дата звернення: 11.12.2025).
7. Сметаніна Н. В. Сучасні виклики у діяльності уповноважених з антикорупційної діяльності в умовах воєнного стану. *Кримінально-правова протидія корупції у воєнній та повоєнній Україні* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 24 листоп. 2023 р. / редкол.: Ю. А. Пономаренко та ін. ; Коміс. з питань прав. реформи при Президентові України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; НДІ вивч.

проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків : Право, 2024. С. 190-193.

8. Council of Europe Criminal Law Convention on Corruption (ETS No. 173). Strasbourg : Council of Europe, 1999. 15 p. URL: <https://rm.coe.int/168007f3f5> (дата звернення: 11.12.2025).

9. GRECO. Fourth Evaluation Round: Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors. Strasbourg : Council of Europe, 2019. 76 p. URL: <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/1680aaa790> (дата звернення 11.12.2025).

10. NATO. Building Integrity Toolkit. Brussels : NATO Headquarters, 2016. 58 p. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/building-integrity> (дата звернення: 11.12.2025).

11. NATO Standardization Agreement (STANAG) 2605. *NATO Logistics Handbook*. Brussels : NATO Standardization Office. URL: [https://www.forsvaret.no/en/organisation/nduc/nodefic/pre-study-packages/NATO%201.06%20-%20Vedlegg%20NATO%20Logistics%20Handbook%20\(2012\).pdf](https://www.forsvaret.no/en/organisation/nduc/nodefic/pre-study-packages/NATO%201.06%20-%20Vedlegg%20NATO%20Logistics%20Handbook%20(2012).pdf) (дата звернення: 11.12.2025).

12. OECD. Preventing Corruption in Public Procurement. Paris : OECD Publishing, 2016. 152 p. URL: https://baselgovernance.org/sites/default/files/2020-03/oecd_preventing_corruption_in_public_procurement_2016.pdf (дата звернення: 11.12.2025).

13. Transparency International Defence & Security. Government Defence Integrity Index 2020. London : Transparency International UK, 2020. URL: <https://ti-defence.org/wp-content/uploads/2021/12/TI-GDI-Global-Report-v7.pdf> (дата звернення: 11.12.2025).

14. Деріга Д. В. Європейські антикорупційні стандарти та шляхи їх запровадження в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 1. С. 160–165.

15. Holovkin B. M., Semenyshyn M., Tavalzhanskyi O. V., Lysodyed O. V., Smetanina N. V. Fight against Corruption-Related Crimes in Wartime in Ukraine. *International Annals of Criminology*. 2023. Vol. 61, Iss. 3–4. P. 384–409.

СУТНІСТЬ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ВИКОНАННІ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Для належного розгляду сутності судової діяльності при виконанні судових рішень у кримінальному провадженні доцільно насамперед розглянути питання щодо сутності поняття «правосуддя» в кримінальному провадженні. Відзначимо, що в чинному кримінальному процесуальному законодавстві воно не визначається. Немає єдиного підходу до розуміння цього поняття й у вітчизняній науковій літературі. Узагальнивши висловлені з цього приводу доктринальні погляди (вони висловлювались, за звичай, в рамках досліджень присвячених кримінальним процесуальним функціям), можна виокремити такі підходи до цього питання:

1. Розуміння правосуддя у кримінальних справах як діяльності із застосування норм матеріального права щодо вирішення основного питання кримінального процесу – про винуватість або невинуватість особи у вчиненні злочину та про її покарання у разі доведеності вини [1, с. 9].

2. Полягає в розумінні правосуддя не тільки як форми вирішення кримінально-правового конфлікту шляхом розгляду й дачі відповіді на питання про винуватість і про застосування до винного покарання, але і як форми судового контролю за законністю діяльності органів кримінального переслідування, за дотриманням прав учасників кримінального провадження. Таке бачення, на наш погляд, було зумовлено врахуванням етимології цього поняття й розгляду його в контексті поєднання слів «право» та «суд», в розумінні судити про право.

3. Третій підхід до розуміння правосуддя у кримінальних справах полягав у спробах окремих науковців визначити систему критеріїв віднесення певного виду судової діяльності до правосуддя [2, с. 136-142].

Відзначимо, що цей підхід не є відмінним відносно визначених вище двох перших. Його особливістю є спроба підійти до вирішення поставленого питання більш комплексно та обґрунтовано. Вважаємо, такий підхід є більш раціональним

й таким, що заслуговує на увагу та підтримку. З міркувань економії часу та місця цього дослідження, не вдаючись до критичного аналізу висловлених думок щодо таких критеріїв, проте, використовуючи їх, запропонуємо авторську позицію щодо їх системи. З нашого погляду, до них належать:

1) суб'єктом здійснення правосуддя є тільки суд;

2) об'єктом діяльності суду зі здійснення правосуддя є з'ясування обставин, що підлягають доказуванню, та інших обставин, які мають значення для вирішення питань, що мають правове значення у кримінальному провадженні (як питання про винуватість і про застосування до винного покарання, так і питань, зв'язаних із дотриманням прав учасників кримінального провадження);

3) зміст діяльності зі здійснення правосуддя полягає у вирішенні кримінально-правового чи кримінального процесуального конфлікту (спору) в передбаченій законом процесуальній формі (зокрема, в судовому засіданні за участі визначених законом учасників кримінального провадження з ухваленням судового рішення, яке за своєю сутністю є актом правосуддя тощо);

4) мета здійснення правосуддя полягає у захисті прав, свобод або правових інтересів учасників кримінального провадження та інтересів суспільства чи держави.

Використовуючи останній підхід, вважаємо, що судова діяльність щодо виконання судового рішення у кримінальному провадженні є такою, що відповідає визначеним вище критеріям. Адже, виконуючи завдання щодо своєчасного та ефективного виконання судових рішень, тільки суд уповноважений чинним кримінальним процесуальним законом на здійснення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, спрямованих насамперед на захист прав і законних інтересів засуджених та інших учасників кримінального судочинства.

При вирішенні певних питань при виконанні судового рішення (зокрема, питань, передбачених у ст. 537 КПК України) суду необхідно з'ясувати обставини, так званого, локального предмета доказування, до якого належать обставини, що є підставою та умовами прийняття того чи іншого рішення (приміром, про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (п. 2 ч. 1 ст. 537 КПК [3]) чи про звільнення від покарання за хворобою (п. 6 ч. 1 ст. 537 КПК)).

Третьою визначеною вище сутнісною ознакою правосуддя (критерієм віднесення до нього певного виду судової діяльності) є вирішення кримінально-правового чи кримінального процесуального конфлікту (спору) у передбаченій законом процесуальній формі. Щодо цієї ознаки, то відзначимо, що в науковій літературі можна зустріти позицію про відсутність такого конфлікту (спору) (його вирішення) після ухвалення судового рішення та набрання ним законної сили. Проте, з нашого погляду, розуміння наявності правового конфлікту (спору) може стосуватись не тільки основного питання кримінально-правового характеру – притягнення до кримінальної відповідальності особи, винуватої у вчиненні кримінального правопорушення, а й інших питань як кримінально-правового, так і кримінального процесуального характеру. Таким чином, ситуація правового конфлікту може мати місце при зіткненні будь-яких суперечливих інтересів правового характеру, для вирішення якого необхідна юридична процедура, що здатна забезпечити розгляд взаємних вимог, урегулювати або вирішити спірні відносини.

При розгляді будь-яких питань, зв'язаних з виконанням судових рішень у кримінальному провадженні, суд здійснює процесуальні дії та приймає процесуальні рішення, які торкаються приватних інтересів учасників кримінального провадження та публічних інтересів суспільства чи держави. Така ситуація має місце як при вчиненні дій, зв'язаних зі зверненням судового рішення до виконання (такий конфлікт вбачається між публічними інтересами щодо виконання ухваленого та такого, що набрало законної сили, судового рішення, та приватними інтересами осіб, яких воно стосується), так і при вирішенні питань, передбачених у статтях 537, 538 КПК.

Щодо наявності в діяльності суду при виконанні судових рішень зазначеної вище мети (захисту прав, свобод або правових інтересів учасників кримінального провадження та інтересів суспільства чи держави), то відзначимо, що в основі будь-якого конфлікту (спору), з нашого погляду, завжди лежить реальне або потенційне їх порушення. Це у свою чергу означає, що вирішення такого конфлікту (спору) в стадії виконання судових рішень повинно здійснюватись з метою усунення чи недопущення порушення прав чи законних інтересів особи, суспільства

та держави. Лише при досягненні зазначеної мети, можна стверджувати про вирішення такого конфлікту (спору).

Список використаних джерел:

1. Грошевой Ю. М. Правовые свойства приговора – акта социалистического правосудия. Х., 1978. 60 с.
2. Гловюк І. В. Концептуальні питання тлумачення поняття «правосуддя у кримінальних справах». *Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр.* Одеса : Юрид. л-ра, 2009. Вип. 50. С. 136-142.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012, № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20250801#Text>.

аспірантка кафедри кримінально-правової політики Національного
юридичного університету ім. Я. Мудрого

ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Притягнення до кримінальної відповідальності за злочин агресії є одним із найбільших викликів сучасного правосуддя. Відповідно до кримінально-правової доктрини для доведення вини суду необхідно встановити всі чотири ключові елементи складу злочину: об'єкт, суб'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторони [1,2]. Складність цього процесу зумовлена тим, що, як слушно зауважують С.О. Харитонов та співавтори, сучасне кримінальне право часто характеризується недосконалістю адаптації до швидкоплинних суспільних обставин, що створює прогалини у правовому захисті від новітніх загроз [3]. Це особливо відчутно при спробах застосувати класичні механізми доведення до злочинів гібридної війни. Хоча Римський статут [4] й закладає нормативну основу для кваліфікації, саме питання суб'єктивної сторони (*mens rea*), попри його регламентацію, викликає найбільші практичні труднощі.

Так, статтею 30 вищезазначеного документу визначено, що особа підлягає кримінальній відповідальності й покаранню за злочин лише в тому випадку, якщо за ознаками складу злочину він учинений умисно та свідомо (якщо не передбачено інше), тобто особа має намір вчинити таке діяння, а також спричинити відповідний наслідок та/або усвідомлювати, що він настане за звичайного перебігу подій.

Розглядаючи це питання детальніше, перш за все варто наголосити на тому, що суб'єкт злочину має розуміти фактичні обставини та усвідомлювати, що відповідні дії протирічать цілям Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) щодо підтримання миру та безпеки (ч.1 ст. 1). Ці положення стосуються ситуацій, коли мандат ООН, пов'язаний з проведенням миротворчих операцій, відсутній, а також коли у агресора немає реальних підстав для самооборони, і тому його фактичні дії можуть бути кваліфіковані як протиправним вторгненням.

Крім того, злочином агресії може бути кваліфіковане те діяння, яке за своїм характером, серйозністю та масштабом становить очевидне порушення (manifest violation) Статуту ООН, яке передбачає врахування таких компонентів, як характер, тяжкість і масштаб, жоден з яких сам по собі не може бути достатнім для задоволення стандарту «очевидності» [5]. Відповідне рішення було прийняте на міжнародній конференції в Кампалі у 2010 році, де обговорювалося розширення юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії [6]. І для підтвердження наявності суб'єктивної сторони діяння всі ці компоненти повинні бути усвідомлені винною особою.

Важливу роль для встановлення умислу на вчинення злочину відіграє наявність спеціальної мети, яка хоч і не є обов'язковою ознакою, зазначеною в диспозиції статті, але фактично існує в усіх випадках вчинення злочину агресії та може проявлятися у вигляді наміру окупувати території, змінити конституційний лад іншої країни, повністю знищити державність або ж пограбувати (ресурси, технології тощо).

Ці елементи психічного ставлення особи важко підтвердити навіть коли прояв агресії вже здійснено, але, в цей же час, сам злочин має форми з усіченим складом: планування, підготовку або участь у змові щодо розв'язування агресивної війни. Тобто кримінальній відповідальності винні особи підлягають ще до безпосереднього посягання на іншу державу. З урахуванням того, що вчиненню злочину агресії передуює стратегічне планування на різних рівнях політичної та військової діяльності, злочин агресії у вигляді планування може вважатись вчиненим задовго до початку збройного конфлікту.

В контексті російсько-українського збройного конфлікту умовною точкою початку можна вважати досить різні періоди. Злочин агресії не може бути вчиненим одноособово через масштабність події, тому питання початку і визначення суб'єктного складу винних осіб є досить дискусійними. Очевидним початком можна вважати події початку 2014 року, коли агресор під надуманими приводами почав окупацію території суверенної держави, але фактично злочин може мати набагато глибше коріння. Проводячи аналіз публічних виступів президента РФ, можна спостерігати наративи щодо захоплення інших територій. Так, у пресі міс-

ються статті та публікації, які з посиланням на архіви Міністерства закордонних справ Німеччини цитують заяви вищезазначеної особи, датовані 1994 роком, про те, що Крим, схід України та північ Казахстану завжди були частиною російських територій [7]. Проте при кваліфікації дій у даному випадку суб'єктність президента рф знаходиться під знаком питання, оскільки він обіймав посаду заступника мера одного з міст, і питання наявності можливостей в останнього впливати на подальшу політику держави є досить дискусійним.

Наразі основною метою притягнення до кримінальної відповідальності за злочин агресії є запобігання вчинення злочинів представниками інших держав, а також здійснення реагування на етапі планування, підготовки та розв'язування агресивної війни з метою недопущення безпосереднього нападу чи анексії території іншої держави. Політичний контекст і скритість внутрішніх процесів держави не завжди можуть дозволити задокументувати злочинну діяльність при вчиненні злочину у перших трьох формах. Для доведення підготовки чи наявності наміру як доказ можуть бути використані протоколи робочих нарад, внутрішні документи щодо діяльності відповідних мілітарних органів. Так, під час розгляду справ у Нюрнберзькому Трибуналі подібні документи дозволили довести вину осіб, які не вчиняли безпосередньо збройні напади, проте приймали участь у їх підготовці. У контексті українсько-російського конфлікту знайти подібні докази суб'єктивної сторони буде досить важко через неможливість фізичного доступу до документальних архівів росії. У зв'язку з викладеним однією з ключових можливостей буде аналіз публічних виступів. При цьому варто відмежовувати політичні опозиційні виступи від тих публічних заяв представників держав, які співпадали з політичним курсом країни і мали подальшу реалізацію відповідних дій в житті.

Підсумовуючи, варто зазначити, що в українському контексті доведення суб'єктивної сторони як обов'язкового елементу при кваліфікації злочину агресії є найбільшим юридичним викликом, який вимагає відходу від традиційних методів доказування. Важливість притягнення до відповідальності за злочин агресії — це єдиний спосіб забезпечити справедливість, але й запобігти майбутнім актам агресії з боку інших держав, реалізуючи таким чином основну мету міжнародного

кримінального правосуддя.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 06.12.2025).
2. Визначення агресії : Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 14.12.1974 р. № 3314 (XXIX). URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml.
3. Kharytonov S., Haltsova V., Khramtsov O., Zhytnyi O., Vasyliiev A. Criminal law as a means of protecting human rights and freedoms in the modern world. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. № 3. P. 248–253. URL: <https://visnyk.kh.ua/en/journals/visnik-naprmu-3-2021-r/kriminalny-zakon-yak-zasib-okhoroni-prav-i-svobod-lyudini-v-suchasnomu-sviti>
4. Римський статут Міжнародного кримінального суду : Міжнародний документ від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
5. Lhotsky J. Manifest Violation of the UN Charter in Relation to the Crime of Aggression. *Czech Yearbook of Public & Private International Law*. 2015. Vol. 6. No. 1. P. 77–90. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4927507.
6. Поправки до Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії : Міжнародний документ від 11.06.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004-10#Text.
7. Путін мріяв про Крим ще в 90-х і не тільки: архів МЗС Німеччини / ТСН. 01.08.2025. URL: <https://tsn.ua/svit/putin-mriiav-pro-krym-shche-v-90-kh-i-ne-tilky-arkhiv-mzs-nimechchyny-2881631.html>.

аспірант кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

УМОВИ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА ЩОДО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ

Період збройної агресії проти України супроводжується помітними змінами у характері та динаміці злочинності, що ставить перед інститутами правозастосування завдання оперативного пристосування до нових умов. Одним із найбільш показових проявів цих змін є шахрайство, що вчиняється щодо військовослужбовців та членів їхніх сімей. Ці особи перебувають у специфічному соціальному та психологічному стані, адже військові знаходяться в умовах постійного напруження та обмеженого доступу до інформації, тоді як члени їхніх сімей перебувають у стані тривожного очікування та вимушено покладаються на канали комунікації, які нерідко є технічно недосконалими або вразливими до маніпулятивного впливу. Поєднання зазначених обставин формує середовище, у якому шахрайські посягання набувають нових проявів, а вірогідність заподіяння шкоди військовослужбовцям та їхнім сім'ям істотно зростає. У зв'язку з цим, важливо встановити, які умови створюють можливість для вчинення шахрайства та впливають на його спосіб і результат.

У криміналістиці умови вчинення злочину розглядаються як елементи обстановки, що об'єктивно сприяють реалізації злочинного наміру, хоча сам цей намір не формують. У концепції О. М. Литвинова умови характеризуються як необхідні та юридично значимі обставини, які перебувають у закономірному зв'язку з подією злочину й полегшують його вчинення за рахунок створення сприятливого середовища для розвитку протиправної поведінки. До таких обставин він відносить зовнішні фактори, що визначають спосіб доступу до об'єкта, рівень захищеності середовища та особливості ситуації, які впливають на перебіг злочинної діяльності [Литвинов О. М. Поняття і класифікація причин та умов, що сприяють вчиненню злочину. Форум права. 2008. № 2. С.323-327., с.

325]. Таким чином, умови можна визначити як сукупність об'єктивних зовнішніх обставин, що не зумовлюють мотивацію злочинця, але створюють можливість або підвищують зручність реалізації його наміру в конкретній ситуації.

У випадку шахрайства щодо військовослужбовців та членів їхніх сімей умови вчинення злочину формуються під впливом не лише загальних соціальних процесів, а й специфічних обставин воєнного часу. Наприклад, дослідження О. Рєзніка вказує на появу і поширення фейкових зборів коштів для забезпечення військових підрозділів, що стали можливими саме за умов правової невизначеності, підвищеної емоційної напруги та масового залучення громадян до волонтерської діяльності [Рєзнік О. М. Фейкові збори коштів для Збройних Сил України як один із сучасних видів шахрайства. Європейські перспективи. 2024. № 3. С. 300-306., с. 302]. У свою чергу, О. Брисковська та М. Гелемей, аналізуючи «онлайн-шахрайство» в умовах воєнного стану, підкреслюють роль інформаційного середовища, яке характеризується надмірністю повідомлень та високою чутливістю громадян до будь-якої інформації про військових, що зумовлює зростання їхньої вразливості до маніпуляцій [Брисковська О. М., Гелемей М. О. Особливості вчинення шахрайства в мережі Інтернет в умовах воєнного стану. Київський часопис права. 2023. № 3. С. 174-180., с. 178]. Сукупність зазначених чинників формує специфічний комплекс зовнішніх обставин, який дає підстави виокремити такі групи умов: соціально-психологічні, інформаційно-комунікаційні та організаційно-правові.

Соціально-психологічні умови формують один із ключових чинників, що створює сприятливе середовище для реалізації шахрайських схем. У межах віктимологічного підходу Б. М. Головкін наголошує, що вразливість потерпілих зумовлюється поєднанням психологічних та інформаційних чинників, які послаблюють здатність особи до критичної оцінки ситуації та підвищують імовірність помилкових рішень [Головкін Б. М. Кримінологічне поняття віктимізації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. № 2 (15). С. 93-96., с. 93-94]. В контексті шахрайських дій щодо членів сімей військовослужбовців особливо чітко проявляються емоційна напруга, стан невизначеності та обмежений доступ до достовірної інформації, які підвищують

рівень сугестивності особи та знижують її здатність до критичної оцінки повідомлень. А. О. Джужа, аналізуючи соціально-психологічні аспекти віктимності, відзначає, що злочинці нерідко використовують емоційно забарвлені стимули – страх, співчуття, відчуття обов’язку допомогти – як інструмент впливу на потерпілих [Джужа А. О. Віктимологічна безпека особи потерпілого. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 24 берез. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 128-131., с. 130]. У воєнний період такі механізми набувають додаткової інтенсивності, оскільки інформація, що стосується безпеки військовослужбовця, сприймається як критично значуща. Це пояснює ефективність типових шахрайських повідомлень про нібито «полон», «поранення» чи «термінову потребу в коштах».

Інформаційно-комунікаційні умови визначають середовище, у межах якого здійснюється більшість шахрайських посягань щодо військовослужбовців та членів їхніх сімей. Війна суттєво прискорила цифровізацію повсякденної комунікації, адже контакт між військовими та їхніми родинами часто обмежується короткими повідомленнями у месенджерах, що перетворює соціальні мережі на основний канал отримання критично важливої інформації. За спостереженнями О. Рєзніка, саме використання підроблених акаунтів у популярних соціальних мережах стало одним із найбільш поширених способів введення громадян в оману під приводом збору коштів на потреби Збройних Сил України [Рєзнік О. М. Фейкові збори коштів для Збройних Сил України як один із сучасних видів шахрайства. Європейські перспективи. 2024. № 3. С. 300-306., с. 303]. Аналізуючи чинники інформаційної вразливості, О. Биков підкреслює, що стрімке зростання обсягів цифрової інформації об’єктивно ускладнює її аналітичне опрацювання. У таких умовах знижується здатність особи до критичного аналізу змісту, що зумовлює сприйняття неперевіраних повідомлень як достовірних [Биков О. М. Інформаційна безпека: сучасні ризики та загрози у сфері зберігання та обміну інформації. Legal Bulletin. 2023. С. 166-174., с. 169-170]. Крім того, активне спілкування у цифровому середовищі сприяє формуванню інформаційної залежності та посилює соціальну ізоляцію, внаслідок

чого зростає довірливе ставлення до цифрових джерел, особливо у ситуаціях підвищеного стресу, характерних для воєнного часу. Додатковим аспектом інформаційної вразливості є поширеність методів соціальної інженерії та підміни цифрової ідентичності, що охоплюють використання викрадених чи сфальсифікованих облікових даних, маніпулятивні повідомлення та фішингові технології [Биков О. М. Інформаційна безпека: сучасні ризики та загрози у сфері зберігання та обміну інформації. Legal Bulletin. 2023. С. 166-174., с. 170-171].

У підсумку такі особливості цифрового середовища формують комплекс умов, за яких нестабільність зв'язку, інформаційне перевантаження, низький рівень верифікації джерел та складний доступ до офіційних каналів комунікації створюють сприятливе тло для реалізації шахрайських дій.

Правовий режим воєнного стану істотно змінює *організаційно-правові умови* вчинення й розслідування шахрайства щодо військовослужбовців та членів їхніх сімей. О.В. Кришевич обґрунтовано підкреслює, що використання обстановки війни законодавець розглядає одночасно як кваліфікуючу ознаку складу шахрайства (ч. 3 ст. 190 ККУ) та як обставину, що обтяжує покарання (п. 11 ч. 1 ст. 67 ККУ), оскільки злочин вчиняється з використанням найбільш несприятливих для суспільства умов [Кришевич О. В. Особливості кваліфікації шахрайства під час воєнного часу. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінальновиконавчі заходи попередження злочинності: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 листоп. 2023 р.). Одеса: ОДУВС, 2023. С. 84-88., с. 85]. Водночас суворість санкцій не усуває самі передумови таких посягань, адже у період війни зростає латентність кримінальних правопорушень та збільшується навантаження на правоохоронні органи. Специфіка військової служби зумовлює обмежені можливості військовослужбовців оперативно звернутися до органів поліції, забезпечити збереження електронних доказів чи зафіксувати первинний контакт із злочинцем. Члени їхніх сімей нерідко володіють лише частковою інформацією про обставини посягання, що ускладнює ідентифікацію суб'єкта злочину та своєчасне ініціювання кримінального провадження. За таких умов правове середовище, попри формальне посилення відповідальності, фактично містить низку організаційних прогалин, які створюють додатковий ресурс для

приховування шахрайських дій.

На основі проведеного аналізу варто зазначити, що шахрайські посягання щодо військовослужбовців та членів їхніх сімей формуються під впливом багаторівневої системи умов, у якій поєднуються соціально-психологічні, інформаційно-комунікаційні та організаційно-правові чинники. У сукупності вони визначають особливості механізму вчинення таких злочинів та формують середовище, у межах якого злочинець має можливість звертатися до вразливих категорій потерпілих, використовувати недоліки інформаційної взаємодії та обставини, що об'єктивно ускладнюють своєчасне повідомлення про злочин і фіксацію його слідів. Таке поєднання факторів пояснює зміну характеру та динаміки шахрайства у період війни, а також зростання латентності цих посягань.

Список використаних джерел

1. Биков О. М. Інформаційна безпека: сучасні ризики та загрози у сфері зберігання та обміну інформації. *Legal Bulletin*. 2023. С. 166-174.
2. Брисковська О. М., Гелемей М. О. Особливості вчинення шахрайства в мережі Інтернет в умовах воєнного стану. *Київський часопис права*. 2023. № 3. С. 174-180.
3. Головкін Б. М. Кримінологічне поняття віктимізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 2 (15). С. 93-96.
4. Джужа А. О. Віктимологічна безпека особи потерпілого. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 24 берез. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 128-131.
5. Кришевич О. В. Особливості кваліфікації шахрайства під час воєнного часу. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінальновиконавчі заходи попередження злочинності: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 листоп. 2023 р.). Одеса: ОДУВС, 2023. С. 84-88.
6. Литвинов О. М. Поняття і класифікація причин та умов, що сприяють вчиненню злочину. *Форум права*. 2008. № 2. С. 323-327.

7. Рєзнїк О. М. Фейковї збори коштів для Збройних Сил України як один із сучасних видів шахрайства. Європейські перспективи. 2024. № 3. С. 300-306.

СЕРЕДОВИЩЕ ЯК КОМПЛЕКСНА УМОВА ПОШИРЕННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Злочинність – це складний і багатовимірний соціальний феномен, що охоплює величезну кількість окремих правопорушень різного характеру, які вчиняють різні категорії населення під впливом неоднорідних мотивів, з різними цілями, способами реалізації, рівнем суспільної небезпечності та наслідками [1, с. 16]. Враховуючи складність і різноспрямованість злочинних проявів, важливо виділити ті з них, що виникають під впливом специфічних зовнішніх факторів. Колабораційна діяльність належить саме до таких феноменів, оскільки її формування нерозривно пов'язане з умовами збройного конфлікту та окупації, що створюють унікальне середовище для трансформації поведінкових моделей населення.

Варто зазначити, що ще задовго до початку повномасштабного вторгнення московії збройний конфлікт на Сході України породжував зростання антисоціальних проявів [2, с. 7], зокрема і різних форм колабораціонізму, хоч таке діяння тривалий час не здобувало власної кримінально-правової оцінки. Таким чином, проблематика дослідження колабораційної діяльності та витоків її поширеності зберігає свою актуальність протягом значного проміжку часу, зокрема і в умовах триваючої збройної агресії. Окупація українських земель, інформаційна ізоляція, інтеграція в російську реальність та ціннісний вимір, розбудова стійкої мережі окупаційного управління створюють середовище, в якому колабораційна діяльність поступово набуває ознак адаптивного соціального механізму. За таких обставин *середовище* виступає не лише зовнішнім контекстом, а комплексною детермінуючою системою, що формує умови – мотиваційне поле та поведінкові орієнтири населення окупованих територій, спрямовуючи їх у русло, вигідне окупаційній адміністрації.

Дослідження середовища як комплексної умови поширення колабораційної діяльності має важливе значення для розуміння соціальних і психологічних механізмів підпорядкування, конформізму та лояльності. Аналіз цих процесів дозволяє

простежити, як середовище окупації впливає на трансформацію світогляду, моделей поведінки та уявлень про «нормальність» у ситуації зовнішнього контролю, а також окреслити підходи до подолання наслідків цього впливу після деокупації територій.

Окупація – сестра збройного конфлікту [3, с.17], і в такому трагічно-поетичному дискурсі колабораціонізм, а в більш широкому розумінні будь-який прояв співпраці місцевого населення з окупантом – їх тінь, що невідворотно супроводжує процес встановлення контролю на захоплених територіях.

IV Конвенція про закони і звичаї війни [4] покладає на державу-окупанта обов'язок підтримувати існуючий правопорядок, не заміщуючи його власними законами. Водночас російська окупація супроводжується повним витісненням українського соціокультурного та правового контексту, який замінюється власними нормами з яскраво вираженим агресивним та пропагандистським характером, перетворюючи життя місцевого населення на лабіринт ризиків і моральних дилем.

Комплексна русифікація та насадження російської дійсності на тимчасово окупованих територіях формують цілісне суспільне середовище, що призводить до конкретного типу поведінки місцевого населення та стимулює колабораційні моделі [5, с. 2-3]. Найпростіша бюрократична русифікація, включно з примусовою паспортизацією та обмеженням доступу до базових послуг, поєднується із символічним та ідеологічним заміщенням українськості. Контроль за пересуванням, соціальна ізоляція, загроза покарання та переслідувань, інформаційний тиск, непередбачуваність реакцій з боку окупаційних сил сприяють адаптивній покірності населення і вимушеному прийняттю нових правил. Освітні та виховні заходи, орієнтовані на ідеологічну соціалізацію молодого покоління, посилюють вплив на родинне та локальне середовище, забезпечуючи багаторівневу інтеграцію русифікаційної політики.

Масштаби російського впливу простягаються не лише на впровадження власних адміністративних структур та соціальних інститутів, а й на регуляцію когнітивної та ментальної сфери населення. Центральним елементом цієї стратегії є формування альтернативної реальності [6, с. 14], яка послідовно змінює сприй-

няття подій, норм та соціальних ролей, створюючи умови для легітимізації окупації, а відтак і співпраці з окупантом.

Середовище, як умова поширення колабораційної діяльності на окупованих територіях, становить своєрідну квазі-реальність – штучно сконструйований простір, у якому соціальні, правові та культурні норми трансформуються під тиском окупаційної адміністрації. За таких адаптаційна поведінка населення часто є не свідомим вибором, а результатом структурованого впливу, який формує нові орієнтири нормальності, визначає допустимі моделі поведінки та визначає когнітивні рамки для оцінки ризиків і вигод. З наукової точки зору, це середовище функціонує як інтегрована соціальна система, що поєднує зовнішні і внутрішні детермінанти і створює поле, в якому колабораціонізм стає закономірною реакцією, а не лише проявом ідеологічної прихильності чи матеріальної мотивації. Водночас розуміння середовища як специфічної умови вчинення колабораційної діяльності не слугує виправданням або ознакою вимушеності при оцінці колабораціонізму; воно дозволяє лише системно аналізувати фактичну дійсність, у якій перебуває людина в момент прийняття рішення про співпрацю.

Список використаних джерел

1. Головкін Б. М. Види злочинності. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. №. 18. С. 14–21. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/08/golovkin_18.pdf (дата звернення: 11.12.2025).
2. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології : монографія; за заг. ред. проф. В. В. Голіни. Харків : Право, 2016. 192 с.
3. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій : монографія / [М. А. Рубашенко, І. В. Яковюк, Н. В. Шульженко, О. В. Зайцев, С. О. Харитонов] ; за наук. ред. М. А. Рубашенка ; Нац. фонд дослідж. України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. 576 с.
4. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Гаага, 18 жовт. 1907 р. БД «За-

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222 (дата звернення: 12.12.2025).

5. Міхеєва О., Данилов С., Семиволос І., Плуз Ш. «Місце, де панує мовчання»: важелі та методи русифікації на окупованих територіях України. Аналітичний звіт. Проєкт «Покращення розуміння населення окупованих територій та надання йому допомоги шляхом трансформаційних досліджень, що проводяться громадами. AMES, IN2, 2025. 28 с.

6. Вовк С. О. Створення альтернативної реальності: стратегія російської пропаганди в умовах російсько-української війни. *Науковий журнал «Політикус»*. Вип. 5. 2023. С. 14-18.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ НЕВІДВОРОТНОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У сучасних умовах розвитку міжнародного партнерства внутрішня злочинність почала виходити за межі держав, що становить проблему протидії їй. Це суттєво ускладнює притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Зокрема, вбачається питання дієвості одного з основоположних принципів кримінального права - невідворотності юридичної відповідальності. Така проблематика перш за все обумовлена тим, що злочинці переховуються за кордоном з метою уникнення відповідальності. Окремо слід приділити увагу корупційним правопорушенням, оскільки суб'єкти відповідальності скривають власні активи в іноземних банках. А тому розвиток інституту міжнародного співробітництва є важливим для сьогодення.

Проблематикою пов'язаною із дослідженням засад та порядку міжнародного співробітництва у кримінальному процесу займалися такі вчені як Дроздов О. М., Ахтирська Н. М., Свистуленко М. П., Бойко І. І., Сенченко Н. М., Обушенко О. М. Питання визнання вироків іноземних судів розглядали Підгородинська А. В., Тро-
стянська Я. І.

Відзначається, що кіберзлочинність, корупційні та економічні кримінальні правопорушення можуть охоплювати не лише територію України, а й виходити за її межі. Так, суттєву правову проблему становить переховування злочинців за кордоном, а також вчинення правопорушень з території інших держав. У багатьох випадках для доказування вини потрібні відомості, документи, свідчення чи інші докази, що знаходяться за кордоном. Для України критично важливим є співробітництво під час розслідування воєнних злочинів, протидії легалізації доходів, які були отримані незаконним шляхом, забезпечення розшуку та повернення осіб, що

переховуються, повернення необґрунтованих активів в дохід держави та ін.

Вітчизняна законодавча база включає декілька нормативно-правових актів для врегулювання цього питання. Слід одразу зазначити, що умови, межі та порядок міжнародного співробітництва здійснюється відповідно до укладених та ратифікованих Україною міжнародно-правових договорів. Так, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає, що сторони повинні забезпечувати співробітництво у боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також її попередження [1]. Вітчизняний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) для забезпечення реалізації положень міжнародних договорів встановлює порядок подання запиту про міжнародного співробітництва. Ст. 548 вказує нам на те, що орган, який здійснює кримінальне провадження має право скласти такий запит про міжнародне співробітництво, який повинен бути засвідчений уповноваженою особою та печаткою органу.

А вже ст. 542 КПК більш детально розкриває питання у якій формі може бути здійснено міжнародне співробітництво та міжнародна правова допомога. Положення статті охоплюють узагальнений комплекс дій, спрямованих на забезпечення надання міжнародної правової допомоги, зокрема включає вручення процесуальних документів, проведення окремих слідчих чи процесуальних заходів, екстрадицію осіб, підозрюваних або засуджених у вчиненні кримінальних правопорушень, тимчасову передачу таких осіб, прийняття кримінального переслідування, а також передачу засуджених для подальшого відбування покарання й виконання вироків іноземних судів. Крім того, вітчизняне кримінально-процесуальне законодавство не передбачає, що цей перелік є вичерпним, а тому зазначається, що міжнародні договори України можуть встановлювати й інші форми взаємодії [2].

Таким чином ліквідується можливість перемістити злочинну активність у країну, де національні слідчі органи не мають прямих повноважень. Цей міжнародно-правовий інститут фактично «видаляє» політичний кордон неспроможності притягнення винних осіб до відповідальності.

Виходячи з цього можна зробити висновки, що міжнародне співробітництво

є складовою забезпечення практичної реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності за вчинення злочину. Правове регулювання цього інституту кримінального процесуального права охоплює досить широкий спектр процесуальних дій, таких як міжнародна правова допомога, видача осіб, які вчинили злочини, перейняття кримінального провадження та визнання і виконання вироків судів іноземних держав, передача засуджених осіб. У сукупності таке співробітництво під час здійснення кримінального провадження передбачає, що злочинці не можуть покладатися на різницю між юрисдикціями, прогалини в національному законодавстві чи можливість сховатися за кордоном.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії ш їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 10.12.2025);
2. Кримнальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012, № 4651-VI : станом на 01.08.2025. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

Науковий керівник – к.ю.н. асистент Зуєв В. В.

Грищук Д.В.

студентка групи 03-23-02

3 курсу Факультету слідчої та
детективної діяльності

Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ВЧИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації істотно трансформувало соціальне середовище, державні інститути та економічні процеси, що закономірно вплинуло на криміногенну ситуацію й спричинило зміну динаміки, структури та характеру правопорушень. У цих умовах формуються нові криміногенні ризики, посилюються вже наявні фактори девіантної поведінки, а традиційні соціальні механізми контролю зазнають суттєвого послаблення. Попри очевидні виклики, комплексних наукових досліджень, що системно визначають причинний комплекс злочинності у воєнний період, наразі недостатньо, що ускладнює формування ефективної антикримінальної політики. Відтак актуальним є детальне вивчення соціальних, економічних, психологічних та правових чинників, які визначають причини та умови вчинення кримінальних правопорушень у період воєнного стану в Україні.

Соціально-економічні наслідки війни стали одним із головних детермінуючих факторів злочинності, адже різке погіршення економічного становища населення, зростання безробіття, скорочення доходів та поширення бідності створюють природні передумови для виникнення корисливо мотивованих правопорушень. Важливе значення мають і масові міграційні процеси, оскільки переміщення значної кількості осіб зруйнувало традиційні соціальні зв'язки, послабило контроль у громадах, спричинило адаптаційний стрес та погіршення умов проживання, що в окремих випадках стимулює девіантну поведінку. До цього додається потужний психологічний фактор: тривалий вплив бойових дій, постійне відчуття небезпеки, інформаційний тиск, пережиті втрати близьких людей та загальна не-

стабільність формують високий рівень емоційної напруги у населення. У таких умовах підвищується частота агресивних реакцій, збільшується схильність до імпульсивних рішень, відзначається зниження толерантності до стресу та зростання конфліктності у міжособистісних відносинах. Окрім того, значна частина населення переживає симптоми тривалого стресового розладу, що може провокувати насильницькі, імпульсивні або ризиковані дії. [1]

Доступність зброї та боєприпасів у цивільному секторі стала одним із найпомітніших факторів підвищеної криміногенної небезпеки у воєнний час. Через значне поширення стрілецької зброї серед населення, недостатній контроль за її обігом, випадки втрати або привласнення зброї під час активних бойових дій, а також діяльність організованих груп, що займаються незаконною торгівлею озброєнням, суттєво розширюється потенціал для вчинення тяжких або особливо тяжких кримінальних правопорушень. Наявність зброї у побутовому середовищі підвищує летальність конфліктів, робить побутові сварки та емоційні сутички значно небезпечнішими, а злочини, які раніше вчинялися без застосування насильства, можуть набувати більш тяжких форм. [2]

Корупційні ризики у період воєнного стану також суттєво посилюються. Зростання бюджетних потоків, спрямованих на військові потреби, оборонні закупівлі, гуманітарні програми та відновлення інфраструктури, у поєднанні з необхідністю оперативного ухвалення рішень і спрощеними процедурами створюють умови для непрозорості та зловживань. Особливо проблемною залишається сфера публічних закупівель, де запровадження окремих режимів секретності, обмежений доступ до інформації, швидкість проведення тендерів, відсутність повноцінного контролю та використання посередницьких структур у військових контрактах сприяють виникненню корупційних схем. [3] У таких умовах підвищується ризик завищення вартості товарів, постачання неякісної чи непридатної продукції, нецільового використання коштів та змови між посадовими особами й комерційними структурами. Непрозорість процедур укладання контрактів, особливо у сфері оборонних закупівель і гуманітарної допомоги, формує додатковий криміногенний потенціал і ускладнює виявлення та документування таких правопорушень. [4]

Додаткові криміногенні фактори формуються в інформаційному середовищі,

де дезінформація, паніка та маніпуляції провокують нові види шахрайств і правопорушень, тоді як обмеження прав і свобод у межах воєнного стану інколи стають приводом для конфліктів та правопорушень, пов'язаних із недотриманням встановлених правил. Сукупність цих факторів, разом із зростанням латентності, формує комплексну картину детермінацій злочинності у період війни.

Причини та умови вчинення кримінальних правопорушень у період воєнного стану формуються під впливом комплексу взаємопов'язаних чинників, серед яких провідну роль відіграють економічні труднощі, масштабні міграційні процеси, глибокі психологічні наслідки війни для цивільних, значне поширення стрілецької зброї у цивільному середовищі, а також підвищені корупційні ризики, пов'язані з непрозорістю процедур публічних та оборонних закупівель. Важливим каталізатором криміногенної ситуації виступає й інформаційний простір, у якому дезінформація, панічні настрої та маніпулятивні впливи сприяють виникненню нових форм шахрайств і девіантної поведінки. Сукупність цих факторів створює складну, динамічну та багат шарову систему детермінації злочинності, притаманну саме умовам війни. З огляду на це, подальші дослідження мають бути спрямовані на поглиблений аналіз психологічних і соціальних наслідків воєнних подій, вивчення регіональних особливостей злочинності, удосконалення механізмів запобігання незаконному обігу зброї та підвищення прозорості публічних ресурсів, а також розроблення адаптивних моделей антикримінальної політики, здатних ефективно функціонувати в умовах довготривалої повномасштабної війни.

Список використаних джерел

1. ЮРТАЄВА К. В. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. Т. 35, № 2. С. 174–191. URL: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.2.12>
2. Small Arms Survey. Balancing Control and Awareness: Firearms and Safety in Ukraine. Geneva: Small Arms Survey, 2024.
URL: <https://www.smallarmssurvey.org/resource/balancing-control-and-awareness-firearms-and-safety-ukraine>

3. Transparency International Ukraine. Прозорість та підзвітність оборонних і публічних закупівель в умовах війни: аналітичний звіт. Київ: TI Ukraine, 2023. URL: <https://ti-ukraine.org>

4. Головкін Б. М. Причинність у системі детермінації злочинності / Б. М. Головкін // Теорія і практика правознавства. – 2014.

URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/tipp_2014_1_24.pdf

Данилова В.О.

студентка 1 групи, 3 курсу
факультету слідчої та детективної діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПІВПРАЦІ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ
ПІДРОЗДІЛІВ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ**

Ефективність кримінального провадження значною мірою залежить від узгодженої взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами, адже саме ці суб'єкти забезпечують процес збирання, перевірки та оцінки фактичних даних, необхідних для забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування.

У межах сучасної системи досудового розслідування скоординована діяльність зазначених підрозділів виступає ключовою умовою швидкого та ефективного розслідування кримінальних правопорушень. Кримінальний процесуальний кодекс України покладає на слідчого керівну роль у здійсненні досудового розслідування, проте, ефективна реалізація його процесуальних повноважень нерозривно пов'язана з наданням обов'язкових для виконання доручень оперативним підрозділам щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій [1].

Водночас, успішна взаємодія між цими двома ключовими суб'єктами потребує чіткого нормативного врегулювання, визначеності процедур, а також дотримання принципів законності, верховенства права та недопущення зловживань.

На практиці співпраця слідчого та оперативного підрозділу нерідко стикається з низкою проблем, серед яких можемо виділити відсутність належної комунікації, недостатній рівень обміну інформацією та різні підходи до планування слідчих (розшукових) дій. Належний рівень координації забезпечує не лише повноту й об'єктивність досудового розслідування, а й мінімізує ризики порушення прав і свобод людини.

Також важливим аспектом є взаємозв'язок оперативно-розшукової діяльності з доказуванням у кримінальному провадженні. Належне документування, правильно сформульовані доручення слідчого, своєчасне інформування та контроль за процесуальними діями - це ті чинники, які визначають належність та допустимість отриманих матеріалів.

Підвищення рівня взаємодії сприяє більш результативному розкриттю кримінальних правопорушень, а також зміцненню довіри суспільства до правоохоронних органів. Таким чином, дослідження механізмів забезпечення координації слідчих та оперативних підрозділів є актуальним як з наукової, так і з практичної точки зору.

Правові засади такої співпраці закріплені Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та низкою відомих нормативних актів, що визначають порядок надання доручень, виконання оперативних заходів і подальше документування їх результатів. Співпраця ґрунтується на принципах законності, субординації, пропорційності та недопущення дублювання функцій, що спрямовано на забезпечення узгодженості дій та уникнення порушень процесуальних гарантій.

Взаємодія слідчого та оперативного підрозділу під час досудового розслідування визначається як процесуально врегульована спільна діяльність, що ґрунтується на засадах чинного законодавства та відомих нормативних приписів. Ця діяльність узгоджується за цільовим призначенням, змістовним характером, просторовими та часовими параметрами, орієнтована на ефективну реалізацію завдань кримінального провадження, за умови керівної та організаційної функції слідчого та чіткого розмежування компетенційних повноважень суб'єктів взаємодії [2, с. 318].

Серед сукупності ключових форм процесуальної взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час досудового розслідування доцільно виокремити найбільш основні.

По-перше, це передача оперативними підрозділами слідчому матеріалів, які містять фактичні дані про ознаки кримінального правопорушення, виявлені шля-

хом оперативно-розшукової діяльності, що слугує підставою для ініціювання провадження [3] .

По-друге, важливою формою є проведення оперативно-розшукових заходів у тих кримінальних провадженнях, які розпочаті за фактом вчинення правопорушення, де особа, яка його вчинила, не встановлена.

По-третє, центральне місце посідає виконання оперативними підрозділами обов'язкових письмових доручень слідчого щодо проведення як слідчих (розшукових), так і негласних слідчих (розшукових) дій.

Крім того, взаємодія проявляється у здійсненні заходів розшуку підозрюваного, обвинуваченого після зупинення досудового розслідування відповідно до вимог КПК. Так само, необхідною формою є забезпечення приводу підозрюваного, обвинуваченого або свідка як заходу забезпечення кримінального провадження у випадках їхньої неявки [4, с. 47].

Узагальнюючи наведені форми взаємодії, слід зазначити, що кожна з них сприяє реалізації завдань кримінального провадження, визначених статтею 2 КПК України [1]. Водночас ефективність цих форм значною мірою залежить від рівня організаційної узгодженості та професійної комунікації між слідчим та оперативними підрозділами. Саме узгодженість дій дозволяє мінімізувати часові втрати, підвищити точність проведення та документування слідчих дій та забезпечити належну доказову базу.

Суттєве значення має також питання якості процесуального оформлення результатів оперативно-розшукових заходів. Неналежне документування або порушення передбаченої законом процедури може призвести до визнання відповідних матеріалів недопустимими чи неналежними доказами, що негативно позначається на перспективах кримінального провадження. З огляду на це, слідчий має забезпечувати постійний контроль на відповідність виконаних оперативним підрозділом дій вимогам чинному законодавству, своєчасно коригувати алгоритм взаємодії та надавати чіткі та обґрунтовані доручення.

Важливо наголосити, що продуктивна співпраця не обмежується лише виконанням формалізованих доручень. Вона включає також спільне планування подальших слідчих і оперативних заходів, обговорення тактики документування зло-

чинної діяльності, узгодження дій у ситуаціях, що потребують негайного реагування, а також постійний обмін інформацією, яка може мати значення для досудового розслідування. Така взаємодія сприяє формуванню комплексної стратегії розслідування, що забезпечує більш повне та об'єктивне встановлення обставин кримінального правопорушення.

Не менш актуальною є й проблема необхідності поєднання оперативності та дотримання правових гарантій учасників провадження. Застосування оперативно-розшукових заходів має здійснюватися у суворій відповідності до норм КПК України з урахуванням практики ЄСПЛ, щоб уникнути порушень прав людини та забезпечити допустимість доказів.

Отже, співпраця слідчого та оперативних підрозділів має не лише організаційний, а й правозахисний вимір. Таким чином, така процесуальна взаємодія у досудовому розслідуванні є складною, багаторівневою діяльністю, яка охоплює як обмін інформацією та виконання доручень, так і стратегічне планування, контроль за дотриманням законності та забезпечення процесуальних гарантій. Від цієї спільної роботи залежить повнота та об'єктивність розслідування, своєчасне викриття осіб, причетних до кримінальних правопорушень, а також загальна результативність функціонування системи кримінальної юстиції.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

2. Кириченко О. В. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами правоохоронних органів під час виявлення та розслідування корупційних кримінальних правопорушень: теоретико-правові аспекти. Право і суспільство. 2023. № 1. С. 316–322.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII : станом на 9 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

4. Голуб Ю.В., Скриплюк Т.Р. Основні аспекти взаємодії слідчого та оперативного підрозділів у досудовому розслідуванні. Актуальні проблеми адміністра-

тивно-правового забезпечення діяльності Національної поліції. Харків, 2017, с. 45-48. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/12_12_2017/pdf/12.pdf (дата звернення: 10.12.2025).

5. 11. Сметаніна Н.В. Таволжанський О. В. Запобігання корупції у сфері бізнесу: сучасні виклики та завдання Юридичний науковий електронний журнал № 8/2025 С. 230-233 DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-8/47>

6. 12. Holovkin B. M., Semenyshyn M., Tavolzhanskyi O. V., Lysodyed O. V., Smetanina N. V. Fight against Corruption-Related Crimes in Wartime in Ukraine. *International Annals of Criminology*. 2023. Vol. 61, Iss. 3–4. P. 384–409. DOI: 10.1017/cri.2023.31

студентка 3 курсу, 6 групи факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ДОСУДОВА ПРОБАЦІЯ

Правова природа досудової пробації визначається законом і полягає у встановленні контролю за поведінкою підозрюваного у процесі досудового розслідування.

Досудова пробація є окремою складовою системи пробаційних заходів, та застосовується щодо осіб, обвинувачених у вчиненні злочину, під час розгляду справи судом. Вона має на меті збір необхідної інформації про особу обвинуваченого, яка допоможе суду, що приймає рішення по справі, визначити адекватну міру його відповідальності [1, с. 146].

Функціональна значущість досудової пробації полягає в її здатності створювати систему превентивного впливу на особу, підозрювану у вчиненні кримінального правопорушення, ще до винесення обвинувального вироку, що дозволяє поєднувати ефективність кримінального процесу з гуманізацією реагування. Вона зменшує навантаження на кримінально-виконавчу систему та судові органи, забезпечуючи альтернативу триманню під вартою і дозволяючи реалізувати принцип пропорційності та індивідуалізації кримінально-правових заходів. Крім того, досудова пробація сприяє ефективності слідства, оскільки підтримує соціальну стабільність підозрюваного, зберігає його професійні та сімейні зв'язки, що важливо для повноцінного залучення особи до процесуальних дій без застосування надмірних обмежень. Одночасно цей інститут виконує соціально-виховну функцію, яка передбачає роботу з підозрюваним над усвідомленням наслідків свого вчинку, розвиток відповідальності та самоконтролю, корекцію поведінкових моделей і стимулювання мотивації до законопослухняної поведінки. Завдяки цьому досудова пробація сприяє зниженню ризику повторного кримінального правопорушення, формуванню умов для подальшої ресоціалізації особи, інтеграції її у суспільне середовище та зміцненню загальної безпеки суспільства, поєднуючи пре-

вентивні, корекційні та контрольні функції в межах єдиного правового механізму.

Правове регулювання досудової пробації передбачає визначення суб'єктів, які здійснюють нагляд і контроль за її виконанням, а також обов'язків підозрюваного. До суб'єктів досудової пробації належать органи досудового слідства, зокрема слідчі підрозділи Національної поліції України та прокуратури, служба пробації, а також уповноважені державні установи, такі як органи соціального захисту, центри психологічної допомоги та медико-соціальні установи, які залучаються для надання консультативної, соціальної та психологічної підтримки підозрюванним. Ці суб'єкти здійснюють моніторинг дотримання підозрюваними умов пробації, оцінюють їх соціальну і психологічну адаптацію, координують виконання заходів виховного характеру та готують детальні звіти для суду чи слідчого органу, що містять дані про поведінку підозрюваного, ефективність корекційних заходів та рекомендації щодо подальшого кримінально-процесуального реагування.

Діяльність органів пробації, під час реалізації досудової пробації дійсно спрямована на забезпечення надання судам всебічної, повної та неупередженої інформації щодо обвинуваченого (підсудного) [2, с. 77].

Служба пробації складає по відношенню до особи, яка вчинила злочин, індивідуальну програму надання соціально-правової допомоги і забезпечує її реалізацію. За результатами реалізації зазначеної програми, а також на підставі відомостей, отриманих у процесі складання індивідуальної програми, служба пробації складає досудову доповідь щодо особи ще до початку судового розгляду [3, с. 229].

Обов'язки підозрюваного у межах досудової пробації визначаються законодавством і включають явку до органів пробації для звітності про свою діяльність та поведінку, що дозволяє наглядовим органам своєчасно оцінювати виконання умов пробації та ефективність превентивних заходів. Підозрюваний зобов'язаний повідомляти про зміну місця проживання, роботи чи навчання, або інших істотних обставин, що може впливати на можливість здійснення нагляду, забезпечуючи таким чином безперервність контролю та координації дій органів пробації. Важливою складовою є участь у соціально-виховних або корекційних програмах, які передбачають психологічне консультування, розвиток навичок законослухня-

ної поведінки та усвідомлення наслідків власних дій, що сприяє ресоціалізації особи. Крім того, підозрюваний зобов'язаний дотримуватися певних обмежень у поведінці, встановлених органами пробації або судом, таких як уникнення контактів із потенційно небезпечними особами чи обмеження у певних видах діяльності, що зменшує ризик рецидиву і сприяє захисту інтересів суспільства.

Досудова пробація, таким чином, забезпечує правову визначеність у відносинах між державою та підозрюваним, сприяє соціальній адаптації особи, знижує ризики рецидиву та оптимізує роботу правоохоронної та судової системи.

Список використаних джерел

1. Білічак О. А. Досудова пробація як засіб індивідуалізації покарань: наукова стаття / Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2017.
2. Таволжанський О.В. Цілі соціально-виховної роботи з засудженими до позбавлення волі. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2013. № 3. С. 222–226.
3. Гранкіна В. Окремі аспекти реалізації досудової пробації в Україні: наукова стаття / Національний юридичний журнал, теорія та практика.
4. Єфремова О. Концептуальні засади пробаційної діяльності в деяких європейських країнах: наукова стаття / Теорія держави і права, 3/2019.
5. Таволжанський О.В., Проценко О.А. Гуманізація системи виконання покарань як запорука виправлення засуджених. Право та інноваційне суспільство. №1 (16). 2021. С. 113-118.)
6. Головкін Б. М. Поняття, предмет, система кримінології та її завдання на сучасному етапі розвитку. Питання боротьби зі злочинністю. 2014. Вип. 28. С. 59–68

аспірант кафедри кримінально-правової політики
Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЦИД (СТ. 441 КК УКРАЇНИ), ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ

Екоцид як один із найтяжчих злочинів проти людяності набув особливої актуальності у зв'язку зі збройною агресією російської федерації (далі – рф) проти України. Внаслідок воєнних дій рф завдано масштабної шкоди природному середовищу, на відновлення якого знадобляться десятиліття. Будівництво фортифікаційних споруд та вибухи боєприпасів і техніки на охоронюваних природних територіях призводять до руйнування екосистем. Особливо критичною є ситуація на об'єктах природно-заповідного фонду, що перебувають під тимчасовою окупацією. Додаткову загрозу довкіллю створюють масштабні пожежі на техногенних об'єктах – нафтобазах, промислових підприємствах, газопроводах, будівельних гіпермаркетах та інших. Водночас безпеку населення та природи підриває ядерний терор, що здійснюється державою-агресоркою через використання атомних об'єктів як засобів тиску.

Масштабні руйнування екосистем, спричинені воєнними діями, поставили питання ефективності кримінально-правового механізму його запобігання та покарання. Чинна модель індивідуальної відповідальності, закріплена у ст. 441 КК України, не враховує реальної ролі юридичних осіб та державних структур у вчиненні екологічних злочинів. Створюються правові прогалини, які унеможливають притягнення справжніх винуватців до належної відповідальності. Тому нагальною є потреба у реформуванні національного законодавства та адаптації його до міжнародних стандартів, що передбачають поєднання індивідуальної та колективної відповідальності за екоцид.

Розглядаючи екоцид, як злочин проти людяності варто дослідити проблемні питання. В українському кримінальному праві актуальною залишається проблема відсутності ефективного механізму відповідальності юридичних осіб за злочини

проти довкілля, зокрема за екоцид. Так як екоцид можемо віднести до воєнних злочинів, варто підкреслити суб'єкт такого злочину. С. О. Харитонов вважає, що до кола осіб, які можуть бути притягнуті за військові злочини, належать не лише військовослужбовці, але й військовозобов'язані та резервісти на період проходження ними навчальних зборів. Окрім загальних критеріїв, таких як осудність і досягнення встановленого віку, від зазначених осіб закон вимагає наявності спеціального правового статусу, визначеного саме для цієї категорії суб'єктів [1, с. 142]. Отже, норми КК України (ст. 441) традиційно виходять з концепції індивідуальної кримінальної відповідальності, яка передбачає, що суб'єктом злочину може бути виключно фізична особа, яка досягла 16-річного віку та є осудною [2]. Такий підхід є логічним у мирний час, коли порушення екологічних норм можна чітко ототожнити з діями окремих осіб, які займають певні посади чи мають відповідну професійну компетенцію [3, с. 78–80]. Проте практика свідчить, що значна частина екологічних катастроф (Чорнобильська аварія 1986 р., аварія танкера «Еххон Valdez» 1989 р.) пов'язана з діяльністю цілих підприємств або їхніх структурних підрозділів, де прийняття управлінських рішень здійснюється колегіально чи на рівні корпоративної відповідальності [4]. Таким чином, обмеження суб'єктного складу лише фізичними особами не враховує реальних механізмів спричинення екологічної катастрофи.

У сучасних умовах українські науковці, зокрема О. Борщевська та О. Іванова, обґрунтовують необхідність запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб у сфері екологічних злочинів [5, с. 450–460]. Такий підхід дозволив би забезпечити дієві санкції не лише щодо індивідуальних посадових осіб, а й щодо підприємств та організацій, які своїми діями або бездіяльністю створюють загрозу екоциду. Оптимальною моделлю видається поєднання інституту індивідуальної кримінальної відповідальності із запровадженням спеціальних кримінально-правових санкцій для юридичних осіб (штрафів, ліквідації підприємства, заборони на певні види діяльності). Відповідно відповідало б сучасним тенденціям гармонізації кримінального законодавства з міжнародними стандартами, які передбачають відповідальність корпорацій за злочини проти довкілля.

Окремої уваги потребує проблемне питання відповідальності держави за екоцид у воєнний час. Водночас дії держави-агресорки відповідають ознакам воєнних злочинів, передбачених міжнародним гуманітарним правом, зокрема ст. 54 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій та ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, які забороняють знищення природного середовища у воєнних цілях, якщо такі дії не мають безпосередньої військової необхідності та завдають широкомасштабної, довгострокової чи серйозної шкоди. С. О. Харитонов зазначає, що умисне руйнування екосистем під час збройних конфліктів розглядається у міжнародному праві як воєнний злочин, а за певних умов – як злочин проти людяності, якщо наслідки таких дій мають системний і масовий характер та порушують базові права цивільного населення на безпечне довкілля. Будь-яке суспільно небезпечне діяння, що відповідає ознакам військового злочину, створює юридичні підстави для притягнення військовослужбовця до кримінальної відповідальності за порушення встановлених правил проходження відповідного виду військової служби. Сукупність таких правопорушень формує цілісну систему, яка забезпечує можливість реагування на будь-яке відхилення від визначеного порядку військової діяльності, якщо воно призвело до істотної шкоди або створило реальну загрозу її настання для суспільних відносин, що охороняються цим правовим інститутом. Набуття системою здатності охоплювати всі можливі порушення свідчить про нову якісну характеристику її функціонування, що виступає проявом її емерджентності [6, с. 110].

Згідно з чинним КК України, кримінальна відповідальність держави як суб'єкта права є неможливою, оскільки кримінальне право ґрунтується на імперативному методі регулювання і передбачає покарання лише для фізичних осіб [3, с. 90–91]. Водночас, саме державні органи або військово-політичне керівництво можуть ухвалювати рішення, що призводять до масштабного знищення довкілля у воєнних цілях. Така ситуація породжує правову колізію, адже в умовах війни відповідальність за екоцид має не лише індивідуальний, а й колективний та інституційний характер.

Міжнародне право виходить із концепції відповідальності держав за порушення норм гуманітарного права та Женевських конвенцій, включно з умисним

знищенням природного середовища під час війни [5, с. 131–134]. У даному контексті актуальною є ідея запровадження змішаної моделі відповідальності: індивідуальної кримінальної – для фізичних осіб, що ухвалюють злочинні рішення, та міжнародно-правової – для держави як суб'єкта міжнародного права. Враховуючи масовий характер руйнувань екосистем внаслідок воєнних дій на території України, постає нагальна потреба у створенні міжнародно-правового механізму кваліфікації екоциду як злочину проти миру та безпеки людства [5, с. 116–117]. Одним із практичних рішень є інституціоналізація відповідальності держави через юрисдикцію Міжнародного кримінального суду або створення спеціального міжнародного трибуналу, уповноваженого розглядати справи щодо воєнних екоцидів.

Таким чином, вирішення проблемних питань вимагає комплексного підходу. Необхідно реформувати КК України, передбачивши механізм кримінальної відповідальності юридичних осіб за злочини проти довкілля. По-друге, слід ініціювати міжнародно-правові зміни, які б закріплювали відповідальність держав за вчинення екоциду у воєнний час. Поєднання напрямів дозволить забезпечити не лише відновлення довкілля, а й створення реальних механізмів невідворотності покарання за злочини проти природи, незалежно від того, чи вчинені вони фізичними особами, юридичними особами чи державами.

Список використаних джерел

1. Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія / С. О. Харитонов ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2018. 328 с.
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05 квітня 2001 р. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.09.2025)
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та доп. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
4. Доповідь міжнародної консультативної групи з ядерної безпеки. /www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/Pub913r_web.pdf (дата звернення: 12.09.2025)

5. Борщевська О.М. Публічно-правові та приватноправові аспекти визначення дефініції «екоцид» під час військової агресії. *Правова держава*. 49. 2023. С. 113-129

6. Харитонов С. О. Військові злочини в системі кримінального законодавства України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2018. Т. 29(68), № 5. С. 107-111

студент 3 курсу, 6 групи факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРОБАЦІЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, які застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до осіб, яких притягнуто до кримінальної відповідальності, та забезпечення суду інформацією, що характеризує особу, яка притягається до кримінальної відповідальності [4, с. 277].

Пробація щодо неповнолітніх є спеціалізованим інститутом кримінально-правової системи, що спрямований на запобігання повторній злочинній поведінці серед осіб, які не досягли повноліття, та на їхню соціальну адаптацію в умовах, коли кримінально-правові санкції застосовуються з обмеженнями у зв'язку з віком.

Фактично перші центри ювенальної пробації були створені з 2017 р. й нині їх функціонує 14 (Дніпро, Кривий Ріг, Запоріжжя, Мелітополь, Маріуполь, Київ, Житомир, Львів, Рівне, Одеса, Миколаїв, Харків, Кропивницький, Полтава), їхню діяльність забезпечує персонал у кількості чотирьох осіб: начальник, інспектор, соціальний працівник, психолог. Діяльність цих органів із питань пробації регулюється насамперед Законом України «Про пробацію» і Типовим положенням про сектор ювенальної пробації, затвердженим Наказом Міністерства юстиції України від 18.08.2017 № 2649/5 [1, с. 185].

Інститут пробації щодо неповнолітніх ґрунтується на принципах гуманізації та індивідуалізації кримінальної відповідальності, які визнають особливу соціальну та психологічну специфіку осіб, що не досягли повноліття. Він враховує соціальну незрілість неповнолітніх, їхню емоційну та когнітивну вразливість, а також високий потенціал для соціальної та моральної корекції, що робить класичні ізолюючі покарання менш ефективними та потенційно шкідливими для подальшого розвитку особистості. Пробація для неповнолітніх поєднує превентивні, корекційні та виховні функції, створюючи цілісну систему впливу, яка спрямована на

формування у підлітка усвідомлення правових і моральних наслідків власних дій, розвиток соціальних навичок, відповідальності та здатності до самоконтролю. Крім того, цей інститут орієнтований на мінімізацію ризику рецидиву, оскільки застосування індивідуалізованих заходів соціально-виховного характеру, психологічного супроводу та педагогічного впливу дозволяє коригувати асоціальні моделі поведінки, забезпечує стабільну інтеграцію неповнолітнього у позитивне соціальне середовище і формує умови для його подальшого законопослухняного розвитку у дорослому житті.

Правова природа пробації неповнолітніх визначається спеціальними положеннями кримінального законодавства, яке враховує вікові особливості та потребу у захисті прав дитини. До суб'єктів пробації залучаються органи досудового слідства, служба пробації, суди у справах неповнолітніх, органи опіки та піклування, а також соціально-педагогічні та психологічні служби, які здійснюють систематичний контроль за дотриманням умов пробації, організовують соціально-виховну та психологічну роботу з неповнолітнім, надають консультативну підтримку його батькам або законним представникам та готують докладні аналітичні матеріали для суду чи слідчих органів. Така взаємодія різних суб'єктів пробації дозволяє забезпечити комплексний підхід до виправлення поведінки неповнолітнього, поєднуючи контрольні функції з превентивними та виховними заходами.

Пробація щодо неповнолітніх здійснюється установами та службами у справах дітей, спеціалізованими установами та установами соціального захисту та профілактики правопорушень дітей. Вибір та вивчення основних напрямів превентивної діяльності підрозділів поліції у сфері ювенальної превенції здійснюватиметься шляхом аналізу положень наказу МВС України 19.12.2017 № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» [3, с. 107].

Мета покарання - виправити людину, щоб її прийняли як повноправного члена суспільства в обмін на всі правила співіснування з ним. Виключивши її із суспільства і змусивши відчувати себе відкинутою, навряд чи вдасться досягти цього. Позбавлення людини можливості спілкуватися та обмінюватися інформацією може зробити її асоціальною. З іншого боку, активна участь у цих процесах сприяє

перевихованню та прийняттю цінностей раніше зруйнованих соціальних інститутів [6, с. 113-118].

Обов'язки неповнолітнього під час проходження пробації визначаються законодавством і спрямовані на забезпечення ефективного контролю, корекції поведінки та соціальної адаптації особи. Вони включають дотримання встановлених правил поведінки, що регламентують взаємодію з органами пробації та оточуючим середовищем, регулярну явку до відповідних служб для надання звітності та проходження нагляду, а також обов'язок повідомляти про будь-які зміни місця проживання, контактних даних чи інших обставин, що можуть впливати на здійснення контролю. Крім того, неповнолітній зобов'язаний брати участь у спеціально розроблених соціально-виховних, освітніх та корекційних програмах, що включають психологічну підтримку, розвиток моральних і соціальних навичок, а також залучення до освітньої та трудової діяльності, що сприяє формуванню компетенцій для самостійного життя і професійної самореалізації.

Отже, ці заходи забезпечують ефективну профілактику повторних правопорушень, зміцнюють безпеку суспільства та створюють умови для подальшої інтеграції неповнолітнього у соціальне середовище після завершення пробаційного нагляду.

Список використаних джерел

1. Гриценко Є.С. Ювенальна пробація як механізм подолання злочинності неповнолітніх: наукова стаття / Юридичний науковий електронний журнал, № 2/2019.
2. Таволжанський О.В. Цілі соціально-виховної роботи з засудженими до позбавлення волі. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2013. № 3. С. 222–226.
3. Гусак А. П. Превентивні заходи пробації щодо неповнолітніх правопорушників: наукова стаття / Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 2(58) 2023.
4. Любавіна В. П., Лель Г. В., Іваніцький В. М. Особливості правового регулювання пробації щодо неповнолітніх засуджених в Україні: наукова стаття / Ір-

пінський юридичний часопис: науковий журнал. 2024. Вип. 3(16).

5. Таволжанський О.В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі : монографія / за ред. В.В. Голіни ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2015. 192 с.

6. Таволжанський О.В., Проценко О.А. Гуманізація системи виконання покарань як запорука виправлення засуджених. Право та інноваційне суспільство. №1 (16). 2021. С. 113-118.)

7. Головкін Б. М. Поняття, предмет, система кримінології та її завдання на сучасному етапі розвитку. Питання боротьби зі злочинністю. 2014. Вип. 28. С. 59–68

ВІДОБРАЖЕННЯ ПРИЧИН ТА УМОВ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У НОРМАХ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Формування оптимальної моделі антикримінальної політики України на сучасному етапі державотворення вимагає ретельного переосмислення підходів до розуміння чинників злочинності крізь призму норм кримінального закону. Визначення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень не є виключно кримінологічною проблемою, оскільки воно безпосередньо співвідноситься з конструкцією складів кримінальних правопорушень, передбачених Кримінальним кодексом України (далі – КК України), та впливає на кваліфікацію діянь, призначення покарання та звільнення від кримінальної відповідальності. Ефективність кримінально-правової охорони суспільних відносин залежить від того, наскільки точно законодавець відобразив у нормах Загальної та Особливої частин КК України соціально-психологічні та об'єктивні фактори, що спонукають особу до протиправної поведінки. Як слушно зазначають дослідники [1, с. 39], без «освітлюючої» доктрини реформатори ризикують потрапити у пастку волюнтаризму, тому важливо враховувати принцип соціального натуралізму, згідно з яким правопорядок виникає внаслідок узгодженості волі та свідомості людей із природними законами суспільного життя.

На рівні Загальної частини КК України причини та умови вчинення кримінального правопорушення знаходять своє відображення насамперед через інститут суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Вина, мотив і мета є тими психологічними категоріями, які трансформують зовнішні фактори у внутрішнє спонукання до дії. Зокрема, аналіз судової практики та доктринальних джерел свідчить, що встановлення мотиву є обов'язковим не лише для кваліфікації діяння, але й для розуміння причинного комплексу злочину. Наприклад, у справах про шахрайство (ст. 190 КК України) ключовим є встановлення корисливого мотиву, який формується під впливом соціально-економічних чинників та особистісних якостей правопорушника, таких як жадоба до збагачення або хибне почуття пере-

ваги над іншими [2, с. 75]. Водночас процесуальне доказування цих обставин, згідно зі ст. 91 КПК України, є необхідною умовою для правильної кримінально-правової кваліфікації, оскільки мотив і мета входять до предмету доказування [3, с. 199].

Особливої актуальності проблема визначення причин та умов набуває при аналізі кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України (Розділ I Особливої частини КК України), що зумовлено триваючою збройною агресією рф. Дослідження колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України) та державної зради (ст. 111 КК України) демонструє, що причини вчинення цих злочинів є комплексними і не обмежуються лише ідеологічними переконаннями. В основі колабораціоністських практик часто лежать мотиви пристосування до нових умов життя («стратегія виживання»), кар'єризм, помста або ж викривлене сприйняття реальності під впливом ворожої пропаганди та ідеології «руського міра» [4, с. 18, 45]. Важливо, що законодавець розмежовує кримінальну відповідальність залежно від характеру взаємодії з ворогом, що фактично є реакцією на різні умови вчинення злочину. Так, добровільне зайняття посад у незаконних органах влади (ч. 2, ч. 5 ст. 111-1 КК України) свідчить про усвідомлений вибір на користь ворога, тоді як виконання певних функцій під фізичним або психічним примусом (ст. 40 КК України) може виключати кримінальну протиправність діяння або пом'якшувати покарання [4, с. 320, 333].

В умовах воєнного стану особливої уваги потребує аналіз чинників кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та службової діяльності, зокрема у сфері публічних закупівель. Дослідження показують, що причини таких злочинів (ст. 191, 364 КК України) криються у поєднанні правових, економічних та організаційних факторів. До правових факторів належать недосконалість законодавства, наявність корупціогенних ризиків у нормативно-правових актах та високий ступінь дискреції службових осіб. Економічні чинники, такі як можливість отримання надприбутків через завищення цін або штучне дроблення предмета закупівлі, створюють сприятливе підґрунтя для зловживань. Організаційні умови, що сприяють вчиненню злочинів, включають відсутність належного внутрішнього контролю, формалізм у роботі тендерних комітетів та низький рівень професійної

етики [5, с. 143, 145, 153-154]. У цьому контексті оптимальна модель антикримінальної політики має передбачати не лише посилення санкцій. Удосконалення потребують диспозиції статей КК України з метою більш точного опису способів вчинення злочинів, що є відображенням об'єктивних умов злочинної діяльності.

Специфіку причинного механізму можна простежити також на прикладі кримінальних правопорушень у сфері високих технологій, зокрема шахрайства з використанням банківських електронних платежів. Умовами, які полегшують вчинення таких злочинів, є стрімкий розвиток інформаційних технологій, недосконалість систем захисту та низька цифрова грамотність населення (віктимність потерпілих). Особа злочинця у цій категорії справ характеризується високим інтелектуальним рівнем та спеціальними знаннями, що дозволяє використовувати складні схеми (фішинг, сніфферінг тощо) для реалізації злочинного умислу. Відповідно, кримінально-правова характеристика таких діянь повинна враховувати спосіб вчинення злочину як ключовий елемент об'єктивної сторони, що відображає механізм використання умов віртуального простору для досягнення злочинного результату [2, с. 11, 42].

Важливим аспектом визначення причин та умов злочинності є аналіз особи злочинця крізь призму кримінального закону. Особа злочинця – це сукупність соціально-значущих властивостей, які у поєднанні із зовнішніми обставинами зумовлюють злочинну поведінку. У сфері публічних закупівель, наприклад, суб'єктами злочинів часто виступають особи з вищою освітою, значним досвідом роботи та високим соціальним статусом, які використовують своє службове становище для незаконного збагачення [5, с. 174]. У справах про колабораціонізм мотивація може варіюватися від ідеологічних переконань до меркантильних інтересів або страху за власне життя. Врахування цих характеристик судом при призначенні покарання (відповідно до ст. 65 КК України) є формою реалізації диференційованого підходу, що дозволяє впливати на причини індивідуальної злочинної поведінки.

Окремо слід наголосити на проблемі законодавчої техніки та її впливі на відтворення злочинності. Недосконалість кримінально-правових норм, наявність прогалин або колізій (наприклад, між ст. 111-1 та ст. 111-2 КК України щодо пособництва державі-агресору) може створювати умови для уникнення відповідально-

сті або неоднакового застосування закону, що, у свою чергу, породжує почуття безкарності та може стимулювати нові злочини [4, с. 333-334]. Зокрема, дискусійним залишається питання розмежування господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором (ч. 4 ст. 111-1 КК України) та дій, вчинених у стані крайньої необхідності для забезпечення життєдіяльності на окупованих територіях. Відсутність чітких критеріїв розмежування правомірної та протиправної поведінки в умовах окупації є криміногенним фактором, що потребує усунення шляхом вдосконалення законодавства [4, с. 323-324].

Визначення причин та умов злочинності нерозривно пов'язане з інститутом звільнення від кримінальної відповідальності. Законодавець, коли передбачає такі норми (ст. 45, 47, 48 КК України), фактично визнає, що усунення причин злочину або зміна обстановки може виключити суспільну небезпеку діяння або особи. Водночас у справах про колабораційну діяльність, попри наявність законодавчих механізмів, практика звільнення від відповідальності, наприклад, у зв'язку з дійовим каяттям, залишається обмеженою та дискусійною через високий ступінь суспільної небезпеки цих злочинів [4, с. 407-409]. Оптимальна модель антикримінальної політики має передбачати баланс між невідворотністю покарання та заохоченням до позитивної посткримінальної поведінки, що буде сприяти усуненню наслідків злочину та запобіганню рецидиву.

Таким чином, визначення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень через призму Кримінального кодексу України є фундаментом для побудови ефективної антикримінальної політики. Вона повинна базуватися на глибокому розумінні чинників злочинності та адекватному їх відображенні у диспозиціях та санкціях кримінально-правових норм. Необхідним є подальше вдосконалення КК України, зокрема в частині уточнення ознак складів злочинів проти основ національної безпеки та у сфері економіки, з метою усунення правових колізій, що виступають умовами вчинення правопорушень. Комплексний підхід, що поєднує кримінально-правові, кримінологічні та процесуальні аспекти, дозволить ефективно реагувати на вчинені злочини, а також мінімізувати вплив факторів, що їх породжують.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми формування сучасної доктрини кримінального права України : монографія / В. Я. Тацій, Л. М. Демидова, В. І. Борисов та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, Л. М. Демидової, В. І. Борисова. Харків : Право, 2021. – 632 с.
2. Чаплинський К.О. Методика розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів : монографія / К. О. Чаплинський, А. Е. Жилін, М. М. Єфімов. — Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. — 218 с.
3. Бондаренко О. О. Предмет доказування у кримінальному процесі України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2024. № 3 (83). С. 196–202. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/07/32-2.pdf> (дата звернення: 07.12.2025).
4. Письменський Є.О. Кримінально-правові проблеми протидії колабораційній діяльності: монографія. Київ : Алерта, 2024. 438 с.
5. Соколов Д.С. Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Д. С. Соколов ; Наук.-дослід. ін-т публічного права ; Дніпров. держ. ун-т внутр. справ МВС України. Київ–Дніпро, 2025. 291 с. URL: https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/new_d0872702/2025/2/1/d.pdf (дата звернення: 08.12.2025).

ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНИХ ПРАКТИК КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДЛЯ ПРОТИДІЇ СТВОРЕННЮ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України кримінальні правопорушення, передбачені ст. 260 КК України «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» (далі – НЗФ), трансформувалися з категорії загальнокримінальних діянь у складову гібридної війни [1; 2]. Сучасні НЗФ функціонують як проксі-сили ворога, інтегровані у розвідувальні мережі держави-агресора [2]. Це зумовлює необхідність переходу правоохоронних органів від ретроспективної моделі розслідування (від факту злочину до особи) до проактивної (від оперативної інформації до фіксації злочинної діяльності *in flagrante delicto*). У цьому контексті особливого значення набуває інститут конфіденційного співробітництва. Водночас чинний КПК України, розроблений для умов мирного часу, демонструє нормативну інертність, що актуалізує звернення до досвіду держав із усталеними практиками протидії тероризму та військовим загрозам [3; 4, с. 115].

Досвід США має прикладну цінність для документування створення НЗФ. Федеральне законодавство та настанови Генерального прокурора передбачають широке використання агентів під прикриттям і конфіденційних інформаторів, що дозволяє формувати доказову базу не лише ретроспективно, а й у режимі попередження та фіксації кримінальної активності [5]. Важливою відмінністю від української практики є те, що у США інформатор може залучатися як активний учасник операції типу «пастка», однак виключно за умови наявності у особи вже сформованого злочинного наміру. У такому випадку мета полягає не у штучному стимулюванні протиправної поведінки, а у її процесуально контрольованому виявленні та належному документуванні в умовах спеціально створеної ситуації.

Суттєве значення має інститут угоди про визнання винуватості. У справах щодо НЗФ слідчі органи системно застосовують тактику схиляння рядових

учасників до конфіденційного співробітництва проти лідерів в обмін на імунітет або істотне пом'якшення покарання [6]. Такий підхід забезпечує швидке руйнування вертикалі угруповань, підвищує якість внутрішніх свідчень і концентрує процесуальні ресурси на ключових фігурах, але водночас потребує суворих гарантій добровільності, перевірки достовірності показань та належної судової верифікації [7].

Окремої уваги заслуговує спеціальний федеральний процесуальний механізм регулювання використання таємної інформації в суді. Він гарантує захист джерел, зокрема конфідентів, без порушення права обвинуваченого на захист: замість розкриття особи суд надає узагальнений виклад таємних відомостей, що дозволяє зберегти баланс між інтересами правосуддя та необхідністю охорони оперативних ресурсів. Практичний ефект полягає у збереженні агентурної мережі та неперервності розслідувань без ослаблення стандартів змагальності й справедливого судового розгляду.

Для українського правового поля ключовими є адаптація проактивної моделі з чітким дотриманням конституційних гарантій, розмежуванням допустимої оперативної взаємодії та недопустимої провокації злочину, стандартизація перевірки доказів, отриманих від конфідентів, і розбудова процедур їх захисту в суді. Саме ці елементи формують методичний каркас, що поєднує ефективність документування створення НЗФ із верховенством права та процесуальною справедливістю.

Досвід Ізраїлю, зокрема діяльність Шабак та Моссаду, є найбільш наближеним до українських реалій через схожість безпекових викликів у ситуації перманентного конфлікту. Ізраїльська правова доктрина ґрунтується на концепції «захисту необхідності», яка дозволяє спецслужбам застосовувати методи, що в умовах мирного часу могли б вважатися неприпустимими. У боротьбі з НЗФ особливе місце займає агентурна розвідка на територіях із частковим або відсутнім контролем уряду, зокрема на Західному березі та в секторі Газа.

У контексті сучасних викликів для України вирішальними постають два напрями. По-перше, дистанційне вербування та керування агентурою: ізраїльські спецслужби виробили протоколи роботи без фізичного контакту, використовуючи

захищені канали зв'язку, що в умовах окупації частини території України є практично єдиним можливим алгоритмом. По-друге, сувора верифікація даних: інформація від конфідента визнається достовірною лише після підтвердження технічними засобами, що мінімізує ризик дезінформації – однієї з найпоширеніших тактик противника [8, с. 345–346]. Таким чином, ізраїльська модель демонструє, як у складних умовах постійної загрози можна поєднати ефективність оперативної роботи з дотриманням базових правових гарантій, забезпечуючи баланс між безпекою та принципами права.

Врахування практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) є обов'язковим для України як держави-кандидата на вступ до ЄС. Європейський підхід, зокрема німецький, характеризується більшою стриманістю та суворим дотриманням принципу пропорційності [9, с. 312]. У Німеччині інститут «довірених осіб» регулюється кримінально-процесуальним кодексом, який закріплює ключову вимогу субсидіарності: конфіденційне співробітництво допускається лише тоді, коли інші методи виявляються неефективними. Практика ЄСПЛ сформувала жорсткий тест на провокацію, що знайшов відображення у рішеннях у справах «Раманаускас проти Литви», «Худобін проти Росії», «Баннікова проти Росії» [10]. Суд наголошує, що конфідент не має права підбурювати до вчинення злочину, який не був би здійснений без його втручання. У справах, пов'язаних із НЗФ, це означає, що конфідент може інтегруватися у вже існуюче угруповання для документування його діяльності, але не може виступати ініціатором його створення чи планування активних бойових (протиправних) операцій. Таким чином, європейський стандарт окреслює чіткі межі допустимості оперативної провокації, поєднуючи ефективність боротьби зі злочинністю з гарантіями справедливого судового розгляду та захисту прав людини.

Отже, результати проведеного дослідження дають підстави для висновку, що механічне перенесення норм, розроблених для мирного часу, на умови воєнного стану у справах щодо створення незаконних збройних формувань є контрпродуктивним та не відповідає реаліям сучасних безпекових викликів. Наукова новизна запропонованого підходу полягає у синтезі жорстких оперативно-розшукових методів, апробованих у практиці США та Ізраїлю, з

гарантіями прав людини, закріпленими у прецедентах ЄСПЛ. Вирішальним завданням є формування законодавчого механізму, який забезпечить легалізацію інформації, здобутої внаслідок конфіденційного співробітництва, та її трансформацію у допустимі докази, здатні витримати перевірку як у національних, так і в міжнародних судах. Такий підхід забезпечує поєднання оперативної ефективності з правовою легітимністю та водночас гарантує результативність протидії НЗФ при неухильному дотриманні фундаментальних принципів верховенства права.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.12.2025).
2. Сервецький І.В., Чумак В.В. Особливості використання конфіденційного співробітництва в умовах гібридної війни: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 280 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 13.12.2025).
4. Глов'юк І.В. Кримінально-процесуальні аспекти діяльності розвідувальних органів у кримінальному провадженні. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2023. № 14. С. 112–120.
5. RICO: A Manual for Federal Prosecutors. Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, Organized Crime and Racketeering Section, 2020. 350 p.
6. Lippke R. L. The Ethics of Plea Bargaining. Oxford: Oxford University Press, 2019. 272 p.
7. Classified Information Procedures Act (CIPA). 18 U.S.C. app. 3 §§ 1-16 (1980). URL: <https://www.justice.gov/archives/jm/criminal-resource-manual-2054> (дата звернення: 13.12.2025).
8. Cohen-Almagor R. Counter-Terrorism in Israel: Intelligence, Security and Human Rights. The International Journal of Human Rights. 2018. Vol. 22, Iss. 3. P. 345–367.

9. Delmas-Marty M., Spencer J.R. European Criminal Procedures. Cambridge: Cambridge University Press, 2022. 512 p.

10. Огляд практики європейського суду з прав людини з питань використання спеціальних методів розслідування злочинів [проведення негласних слідчих (розшукових) дій] та особливостей відкриття матеріалів, які стали підставою для їхнього проведення. Судова влада України.
URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/reviews/echr_covert.pdf (дата звернення: 13.12.2025).

аспірант НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

У сучасних реаліях контрабанда фальсифікованих лікарських засобів є глобальною міжнародною проблемою, яка загрожує громадському здоров'ю населенню нашої планети, а результати такої злочинної діяльності спричиняють значні збитки державному бюджету країни і в цілому загрожують внутрішній безпеці України. Такі кримінальні прояви створюють серйозні загрози та виклики для органів правопорядку, суду та здоров'ю значної кількості громадян держав світу. Вони набувають характеру транснаціональної злочинності і нерідко вчиняються на території декількох держав, що обумовлює необхідність тісної взаємодії і співробітництва України із правоохоронними органами інших країн у їх виявленні, розкритті та розслідуванні [4, с. 28-34].

У зв'язку з цим, розроблення техніко-криміналістичного забезпечення, спрямованого на підвищення ефективності розслідування контрабанди фальсифікованих лікарських засобів, нині набуває актуальності та потребує спеціальних наукових досліджень. Особливу гостроту ці положення та напрями наукових досліджень набувають сьогодні у контексті обрання Україною європейського вектору розвитку, що у свою чергу актуалізує проблему техніко-криміналістичного забезпечення виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень відповідно до стандартів Євросоюзу та врахування міжнародного досвіду у цій царині знань [2, с. 901].

Аналіз фахової літератури свідчить про те, що розслідування незаконного обігу фальсифікації лікарських засобів, у тому числі й контрабанди фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305 КК України) мають власну специфіку, нерідко викликають певні складнощі і справедливо належать до найбільш складних видів кримінальних проваджень для практичних працівників [7, с. 410-414]. Так, напри-

клад, за результатами опитування слідчих та прокурорів під час розслідування таких кримінальних правопорушень вони стикалися із складнощами, що пов'язані із: відсутністю окремої криміналістичної методики – 71,2%; недостатністю інформаційно-довідкових даних – 33, 7%; відсутністю належної взаємодії між слідчими і оперативними працівниками – 41,5%; недостатністю літературних джерел – 28,1%; складнощами проведення експертних досліджень та застосування спеціальних знань – 67,8%; великим навантаженням – 54,6%; наявністю протидії з боку заінтересованих осіб – 21,0%; низьким матеріально-технічним забезпеченням – 45,4%; інше – 3,4% [6, с. 2951].

Вбачається, що проблеми техніко-криміналістичного забезпечення розслідування контрабанди фальсифікованих лікарських засобів є досить актуальними і такими, що потребують особливої уваги та окремих спеціальних наукових розвідок цій царині знань. Більше того, вивчення, аналіз та розроблення рекомендацій по ефективному застосуванню сучасних науково-технічних засобів, новітніх методів та технологій створює передумови для підвищення ефективності досудового розслідування та судового розгляду цього різновиду контрабанди, дає можливість суттєво оптимізувати таку діяльність.

Практика показує, що одним із напрямів підвищення ефективності розкриття та розслідування контрабанди фальсифікованих лікарських засобів є розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо техніко-криміналістичного забезпечення цієї діяльності. Вивчення та аналіз криміналістичних джерел свідчить про те, що на сьогодні спеціальні дослідження стосовно розслідування контрабанди фальсифікованих лікарських засобів із цієї проблеми відсутні. Мають місце лише окремі наукові публікації, в яких фрагментарно розглядаються деякі загальні питання з означеної проблематики, що спонукає сучасні дослідження у криміналістиці присвятити вивченню цих важливих питань. Водночас, значні обсяги та величезний асортимент фальсифікованих лікарських засобів, що переміщуються через митний кордон України обумовлюють широке застосування спеціальних, у тому числі і техніко-криміналістичних знань, забезпечення митних органів сучасними досягненнями науково-технічного процесу, зокрема, інформаційними технологіями, належною організацією їх використання та навчання кадрового складу.

Передусім варто зауважити, що техніко-криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень є складовою криміналістичного забезпечення і визначає наукові вектора досліджень у криміналістиці щодо означеної проблематики. Актуальність досліджень у цій сфері знань зумовлена декількома аспектами, пов'язаними із сучасним розумінням сутності та поняття цієї криміналістичної категорії, виокремленням її ознак та напрямів досліджень.

По-перше, сутність техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень полягає у створенні наукового підґрунтя застосовуваних методів, засобів, прийомів діяльності щодо залучення до вирішення практичних завдань спеціальних знань і технічних засобів, розробці відповідних криміналістичних рекомендацій [5, с. 318]. По-друге, техніко-криміналістичне забезпечення кримінального провадження являє собою систему законодавчо-регламентованих та науково-обґрунтованих технічних, методологічних, організаційних та інформаційних можливостей спеціально уповноважених на те суб'єктів розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, що реалізуються з метою виявлення, фіксації, вилучення та дослідження криміналістично-значущої слідчої інформації про кримінальне правопорушення [1, с. 80]. По-третє, техніко-криміналістичне забезпечення слідчої діяльності розглядається як система науково-теоретичних, кримінально-процесуальних положень і техніко-криміналістичних засобів, а також технологій їх застосування з метою ефективного розслідування, швидкого розкриття та попередження кримінальних правопорушень [3, с. 175].

Отже, на наш погляд, сутність техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень полягає у створенні умов для підвищення ефективності оперативної, слідчої та експертної діяльності через розроблення техніко-криміналістичних методів впровадження техніко-криміналістичних засобів збирання й дослідження матеріальних носіїв криміналістичної інформації. У свою чергу техніко-криміналістичне забезпечення розслідування контрабанди фальсифікованих лікарських засобів – це система науково-технічних засобів, спеціально розроблених технічних прийомів, методів і методик їх використання, а також дія-

льність з удосконалення і підвищення ефективності використання у процесі розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Вбачається, що зміст техніко-криміналістичного забезпечення розслідування контрабанди фальсифікованих лікарських засобів становлять його суб'єкти, засоби і методи, які потрібно досліджувати з врахуванням специфіки способів та механізмів злочинної діяльності, особливостей криміналістичної характеристики та організаційно-тактичних основ виявлення, розкриття, розслідування та профілактики цієї категорії кримінальних правопорушень. При цьому техніко-криміналістичне забезпечення розслідування контрабанди фальсифікованих лікарських засобів поєднує засоби криміналістичної та спеціальної техніки, а також науково обґрунтовані методи і способи пошуку, виявлення, огляду, фіксації, вилучення та дослідження матеріальних об'єктів – джерел інформації про особу злочинця та знаряддя злочинної діяльності.

У цьому плані актуальним постає також визначення та дослідження найважливіших структурних елементів техніко-криміналістичного забезпечення розслідування контрабанди фальсифікованих лікарських засобів, зокрема: засоби криміналістичної техніки; наукові методи і рекомендації для пошуку, виявлення, огляду, фіксації, дослідження матеріальних об'єктів – джерел інформації про особу контрабандиста та знаряддя вчинення і способи приховування контрабандної діяльності цього різновиду. Також звертають особливу увагу питання техніко-криміналістичного забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій; застосування техніко-криміналістичних засобів при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій; техніко-криміналістичне забезпечення судових експертиз та експертних досліджень.

Одним з аспектів удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення розслідування контрабанди фальсифікованих лікарських засобів є формування та розвиток інформаційного забезпечення процесу розслідування відповідних кримінальних правопорушень. Перспективними напрями досліджень мають стати форми використання спеціальних знань суб'єктами техніко-криміналістичного забезпечення розслідування таких кримінальних правопорушень, до яких належать: слідчий, детектив, прокурор, оперативний працівник, інспектор-

криміналіст, фармацевт, фармаколог, судовий хімік, судовий медик, експерт-товарознавець та ін.

Важливим напрямом досліджень у цій царині знань мають стати також розробки конкретизації особливостей техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події за фактом контрабанди фальсифікованих лікарських засобів в контексті алгоритму дій слідчого та інспектора-криміналіста, використання ним технічних засобів при пошуку фальсифікованих лікарських засобів та слідів вчинення цього кримінального правопорушення. Необхідно розробити та запропонувати алгоритм дій суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення при проведенні огляду місця події під час розслідування таких кримінальних правопорушень з використанням спеціального технічного обладнання.

Таким чином, виокремленні напрями дослідження техніко-криміналістичного забезпечення розслідування контрабанди фальсифікованих лікарських засобів спрямовані на підвищення ефективності діяльності уповноважених на то суб'єктів та можуть сприяти розробці нових методів, засобів та технологій, які покращать результативність розслідування даного виду кримінального правопорушення в сучасних реаліях воєнного часу. Такі напрями можуть також включати й розробку та впровадження в практику сучасних цифрових технологій для виявлення фальсифікації, розроблення нових засобів для ідентифікації фальсифікованих лікарських засобів, а також створення інформаційних баз даних та систем для супроводу такої роботи. Очевидно, що подальші такі дослідження відкривають можливості удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення розслідування контрабанди фальсифікованих лікарських засобів з використання новітніх технологій, врахуванням зарубіжного досвіду та перспектив успішної протидії цього виду контрабанди техніко-криміналістичними засобами та методами.

Список використаних джерел

1. Кікінчук В.В. Поняття техніко-криміналістичного забезпечення кримінального провадження. Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування. Харків, 2019. С. 79–81.

2. Konovalova V. O., Shevchuk V. M. Modern criminalistics in the conditions of war: problems of adaptation and reload. Modern research in world science: Proceedings of the 5th International scientific and practical conference (August 7-9, 2022). SPC Sci-conf.com.ua. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 896-903.
3. Падей А.С. Поняття та значення техніко-криміналістичного забезпечення в діяльності з розслідування. Південноукраїнський правничий часопис. № 2. 2015. С. 173–175.
4. Soloviov O. S. Mizhnarodnyi mekhanizm protydii falsyfikatsii medychnoi produktsii yak zasib pidvyshchennia yakosti u farmatsii Ukrainy. Upravlinnia, ekonomika ta zabezpechennia yakosti u farmatsii; 2019; 3 (59): 28–34.
5. Черноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с. С. 318.
6. Shevchuk V. M., Parfylo I.V., Sokolenko M.O. Falsification of medicines and contribution of falsified medicines in Ukraine: criminalistic means of detection and counteraction. Wiad. Lek. 2021; 74 (11): 2946-2953.
7. Шевчук В. М. Контрабанда фальсифікованих лікарських засобів. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2016. Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. 2018. С. 410–414.

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, факультет
слідчої та детективної діяльності, 1 курс, група 03-25-04

АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО ЯК ОСНОВА ПРОГНОЗУВАННЯ КРИМІНОГЕННИХ ЗАГРОЗ

Аналіз, який здійснює слідчий, є невід'ємною частиною криміналістичної роботи та кримінологічного забезпечення досудового розслідування. Ця робота формує інформаційний зріз криміногенної ситуації, що дозволяє прогнозувати напрями злочинності та виявляти загрози. Зважаючи на модернізацію системи, роль аналітики значно посилюється, стаючи необхідною умовою для ефективної превенції.

В Україні роль слідчого традиційно визначають за його безпосередніми повноваженнями та обов'язками у кримінальному процесі, які закріплює кримінально-процесуальний кодекс. Це вузьке тлумачення. Насправді ж функціонал слідчого зводиться не тільки до розслідування кримінальних правопорушень, але й включає в себе різні аспекти, які характеризують його, насамперед, не тільки процесуальною фігурою досудового розслідування, а й одним з головних елементів в системі кримінальної превенції. Якщо розглядати діяльність слідчих органів в широкому розумінні, то вона характеризується великим спектром позапроцесуальних дій. Це:

- аналітика;
- статистичність та упорядкування;
- моделювання;
- прогнозування;
- формування нової методологічної бази.

Законодавець визначає термін «слідчий» наступним чином.

Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України слідчий – службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів,

підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [1].

Законодавець розглядає слідчого як процесуальну фігуру, уповноважену за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, починати досудове розслідування. Але на практиці слідчий не лише розслідує кримінальні правопорушення, а й здійснює кримінологічний аналіз, систематизуючи матеріали проведених процесуальних дій. Аналітична діяльність у роботі слідчого займає центральне місце не тільки для здійснення всебічного і неупередженого порядку досудового розслідування. На ширшому, кримінологічному рівні, аналітична діяльність слідчого виходить за межі конкретного провадження і стає фундаментом для прогнозування криміногенних загроз. Це специфічний вид діяльності – кримінологічний аналіз та прогнозування.

Під кримінологічним прогнозом розуміють аналіз імовірних змін та розвитку криміногенної обстановки в майбутньому. Ця діяльність охоплює оцінку загальних тенденцій злочинності та індивідуальну вірогідність вчинення правопорушень певними суб'єктами, враховуючи при цьому як часові, так і територіальні рамки, а також вплив усіх криміногенних детермінантів [2, с.566].

Під час аналізу криміногенної ситуації слід обов'язково враховувати низку чинників, які обмежують повноту та вірогідність отриманих результатів. Ці обмеження пов'язані з особливостями статистичного обліку:

- *Проблема латентності.* Статистичні дані відображають лише зареєстровані правоохоронними органами злочини, залишаючи поза увагою значний масив невиявлених або незаявлених діянь.

- *Часовий зсув.* Статистика фіксує відомості про злочини не в момент їхнього фактичного вчинення, а на етапі встановлення чи виявлення. Це призводить до неминучого зсуву в часі між фактом скоєння злочину та його офіційною реєстрацією.

- *Спізнення даних про суб'єктів.* Інформація про осіб, які вчинили злочини, може надходити зі значним запізненням відносно реєстрації самого діяння, оскі-

льки встановлення цих осіб часто відбувається через тривалий проміжок часу після фіксації злочину [2, с.566].

Існують такі методи прогнозування: екстраполяція, моделювання, ретроспективний аналіз, опитування експертів. [3, с.133]. Не зовсім коректним буде твердження про використання слідчим в аналітичній діяльності лише одного з зазначених аспектів. Слідчому під час проведення кримінологічного прогнозування слід використовувати комбінований підхід, який дозволяє об'єктивно провести дослідження та моделювання відповідного питання в кримінально-правовій ситуації. Як слідчий підходить до безпосередньої реалізації практичного використання зазначених методів ?

Аналітичну діяльність слідчого при кримінологічному прогнозуванні можна розділити на окремі етапи: початок досудового розслідування з моменту внесення відомостей до ЄРДР, аналіз справи відповідного кримінального провадження, проведення необхідних гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, і складання обвинувального акту. Основний масив роботи припадає на подальше структурування та абстрагування проведеного розслідування кримінального правопорушення. Це не простий інтелектуальний процес, який вимагає від слідчого максимальної уваги та концентрації на кожній деталі.

Слідчий аналізує тенденції та закономірності, формуючи картину на майбутнє для передбачення розвитку вже існуючих загроз та виникнення нових. Але слідчому також потрібно враховувати та бути готовим до того, що, наприклад, під час використання ретроспективної методики кримінологічної превенції, не обов'язково ті події, що були актуальні попередні роки, будуть слугувати підставою для подальшого проведення аналізу над новим кейсом. Такий «прецедент» створює певні труднощі та є виключенням з-поміж класичних умов ретроспекції. Тобто умови можуть зберігати сталий характер тривалий час та не характеризуватися особливим змінами, тоді як події всередині цих умов можуть мати різкий та динамічний розвиток, який є фактором впливу на метод такого аналізу, що потім перетворюється у «пастку» ретроспективної моделі кримінологічного прогнозування. Коли з'являється новий *modus operandi* злочину, він припиняє минулу методику, якою керувався слідчий під час проведення

прогнозування, а тому останній повинен провести новий аналіз, встановивши нові факти та обставини, порівняти їх зміст з попередніми даними, виявивши ті особливості, які дозволяють виокремити його в групу нових кримінальних правопорушень, і почати кримінологічну аналітику.

До прикладу, протягом минулого року в Україні було зафіксовано 17 601 кримінальне правопорушення, пов'язане з незаконним обігом наркотичних засобів (зокрема, виготовленням, зберіганням, перевезенням чи збутом), які підпадають під дію статті 307 Кримінального кодексу України. За результатами розслідування, у 14 971 випадку офіційно встановленим причетним особам було повідомлено про підозру. У період з січня по грудень 2024 року зареєстровано 2 523 випадки, пов'язані з перевезенням та пересиланням наркотиків, де у 1 742 випадках було повідомлено про підозру. Водночас, кількість злочинів, пов'язаних із збутом, є значно вищою – 14 770 зафіксованих правопорушень, з яких у 12 921 випадку фігуранти отримали повідомлення про підозру [4].

За цією статистикою можна зробити висновок, що ті засоби та прийоми, які мають вже досить сталий характер, є актуальними у діяльності слідчого для здійснення досудового розслідування за вказаною статтею КК України і, відповідно, можна прогнозувати, що й надалі ситуація не набуватиме різких змін. Однак, як вже зазначалося, слід бути готовим до різного розвитку подій.

Таким чином, сьогодні проблема прогнозування криміногенних загроз стоїть на першому плані і вимагає ретельної аналітики, пристосовування до нових умов здійснення злочинної діяльності, вміння бути гнучким, не боятися запроваджувати та використовувати нові методи і принципи та поступово відходити від застарілої методики. В даному дослідженні було розглянуто та проаналізовано діяльність слідчого в системі кримінологічної превенції, адже саме слідчі щодня знаходяться на передньому краї боротьби зі злочинністю та постійно розробляють нові методи та прийоми боротьби за кримінальними елементами. Це невидима, таємна частина роботи слідчих органів.

Тому на сьогодні не потрібно обмежуватись роллю слідчого лише як особи, що проводить досудове розслідування, а тлумачити його діяльність на широкому рівні, оскільки весь комплекс інтелектуальних дій, задіяних у процесі аналітичної

діяльності слідчого, є досить вагомим внеском в ефективне прогнозування та виявлення криміногенних загроз, захисту і охорони суспільного порядку.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Тарасевич Ю.В. Кримінологічне прогнозування. Юридичний науковий електронний журнал, № 8/2020. С. 565–566
3. Литвинов О.М., Гладкова Є.О. Кримінологічна футурологія: постановка проблеми. Вісник Кримінологічної асоціації України: зб. наук. праць. № 2 (23). 2020. С. 129–137.
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2024 року. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

студентка 3 курсу, 2 групи, факультету слідчої та детективної діяльності
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ВИКЛИК: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ІНСТРУМЕНТИ ПРОГНОЗУВАННЯ

Стрімка діджиталізація суспільства, активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та зростання обсягів цифрових даних зумовили трансформацію злочинності, появу нових форм протиправної поведінки та ускладнення механізмів їх виявлення. Однією з найбільш небезпечних і динамічних форм сучасної злочинності є кіберзлочинність, яка характеризується високим рівнем латентності та здатністю швидко адаптуватися до технологічних змін.

Актуальність дослідження зумовлена впливом низки глобальних і національних факторів, зокрема наслідками пандемії COVID-19, збройною агресією Російської Федерації проти України, прискореною цифровою трансформацією економіки й суспільства, а також інтенсифікацією гібридних кіберзагроз. [1] У цих умовах кіберпростір стає не лише середовищем вчинення злочинів, а й важливим інструментом гібридної війни, що підвищує значення прогнозування тенденцій кіберзлочинності для формування ефективної антикримінальної політики України.

Метою є аналіз основних тенденцій розвитку кіберзлочинності, виявлення ключових факторів її зростання та визначення інструментів прогнозування як складової оптимальної моделі антикримінальної політики.

Сучасний стан кіберзлочинності в Україні формується під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів політичного, економічного, соціально-психологічного та технологічного характеру. Особливу роль у зростанні рівня кіберзлочинності відіграють кризові явища глобального та національного масштабу, які посилюють криміногенний потенціал цифрового середовища та сприяють появі нових форм протиправної діяльності.

Політичні та військово-політичні фактори проявляються у використанні кіберпростору як інструменту гібридної війни. Збройна агресія Російської Федерації проти України супроводжується активним застосуванням кіберзасобів з метою дестабілізації державного управління, порушення функціонування інформаційних ресурсів, об'єктів критичної інфраструктури та впливу на громадську свідомість. У реаліях сьогодення кіберзлочини посягають вже не тільки на права і свободи окремих громадян чи заподіюють шкоду безпеці об'єктів критичної інфраструктури держави, що зумовлює розгляд кібербезпеки як одного з пріоритетних напрямів національної безпеки. [4] У цьому контексті корупція набуває ознак прихованого дестабілізуючого чинника, який посилює вразливість кіберінфраструктури та створює сприятливі умови для реалізації кібератак, зокрема в умовах збройного конфлікту. [3]

Економічні та соціально-психологічні чинники також істотно впливають на динаміку кіберзлочинності. Зниження рівня доходів, соціальна нестабільність, ізоляція та зростання залежності від цифрових сервісів підвищують мотивацію до вчинення кіберзлочинів. У цифровому середовищі формуються криміногенні стереотипи мислення та поведінки, за яких шахрайські дії, незаконний обіг цифрових активів і зловживання у сфері електронної комерції сприймаються як малоризикові або соціально допустимі.

Значний вплив має технологічний фактор, що виражається у зростанні рівня об'єднання інформаційних систем, наявності уразливості програмного забезпечення комп'ютерів і мобільних пристроїв, а також доступності інструментів для здійснення кібератак. Особливу загрозу становить функціонування у dark web кримінального ринку товарів і послуг, який забезпечує поширення моделі *Crime-as-a-Service* та значно знижує поріг входу для потенційних кіберзлочинців. У цьому контексті особливого значення набуває формування у майбутніх суддів, прокурорів та слідчих предметних компетентностей, спрямованих на попередження, виявлення, фіксацію та розслідування кіберзлочинів, зокрема у сфері роботи з електронними доказами. [4] Водночас корупція виступає самостійним фактором зростання кіберзлочинності, оскільки створює приховані та явні вразливості у системі кібербезпеки, знижує ефективність захисту інформаційних ресурсів і

унеможливліє належне запобігання кібератакам та мінімізацію їх негативних наслідків. [3]

Додатковим криміногенним чинником є перевантаження та виснаження ресурсів суб'єктів кібербезпеки України в умовах тривалої війни. Обмеженість фінансових, кадрових і технічних ресурсів ускладнює своєчасне виявлення та нейтралізацію кіберзагроз, особливо у сфері захисту державних інформаційних ресурсів і критичної інфраструктури. Водночас недотримання користувачами правил безпечної поведінки в цифровому середовищі підвищує ризики успішного вчинення кіберзлочинів.

У таких умовах прогнозування тенденцій кіберзлочинності набуває ключового значення для антикримінальної політики України. Застосування статистичних, факторних та аналітичних методів, а також використання сучасних інформаційних технологій і систем штучного інтелекту дозволяє виявляти закономірності розвитку кіберзагроз, оцінювати ризики та формувати превентивні механізми реагування.

Комплексне застосування зазначених інструментів є необхідним для формування ефективної антикримінальної політики України. [2] Прогнозування дозволяє оптимізувати розподіл ресурсів, орієнтувати діяльність правоохоронних органів на реальні загрози, формувати національні стандарти кіберзахисту та посилювати міжнародну співпрацю. У сучасних умовах цифровізації важливо також забезпечити підвищення рівня цифрової грамотності громадян, удосконалення нормативно-правової бази та інтеграцію технологічних інновацій у державну систему безпеки.

Кіберзлочинність є однією з найбільш динамічних і небезпечних форм сучасної кримінальної діяльності, розвиток якої зумовлений технологічним прогресом, глобалізаційними процесами та високим рівнем латентності. Прогнозування тенденцій у сфері кібербезпеки є ключовою умовою формування ефективної антикримінальної політики України, адже дозволяє завчасно виявляти загрози, визначати вразливі сектори та формувати оптимальні механізми реакції. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розроблення національної системи прогнозування кіберзагроз, модернізацію законодавства у сфері цифрової безпеки,

удосконалення інструментів моніторингу, вивчення можливостей штучного інтелекту, у діяльності правоохоронних органів та формування комплексної державної програми підвищення цифрової грамотності населення. Такий підхід дозволить створити оптимальну модель антикримінальної політики, здатну забезпечити цифрову стійкість та безпеку України в умовах сучасних глобальних викликів.

Список використаних джерел

7. FACTORS OF CYBERCRIME IN UKRAINE. Bohdan Holovkin, Serhii Cherniavskiy, Oleksii Tavalzhanskyi. 2023
8. «Про Стратегію кібербезпеки України», затверджена Указом Президента України. 2021
9. Corruption as a Cybersecurity Threat in the New World Order. Bohdan M. Holovkin, Oleksii V. Tavalzhanskyi, Oleksandr V. Lysodyed. 2021
10. Кіберзлочинність та електронні докази. Б.М. Головкін, О.І. Денькович, В.В. Луцик, Д.М. Цехан. 2022

студентка 3 курсу, 3 групи факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

СУЧАСНА ПЕНІТЕНЦІАРНА ПРОБАЦІЯ

Проблема повернення людини після звільнення з місць позбавлення волі до законоприйнятного життя дуже складна. Якщо ж людина була засуджена неодноразово, це ще більше ускладнює її повернення у суспільство та ресоціалізацію [1, с. 192].

Пенітенціарна пробація реалізується на етапі відбування покарання у вигляді позбавлення волі і поєднує нагляд, контроль та соціально-виховну роботу з засудженими. Вона передбачає інтеграцію функцій адміністративного контролю з корекційними та реабілітаційними заходами, що дозволяє забезпечити індивідуалізацію покарання відповідно до особистісних, психологічних та соціальних характеристик засудженого. Цей інститут спрямований на створення умов для формування усвідомлення відповідальності за скоєні протиправні дії, розвитку моральних, етичних та соціальних навичок, а також на підготовку до ефективної соціальної інтеграції після звільнення. Пенітенціарна пробація забезпечує системний підхід до ресоціалізації засудженого, сприяє формуванню у нього здатності до самоконтролю та самовдосконалення, мінімізує ризики рецидиву та дозволяє поєднати безпеку суспільства з гуманізацією кримінального впливу, створюючи умови для подальшої адаптації особи у правовому та соціальному середовищі після відбуття покарання.

Слід зауважити, що національним законодавством не регулюється і не виділяється як окремий вид постпенітенціарна пробація [2, с. 481].

Для визначення механізму взаємодії в процесі виконання завдань пенітенціарної пробації Міністерством юстиції України спільно з Міністерством соціальної політики України, Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством внутрішніх справ України підписано спільний наказ від 03.04.2018 року № 974/5/467/609/280 «Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання пока-

рань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк [3, с. 328].

Правова основа пенітенціарної пробації визначається чинним законодавством, яке встановлює чіткі рамки повноважень суб'єктів нагляду, регламентує порядок організації та проведення пробаційних заходів у виправних установах, а також закріплює права та обов'язки засуджених. До суб'єктів пенітенціарної пробації належать адміністрація установ виконання покарань, служба пробації, уповноважені органи юстиції, а також державні та громадські інституції, які забезпечують соціально-психологічну підтримку, консультування та супровід засуджених у процесі їхньої ресоціалізації. Ці суб'єкти здійснюють систематичний моніторинг поведінки засудженого, оцінюють виконання ним режимних правил та індивідуальних програм корекційної та освітньої діяльності, координують його залучення до трудових, освітніх та соціально-виховних заходів. Важливою складовою їх діяльності є підготовка детальних звітів для суду або органів виконання покарань, що включають аналіз дотримання умов пробації, ефективності виховної роботи та рекомендації щодо подальшого кримінально-правового реагування.

Отже, пенітенціарна пробація в Україні забезпечує контроль, виховну роботу із засудженими під час відбування покарання, сприяє їхній підготовці до соціальної інтеграції та мінімізації ризику рецидиву.

Список використаних джерел

1. Прищепа М.М. Постпенітенціарна пробація в системі профілактики злочинності: наукова стаття / Юридичний науковий електронний журнал, № 5/2020.
2. Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. Часопис Київського університету права. 2020. №1. С. 274–280.
3. Ющик О.І. Пенітенціарна пробація як механізм попередження вчинення повторних кримінальних правопорушень: наукова стаття / Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2021.

4. Таволжанський О.В. Цілі соціально-виховної роботи з засудженими до позбавлення волі. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2013. № 3. С. 222–226.
5. Романов М.В., Сеплива Ю.О., Суббота М.С. Пробація як перспективний засіб ресоціалізації засуджених і забезпечення безпеки суспільства: наукова стаття / Юридичний науковий електронний журнал, № 4/2021.
6. Таволжанський О.В., Проценко О.А. Гуманізація системи виконання покарань як запорука виправлення засуджених. Право та інноваційне суспільство. №1 (16). 2021. С. 113-118.)
7. Головкін Б. М. Поняття, предмет, система кримінології та її завдання на сучасному етапі розвитку. Питання боротьби зі злочинністю. 2014. Вип. 28. С. 59–68

аспірант Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, адвокат

СУЧАСНА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДІЗНАННЯ

З прийняттям у 2018 році Закону України № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» у вітчизняну правоохоронну систему запроваджено практику досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання [1]. Кримінальними проступками було визначено діяння (дії чи бездіяльність) передбачені Кримінальним кодексом України, з основним покаранням у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або іншим покаранням, не пов'язаним з позбавленням волі [2]. Відповідно до змін законодавства (нова редакція статті 38 КПК України) обов'язок здійснення дізнання охоплюється компетенцією відповідних підрозділів та уповноважених осіб органів Національної поліції, безпеки, Бюро економічної безпеки України, Державного бюро розслідувань, а також Національного антикорупційного бюро України [3].

За результатами проведеного нами аналізу нормативно-правових актів та правоохоронної діяльності встановлено, що у згаданих державних органах існує різна практика формування органів дізнання.

Так, в Національній поліції України система підрозділів дізнання сформована з Управління дізнання Національної поліції України, відділів (секторів) дізнання ГУНП, а також відділів (секторів) дізнання територіальних (відокремлених) підрозділів поліції. Вони функціонують відповідно до Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України, затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України 20.05.2020 року № 405 [4]. Запровадження розгалуженого функціоналу підрозділів дізнання в Національній поліції України вбачається нам цілком обґрунтованим, адже вони уповноважені здійснювати досудове розслідування

великої кількості кримінальних правопорушень, протиправний характер яких передбачений законом України про кримінальну відповідальність.

Але у досліджуваній сфері існує й інша практика. Частина 3 ст. 38 КПК України передбачає можливість здійснення дізнання уповноваженими особами Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України та Служби безпеки України. У цих державних органах відсутні підрозділи, які уповноважені здійснювати дізнання, а цю процесуальну місію виконують детективи та слідчі, на яких такі повноваження покладаються відомчими актами. Ця практика існує в діяльності Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань. У Службі безпеки України повноваження щодо здійснення дізнання покладено на співробітників та оперативні підрозділи залежно від потреби у кожному конкретному провадженні[5].

Вбачаємо, що неоднозначна практика формування підрозділів дізнання в різних державних органах має стати предметом ґрунтовних досліджень науковців задля оцінки їх ефективності та вибору найбільш прийняттого варіанта.

Список використаної літератури

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон від 22.11.2018 № 2617-VIII : станом на 3 груд. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 09.12.2025).
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України, Закон від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 09.12.2025).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України, Закон від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 31 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

4. Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України : Наказ від 20.05.2020 № 405 : станом на 4 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text> (дата звернення: 06.12.2025).

5. Романюк В. Зміна прокурором підслідності: проблеми правозастосування. Право і безпека. 2022. № 2 (85). С. 107–120. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.10>.

студент 3 року навчання групи 03-23-01 першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» факультету слідчої та детективної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВИЗНАЧЕННЯ ПРИЧИН ТА УМОВ ВЧИНЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Воєнний стан, запроваджений в Україні у зв'язку зі збройною агресією російської федерації, призвів до концентрації уваги на стан військової дисципліни та внутрішнього порядку організації дій військовослужбовців. В умовах бойових дій які призводять до високого рівня психологічного навантаження безумовно набуває значення дотримання порядку несення військової служби. Разом з цим, умови надзвичайного стану держави актуалізували проблему вивчення кримінальних правопорушень пов'язаних з порядком несення військової служби. Самовільне залишення частини, непокора та інші протиправні діяння становлять загрозу для внутрішньої військової дисципліни, які безпосередньо впливають на обороноздатність нашої держави. Дослідження причини та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень такого роду, є необхідною передумовою формування сучасної та ефективної системи запобігання військових кримінальних правопорушень. У межах кримінологічного аналізу необхідно враховувати як об'єктивні так і суб'єктивні чинники в сукупності, на прикладі впливання військових заходів під час їх виконання на емоційний стан особи, задля всебічного розуміння як те чи інше навколишнє середовище впливає на стабільність людської психіки яка в наслідку стане передумовою вчинення протиправної дії.

З урахуванням тривалості воєнного стану з 24 лютого 2022 року, строк якого постійно продовжується, розглянути дану проблематику в своїх наукових роботах встигло чимало науковців, зокрема Цуцкірідзе М.С., Ткаченко П.І., Висоцький С.О., Боровик А.В., Ткаченко В.В., Журавель В.В. та інші. В межах аналізу наукових робіт зазначених, і не тільки, дослідників та їх співставлення з реаліями сьогодення тема поставленої проблеми не перестає втрачати актуальність. З кожним днем змінюються навколишні процеси в усіх сферах життя, враховуючи не

тільки дійсність у військовому оточенні яка тісно взаємодіє в психологічному аспекті з соціальними, приватними та іншими сферами суспільного життя, тому виявлення причин та умов вчинення військових правопорушень і розроблення нових засобів їх запобігання не на день не втратить свою значущість.

Проводячи аналітичні заходи щодо визначення особи, яка вчинила правопорушення пов'язане з порядком несення військової служби, необхідно виокремити певну структуру блоків які в подальшому окремо від одного або в сукупності стають передумовами вчинення кримінально протиправного діяння, зокрема це:

- соціально-демографічні
- кримінально-правові
- морально-психологічні
- та інші (вік, стать, риси і т.п.) [1, с. 3].

Соціально-демографічні ознаки враховують такі показники, як стать, національність, наявність перебування в шлюбі і здобутий рівень освіти в момент перебування на військовій службі. Зазначені дані у відсотковому співвідношенні приблизно складають: особи чоловічої статті (98%); за національністю – українці (76%); вікова категорія від 30 до 50 років (60%), які мають базову загальну середню освіту (25%), повну загальну середню чи професійно-технічну (55%) [2, с. 5].

Згідно з положеннями чинного законодавства кримінальний закон передбачений за вчинені діяння Розділом XIX щодо військових кримінальних правопорушень Кримінального кодексу України (далі – КК України) [3]. За формою вини військові кримінальні правопорушення можуть бути як умисними, так і необережними, є серед них і кримінальні правопорушення з подвійною виною [4, с. 4]. Найпоширенішими протиправними діяннями за вищезазначеним родовим об'єктом є за статтями 407 та 408 КК України. З початку 2022 по жовтень 2025 року, зазначається, що було відкрито приблизно 250 тисяч справ щодо самовільного залишення частини та понад 50 тисяч - щодо дезертирства. Таку інформацію було оприлюднено Офісом Генерального прокурора на запити від засобів масової інформації [5].

Морально-психологічні якості особи, яка вчинила військове правопорушення є не тільки його передумовою, а в подальшому при кримінально-правовому аналізі й суб'єктивною стороною відповідного діяння. Загалом мотивами вчинення злочинів передбаченими Розділом XIX КК України безумовно є психологічне навантаження, яке пов'язано з сімейними проблемами, незадоволення забезпеченими умовами під час несення військової служби, що призводить до невиконання або неналежного виконання службових обов'язків під час бойових дій [6, с. 5]. Також важливою передумовою є прояв особистості злочинця, яка відображається в його поведінці. Такий прояв несе в собі негативні соціальні властивості людської психіки, яка формується в результаті систематичної взаємодії з навколишнім середовищем [7, с. 5]. Під час виконання бойових завдань які безпосередньо пов'язані з військовими обов'язками психологічна стійкість особи зазнає значної шкоди в умовах активних бойових дій, що охоплює собою погіршення стану здоров'я, порушень нервової системи, виникають нервові зриви через що в подальшому є умовою вчинення військового правопорушення. Довготривале перебування військових в умовах бойових дій без відсутності належних ротацій, достатнього часу для відпочинку, недостатньо приділено увагу Міністерства охорони здоров'я України щодо залучення таких осіб до відповідного лікування нервових, психологічних захворювань призводить до їх нестабільності в морально-психологічному розумінні.

Підбиваючи підсумки викладеного матеріалу необхідно виокремити, що при аналізі даної проблематики необхідно враховувати навколишнє середовище, яке впливає на ту чи іншу особу з урахування її соціально-демографічного становища та відповідне психологічне навантаження зумовлене від соціальних властивостей до особистісних проблем, що призводить до порушення її стресостійкості. Задля забезпечення належних вимог проходження військової служби та виконання військових обов'язків необхідно надавати військовослужбовцям належний відпочинок поза проведенням бойових дій та приділення достатньої органами охорони здоров'я щодо залучення спеціалістів з психології для проведення загальних та індивідуальних заходів для військових осіб які цього потребують задля підтримання їх стабільного психологічного та морального становища.

Список використаних джерел

1. Журавель В. Кримінологічна характеристика особи військовослужбовця, що самовільно залишив військову частину або місце служби. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2025. № 90. С. 3.
URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/339692/327820>
2. Висоцький С. О. Кримінальноправова та кримінологічна характеристика самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану в Україні : дис. канд. філос. наук : 081. Одеса, 2025. 238 с.
URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/69ea2610-15d2-4f09-8cbb-6e2a52b20f7b/content>
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2833>
4. Ободовський О. Загальна характеристика військових кримінальних правопорушень. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2021. № 51. С. 4.
URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/24.pdf>
5. Статистика кримінальних проваджень: в ОГП розказали скільки людей вчинили СЗЧ. Судово-юридична газета. 2025. 11 листоп.
URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/345871-statistika-kriminalnikh-provadzhen-v-ogp-rozkazali-skilki-lyudey-vchinili-szch>
6. Боровик А. Загальні аспекти кримінально-правової характеристики самовільного залишення військової частини або місця служби. Право та державне управління. 2024. № 4. С. 5.
URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2024/16.pdf
7. Ткаченко В. Основні аспекти кримінологічної характеристики (аналізу) злочинності під час воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2025. Ч. 3, № 88. С. 5.
URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/29-2.pdf>

Науковий керівник: д.ю.н., проф., член-кореспондент НАПрН України,
Головкін Б.М.

аспірант кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

СУЧАСНІ МЕТОДИ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЇХ РОЛЬ У СТРАТЕГІЧНОМУ ПЛАНУВАННІ АНТИКРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах трансформації суспільно-політичних та соціально-економічних процесів проблема ефективної протидії злочинності набуває особливої актуальності. Злочинність як складне соціально-правове явище характеризується динамічністю, адаптованістю та здатністю швидко реагувати на зміни в державному управлінні, економіці, технологіях і суспільних відносинах. У зв'язку з цим традиційні підходи до аналізу криміногенної ситуації виявляються недостатніми для своєчасного виявлення тенденцій та розроблення дієвих превентивних заходів.

Сучасні методи прогнозування злочинності ґрунтуються на використанні міждисциплінарних підходів, статистичного аналізу, математичного моделювання, інформаційних технологій і методів штучного інтелекту. Вони дають змогу не лише оцінювати поточний стан злочинності, а й передбачати її можливі зміни з урахуванням соціальних, економічних, демографічних та просторових чинників.

Використання сучасних прогнозованих інструментів сприяє підвищенню ефективності державних програм запобігання злочинності, оптимізації розподілу ресурсів і формування довгострокових стратегій, спрямованих на забезпечення публічної безпеки та правопорядку.

Обмін кримінологічною інформацією в системі протидії злочинності здійснюється на кількох взаємопов'язаних рівнях. Перший рівень охоплює внутрішньо-відомчий інформаційний обмін, який відбувається між структурними підрозділами та службами органів внутрішніх справ або інших правоохоронних інституцій. Другий рівень становить міжвідомчу взаємодію, що передбачає передачу та узгодження інформації між органами внутрішніх справ, органами прокуратури, Службою безпеки України та іншими суб'єктами правоохоронної діяльності.

ті.Третій рівень має міжнародний (міждержавний) характер і полягає в участі уповноважених представників України в обміні кримінологічною інформацією з державами СНД,а також країнами — членами міжнародних правоохоронних організацій ,зокрема Інтерполу та Європолу.

З урахуванням наведеного ,інформаційне забезпечення діяльності протидії злочинності та її попередження доцільно розглядати,в першу чергу, як складний і багатоаспектний напрям діяльності правоохоронних органів,спрямований на збирання, накопичення , зберігання, оброблення, передачу та практичне використання кримінологічної інформації для реалізації завдань антикримінальної політики.В другу чергу,вона постає як упорядкована система отримання даних із внутрішніх і зовнішніх джерел ,сукупність інформаційних потоків,що функціонують у процесі здійснення кримінологічного впливу,а також методологічні засади використання наявних інформаційних ресурсів і формування нових баз кримінологічних даних.Кримінологічна інформація ,як і будь-який інший вид інформації,потребує оперативного та системного аналізу ,оскільки саме він створює передумови для формування обґрунтованих пошукових гіпотез,визначення напрямів впливу на злочинність,а також коригування програмних і стратегічних заходів у сфері протидії злочинності [2, с. 466].

Різноманіття наявних методів прогнозування злочинності не заперечує того,що основна їх частина є похідною від фундаментальних підходів.Одним із них виступає метод екстраполяції, суть якого полягає у статичному перенесенні закономірностей ,виявлених у попередні періоди,на прогнозований часовий відрізок.У межах цього методу здійснюється аналіз ретроспективних даних щодо рівня,структури та динаміки злочинності ,на підставі чого визначається стійкі тенденції її розвитку,зокрема зростання або зниження показників .Подальше прогнозування ґрунтується на застосуванні математичних інструментів і передбачає збереження виявлених тенденцій у майбутньому.

Існує також метод експертних оцінок,або експертного прогнозування,ґрунтується на залученні висококваліфікованих спеціалістів ,які мають ґрунтовні знання щодо поточного стану злочинності та чинників ,що зумовлюють її розвиток, з метою формування прогнозних висновків на основі професійного досвіду

й інтуїтивних суджень.Зазначений метод має особливу практичну цінність у процесі середнього та довготривалого прогнозування ,а також випадку дефіциту достовірної статистичної інформації або неефективності кількісних моделей ,зокрема під час передбачення виникнення нових форм кримінальних правопорушень чи оцінювання впливу унікальних або непередбачуваних подій.Додатковим чинником підвищення надійності прогнозованих результатів є застосування колективної експертної оцінки. У цьому контексті широкого поширення набув метод Дельфі,що передбачає проведення багатоетапного анонімного анкетування експертів із забезпеченням зворотного зв'язку. На кожному етапі узагальнені результати попереднього раунду доводяться до відома учасників ,що дає змогу коригувати власні оцінки та поступово досягати узгодженої позиції. Застосування дельфійської процедури дозволяє мінімізувати вплив авторитетів і конформістських установок, забезпечуючи формування більш об'єктивного колективного прогнозу.У США метод Делфі тривалий час використовується як один із стандартних інструментів кримінологічних досліджень[3].

Математичне (кримінологічне) моделювання виступає одним із методів прогнозування ,сутність якого полягає у створенні формалізованого відображення процесів розвитку злочинності з урахуванням комплексу домінуючих чинників.У межах цього підходу на початковому етапі визначається коло ключових змінних,що справляють істотний вплив на криміногенну ситуацію,зокрема економічні індикатори,демографічні параметри,показники зайнятості населення,рівень споживання алкогольної продукції,ефективність діяльності правоохоронних органів та інші соціально значущі фактори,після чого встановлюється кількісні взаємозв'язки між ними та відповідними показниками злочинності.На основі виявлених залежностей конструюється метематична схема у вигляді системи рівнянь або алгоритмічної моделі ,що відображає взаємодію між чинниками та кримінальними проявами. Подальше введення прогнозованих або запланованих значень визначених параметрів дозволяє отримати очікувані показники рівня та структури злочинності.Водночас істотним стримувальним чинником застосування математичного моделювання в сучасних умовах виступає високий рівень невизначеності соціально-економічного розвитку України.Процеси післявоєнного відновлення

інфраструктури ,національної економіки та соціальної сфери потребуватимуть значних часових і фінансових ресурсів ,що супроводжуватиметься нестабільністю макроекономічних показників. Ймовірні коливання цін,нестійкість ринку праці,зниження реальних доходів населення ,а також асиметричні темпи економічного відновлення регіонів є чинниками,які складно піддати попередньому кількісному вимірюванню,проте вони матимуть безпосередній вплив на формування криміногенної ситуації.

Таким чином,незважаючи на значний аналітичний потенціал математичного моделювання,його практична результативність у післявоєнних умовах України залишається обмеженою через дефіцит повних,достовірних і актуалізованих статистичних даних,глибинні трансформації соціальної структури суспільства та високий рівень економічної турбулентності.За таких обставин аналізується потреба або у створенні нових прогнозованих моделей,адаптованих до реалій повоєнного розвитку,або в інтеграції математичного моделювання з іншими методами прогнозування з метою компенсування наявних аналітичних обмежень[1, с. 43-46].

Список використаних джерел

1. Новіков, О. В. Проблеми використання деяких методів прогнозування злочинності для передбачення криміногенної ситуації в Україні у повоєнний період / О. В. Новіков // *Питання боротьби зі злочинністю*. – 2025. – Т. 1, № 49. – С. 43–55.
2. Ступник, Я. В., Долинко, О.О. Аналітичне прогнозування у сфері протидії злочинності: інформаційні інструменти та методи / Я. В. Ступник, О.О. Долинко // *Аналітично-порівняльне правознавство*. – 2025. – № 3 (75). – С.468-474. – DOI: 10.24144/2788-6018.2025.03.2.75.
3. Twin, A. What Is the Delphi Method, and How Is It Useful in Forecasting? [Електронний ресурс] / A. Twin // *Investopedia*. – 2025.

ПРОБАЦІЯ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблематика запобігання злочинності неповнолітніх залишається одним із ключових напрямів державної політики у сфері кримінальної юстиції, оскільки саме неповнолітні становлять найбільш вразливу категорію правопорушників. Актуальність дослідження визначається тим, що на етапі становлення особистості молоді особи потребують системної підтримки, корекції поведінки та формування навичок правослужняного способу життя. У цьому контексті особливого значення набуває інститут пробації як сучасний, гуманний та превентивно орієнтований механізм реагування на протиправну поведінку неповнолітніх. У межах сучасної кримінально-правової політики пробація розглядається не як додаткове покарання, а як комплекс міждисциплінарних заходів соціального, виховного та корекційного характеру, спрямованих на виправлення особи та недопущення рецидиву.

Дослідження питань пробації щодо неповнолітніх здійснювали як зарубіжні, так і українські науковці, підкреслюючи важливість її превентивного потенціалу. Серед вітчизняних вчених варто виділити Коренюка А., який у своїх працях акцентує увагу на тому, що орган пробації виступає ключовим суб'єктом запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні, визначаючи специфіку його компетенції та завдань у цьому напрямі [1, с.31]. Вагоме місце займає монографія Перепічки Н.Г., Бурлаки Т.В. та Левченко Ю.О., у якій комплексно обґрунтовано інструменти превентивного впливу органів пробації та способи мінімізації криміногенних факторів, що впливають на поведінку неповнолітніх [2, с.167]. Суттєвий внесок у дослідження природи ювенальної пробації зробила й Михайлова І., яка підкреслює важливість поєднання правових і соціальних механізмів виховного впливу як основи ефективності пробації [3, с.234].

Законодавче регулювання інституту пробації в Україні ґрунтується на міжнародних стандартах, зокрема на Рекомендації СМ/Рес (2010) 1 Комітету Міністрів Ради Європи [4], де пробація визначається як система заходів контролю, нагляду та допомоги, спрямованих на підтримку засудженого і забезпечення безпеки суспільства. Національна правова база визначена Законом України «Про пробацію» [5], у якому закріплено мету пробації - забезпечення безпеки суспільства шляхом недопущення повторних кримінальних правопорушень та створення умов для виправлення особи без її ізоляції від соціального середовища. Відповідно до ст. 12 зазначеного закону пробація щодо неповнолітніх здійснюється з урахуванням вікових, психологічних та соціальних особливостей осіб віком від 14 до 18 років. Законодавець передбачає, що під час роботи з неповнолітніми акцент робиться на профілактиці агресивної поведінки, формуванні навичок соціальної взаємодії, мотивації до позитивних змін та нормалізації міжособистісних відносин.

Система ювенальної пробації включає підготовку досудової доповіді, оцінку ризиків, індивідуальні програми виховної та соціальної роботи, а також взаємодію з органами і службами у справах дітей, що забезпечує комплексність впливу на неповнолітніх правопорушників. Зміст досудової доповіді щодо неповнолітнього містить інформацію про особливості особи, чинники криміногенного ризику та рекомендації щодо мінімізації ймовірності повторного правопорушення. Важливою є і законодавча вимога залучати батьків або законних представників до виховного процесу, що підсилює соціалізуючий ефект пробаційних заходів.

У практичній діяльності органи пробації застосовують спеціальні інструменти, зокрема оцінку ризиків повторного кримінального правопорушення (наказ Міністерства юстиції України № 3787/5 від 03.12.2018 р.) [6], а також пробаційні програми «Зміна прокримінального мислення», «Подолання агресивної поведінки», «Попередження вживання психоактивних речовин» та «Формування життєвих навичок». Застосування таких програм сприяє формуванню у неповнолітніх навичок контролю поведінки, відповідального ставлення до власних рішень, уміння долати стресові ситуації та конфлікти без застосування насильства чи інших протиправних дій.

Основна концепція ювенальної пробації ґрунтується на тому, що процес ресоціалізації неповнолітніх правопорушників має відбуватися без їхнього ізолювання від суспільного середовища, сім'ї та найближчого оточення. Такий підхід дозволяє уникнути негативного психоемоційного впливу, який часто виникає під час перебування у закритих установах, і не спричиняє деформації їхнього світогляду, ціннісних орієнтирів чи моделей поведінки. Гуманізація системи реагування на злочинність серед неповнолітніх через застосування пробації відкриває можливості для якісно нових змін у підходах до виправлення та виховання молоді. Серед ключових позитивних ефектів варто відзначити: залучення підлітків до різних видів суспільно корисної діяльності, що не лише формує позитивне ставлення до виконання своїх обов'язків, а й допомагає усвідомити наслідки власних дій і розвиває відповідальність; опанування нових способів соціальної взаємодії, що сприяє адаптації в колективі та підвищенню рівня соціальної компетентності; розвиток конструктивних інтересів і захоплень, які можуть стати альтернативою ризикованій поведінці; закріплення моральних і правових норм у вигляді власних життєвих принципів; участь у психокорекційних і тренінгових програмах, які забезпечують формування базових соціальних навичок, необхідних для подолання асоціальних моделей поведінки. Як наголошується у Національній стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року [7], ефективне зменшення впливу правопорушень та запобігання формуванню девіантних моделей поведінки серед дітей можливе лише за умови комплексного підходу. Він має охоплювати дієві механізми правосуддя, освітні й реабілітаційні програми, розвиток адресних соціальних послуг, профілактику сімейного неблагополуччя, формування навичок самостійного вирішення життєвих труднощів і створення умов для особистісного та професійного зростання неповнолітніх. У цьому контексті інститут пробації в Україні виступає не просто сучасним інструментом гуманізації кримінальної політики щодо дітей, а й відповідає європейським підходам, де пріоритет надається відновленню соціальних зв'язків, формуванню відповідальної поведінки та підтримці дитини у поверненні до повноцінного життя в громаді. Враховуючи соціальні виклики та потребу в ефективній інтеграції

молоді у суспільство, подальший розвиток системи ювенальної пробації є необхідним і своєчасним кроком.

У наукових працях підкреслюється, що ювенальна пробація є ефективним механізмом ресоціалізації неповнолітніх, оскільки дає змогу виконати завдання покарання без ізоляції особи від сімейного та соціального середовища. Відмова від надмірної криміналізації неповнолітніх відповідає принципам гуманізації кримінальної політики та сприяє зменшенню рівня рецидивної злочинності. Дослідження Гриценка Є.С. вказують на те, що саме формування соціально корисних установок та навичок завдяки пробації створює умови для сталих позитивних змін поведінки.

Отже, варто зазначити, що інститут пробації в Україні вже довів свою дієвість як ефективний інструмент запобігання злочинності неповнолітніх. Однак існує низка проблем, що потребують подальшого врегулювання. Зокрема, потребує посилення матеріально-технічне забезпечення органів пробації, удосконалення фахової підготовки працівників, розширення мережі реабілітаційних центрів та збільшення кількості пробаційних програм, адаптованих під різні категорії неповнолітніх. Важливим напрямом розвитку є налагодження міжвідомчої взаємодії між службами у справах дітей, закладами освіти, органами охорони здоров'я, соціальними службами та громадськими організаціями. Рекомендації щодо підвищення ефективності пробації передбачають: удосконалення законодавства у частині розширення застосування альтернатив позбавленню волі; розробку індивідуальних траєкторій ресоціалізації неповнолітніх; запровадження додаткових психологічних та освітніх програм; впровадження системи наставництва; розвиток спеціалізованих служб підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Доцільним є також розширення міжнародної співпраці та адаптація успішних європейських практик, які спрямовані на мінімізацію криміногенних ризиків серед молоді. Таким чином, пробація щодо неповнолітніх становить важливий і перспективний напрям кримінальної політики України, який дозволяє поєднати потреби суспільної безпеки та принципи гуманізму, забезпечуючи реальні можливості для зміни поведінки молодої особи без її ізоляції від соціального середовища. Інституційний розвиток пробації та її науково обґрунтоване вдоскона-

лення визначаються необхідними умовами зниження рівня злочинності неповнолітніх та підвищення ефективності правосуддя щодо дітей.

Список використаних джерел

1. Коренюк А. Орган пробації як суб'єкт запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні. Публічне право. 2018. №. 3. С. 31-39.
2. Запобігання кримінальним правопорушенням органами пробації в Україні: монографія / Н.Г. Перепічка, Т.В. Бурлака, Ю.О. Левченко. К. : 7БЦ,. 2024. 256 с.
3. Михайлова І. Пробація щодо неповнолітніх як механізм запобігання злочинам неповнолітніх. Jurnalul juridic national: teorie și practică. 2014. Т. 10. №. 6. С. 224-229.
4. Наказ Міністерства юстиції України від 03.12.2018 р. № 3787/5. URL: https://drive.google.com/file/d/1M46km0Sba0LDGPseOqswXO1wzJ5_0kbo/view (дата звернення: 02.12.2025).
5. Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules. URL: <https://rm.coe.int/16800cc249>(дата звернення: 02.12.2025).
6. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 02.12.2025).
7. Про схвалення Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2028 роках : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 14.07.2025 № 708-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2025-p#Text> (дата звернення: 02.12.2025).
8. Таволжанський О.В. Цілі соціально-виховної роботи з засудженими до позбавлення волі. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2013. № 3. С. 222–226.
9. Головкін Б. М. Поняття, предмет, система кримінології та її завдання на сучасному етапі розвитку. Питання боротьби зі злочинністю. 2014. Вип. 28. С. 59–68.

10. Таволжанський О.В., Проценко О.А. Гуманізація системи виконання покарань як запорука виправлення засуджених. Право та інноваційне суспільство. №1 (16). 2021. С. 113-118.)

аспірант кафедри кримінально-правової політики та кримінального права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СПЕЦІАЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Останні десятиліття позначені якісною трансформацією злочинності: вона стає гнучкою, мережевою, змішаною за формами (від «класичних» корисливих складів до кіберзлочинів і схем відмивання), а також стійко вкоріненою у тіньових сегментах економіки. В українських реаліях ці тенденції підсилюються високою мобільністю капіталів, транскордонними потоками, використанням цифрових активів та складністю доказування фінансових ланцюгів.

У таких умовах традиційні каральні інструменти самі по собі не забезпечують необхідного превентивного ефекту: позбавлення волі не перешкоджає збереженню та реінвестуванню злочинних доходів, а організовані структури здатні швидко відновлювати свою діяльність.

Саме тому перспективним напрямом сучасної політики протидії злочинності є розвиток інструментів, що впливають на економічну основу злочинності. Логіка «follow the money» («слідуй за грошима») і принцип «crime should not pay» («злочин не має окупатися») є стрижнем такого підходу.

Доктрина «follow the money» фіксує зміщення фокусу з особи правопорушника на ідентифікацію, відслідковування, арешт і конфіскацію доходів від кримінальних правопорушень через фінансові розслідування, обов'язки для суб'єктів фінмоніторингу та розкриття банківської таємниці, підкріплені міжнародною правовою допомогою.

Поняття «age of the proceeds» означає широку нормативну переорієнтацію кримінально-правової політики: успіх вимірюється не стільки кількістю вироків, скільки ступенем позбавлення злочинців економічної вигоди.

У цьому контексті передбачена законом України про кримінальну відповідальність спеціальна конфіскація постає як самостійний інструмент нейтралізації ризиків, спрямований на вилучення доходів від злочину, знарядь та іншого майна,

що має прямий або опосередкований зв'язок із правопорушенням. Її застосування руйнує фінансову мотивацію злочинної діяльності, знижує привабливість корисливих посягань і перешкоджає поверненню «брудних» активів у легальний обіг.

Конфіскація активів, пов'язаних із кримінально протиправною діяльністю, є обов'язковою складовою політики протидії злочинності провідних світових держав.

Відправною точкою у цьому контексті можна вважати період 1970-х років у Сполучених Штатах Америки, коли із метою «війни з наркотиками» та «війни з організованою злочинністю» (ці терміни широко використовувалися в добу адміністрацій Ніксона та Рейгана - див., наприклад, [1]), було запроваджено нове законодавство, яке використовувало конфіскацію (*forfeiture*) як дієвий інструмент боротьби з прибутковими формами злочинності [2]. Його запровадженню передував аналітичний звіт Президентської комісії 1967 року «Виклики щодо злочинності у вільному суспільстві», в якому робляться акценти щодо того, що організована злочинність використовує значні форми доходів як елемент економічного та політичного впливу [3, с. 35]. В цьому контексті в звіті було зазначено, що нова стратегія боротьби з організованою злочинністю (законодавство та правозастосовна практика) повинна містити повномасштабні можливості щодо боротьби з структурою організованих злочинних груп [3, с. 210]. Також звіт звертає увагу на невідповідність старих механізмів тогочасним операційним моделям організованих злочинних структур [3, с. 200].

У 1980-х роках ідеї США поширились у правові системи окремих європейських країн — передусім Італії та Великої Британії. Саме ці держави стали «флагманами» у впровадженні розширеної конфіскації («*extended confiscation*») та інших форм необвинувальної конфіскації («*non-conviction based confiscation*»). В Італії така політика відповідала нагальній потребі протидії мафіозним структурам [4], а у Великій Британії — була відповіддю на стрімке зростання наркоторгівлі [5].

Наразі у світовій науці ключовим каталізатором розвитку концепцій, що стосуються конфіскаційних механізмів, є ідея про «поразку у війні проти злочинних доходів». Зокрема, згідно із даними Європолу, що стосуються проміжку часу із

2010 до 2014 року, лише 2,2 % доходів від вчинення кримінальних правопорушень були арештовані; 1,1 % таких доходів підлягав фінальній конфіскації на рівні ЄС [6, с. 4]. Про значні фінансові доходи, що генеруються організованою злочинністю, які становлять щонайменше 139 мільярдів євро щороку та які дедалі частіше відмиваються через паралельну підпільну фінансову систему, йдеться також у п. 1 преамбули до нової Директиви 2024/1260 Європейського Парламенту і Ради щодо повернення активів та конфіскації [7].

Звертають увагу на незадовільний стан боротьби із незаконними активами і зарубіжні науковці. Наприклад, М. Сімонато зазначає, що підсумки зусиль ЄС до прийняття Директиви 2014/42/EU виглядають доволі скромно: за наявними (хоч і неповними) даними вдається повернути лише незначну частку злочинних доходів. Єврокомісія пов'язує це насамперед зі слабким імплементаційним рівнем *acquis* у державах-членах, а також із прогалинами та внутрішніми невідповідностями самих інструментів ЄС [8; с. 214].

В Україні відсутні співмірні за масштабом і методологією емпіричні дослідження ефективності конфіскаційних механізмів (із розрахунком часток арештованих або остаточно конфіскованих активів, диференціацією за видами майна, формами конфіскації, часткою повернутих потерпілим тощо). Такий брак аналітики вже сам по собі є проблемою для формування політики: статистика фрагментарна й нерівномірна, а ключові показники результативності не уніфіковані та не публікуються системно. Водночас наявні непрямі індикатори – зокрема відповідно до даних судової статистики за 2021–2024 роки співвідношення кримінальних проваджень, в яких застосовано спеціальну конфіскацію, до загальної кількості кримінальних проваджень становить суттєво менше 1 % – дозволяють обережно припустити, що ефективність національної системи з вилучення незаконних активів є далекою від належної. Інакше кажучи, за відсутності повного вимірювання ми не можемо дати точну оцінку, але сукупність доступних даних і практичних спостережень радше свідчить, що ситуація в Україні навряд чи належить до кращих у європейському вимірі.

Підсумовуючи, сучасна конфігурація злочинності змушує змістити акценти кримінально-правової політики від «полювання на злочинця» до системного зне-

кровлення економічної бази злочинної діяльності. Спеціальна конфіскація є ключовим інструментом цього зсуву, але її ефективність в Україні стримується фрагментарністю статистики, нерівномірністю правозастосування та браком уніфікованих критеріїв результативності.

Тому назрілим кроком є перехід і в цьому напрямі до evidence-based policy: створення відкритої аналітичної рамки з вимірюванням арештів, остаточних конфіскацій, рівня відшкодування потерпілим і фактичного очищення ринку від «брудних» коштів; інституційне посилення фінансової розвідки та спеціалізованих підрозділів; уніфікація судової практики (огляди, правові позиції, навчання). Лише за умови такої архітектури виконання спеціальна конфіскація зможе перейти від точкових успіхів до стійкого превентивного ефекту, знижуючи прибутковість кримінальної діяльності, скорочуючи тіньові сегменти економіки та підвищуючи довіру до правопорядку.

Список використаних джерел

1. Special message to the Congress on Drug Abuse Prevention and Control. June 17, 1971. The American Presidency Project. - URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/special-message-the-congress-drug-abuse-prevention-and-control> (Last assecced: 13.12.2025).
2. Public Law 91-450-OCT. 14, 1970. Discover US Government Information. - URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-84/pdf/STATUTE-84-Pg1140.pdf> (Last assecced: 13.12.2025).
3. The Challenge of Crime in a Free Society. A report by the President`s Commision on law enforcement and administration of justice (1967). US Department of Justice. - URL: <https://www.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh241/files/archives/ncjrs/42.pdf> (Last assecced: 13.12.2025).
4. Legge 13 settembre 1982, n. 646. Normativa il Portale Della Legge Vigente. - URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1982-09-13;646> (Last accessed: 13.12.2025).
5. Drug Trafficking Offences Act 1986. [Legislation.gov.uk](https://www.legislation.gov.uk). - URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/32/data.xht?view=snippet&wrap=true> (Last

accessed: 13.12.2025).

6. 'Does Crime Still Pay? Criminal Asset Recovery in the EU. Survey of Statistical Information 2010 - 2014'. Europol. - URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/does-crime-still-pay> (Last Accessed: 13.12.2025).

7. Directive (EU) 2024/1260 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on asset recovery and confiscation. EUR-Lex. - URL: <https://eur-lex.europa.eu> (Last Accessed: 13.12.2025).

8. Simonato, M. Directive 2014/42/EU and Non-Conviction Based Confiscation: A Step Forward on Asset Recovery? *New Journal of European Criminal Law* 6(2): 213-228 (2015). <https://doi.org/10.1177/203228441500600205>.

здобувач вищої освіти факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

АНТИКРИМІНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: У ПОШУКАХ ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ

Антикримінальна політика України є компонентом державної політики з протидії злочинності, що поєднує кримінально-правові, соціально-правові та превентивні механізми правового регулювання. Такий підхід дозволяє забезпечувати не лише покарання за вчинені злочини, але й ефективні заходи їх профілактики, що є особливо актуальним в умовах сучасних соціально-економічних викликів [1, с. 44].

Аналіз кримінологічної політики свідчить, що вона має формуватися на основі системного науково-практичного підходу, який поєднує фундаментальні положення кримінології та інтеграцію превентивних стратегій у діяльність правоохоронних органів. Науковці в галузі права обґрунтовують, що кримінологічна політика не може розглядатися ізольовано, а повинна бути органічно інтегрованою в загальну систему державної політики із залученням усіх гілок влади та інститутів громадянського суспільства [1, с. 47].

Важливо зазначити, що предметом антикримінальної політики є не лише кримінальна відповідальність, а й об'єкти профілактики злочинності, зокрема корупційні правопорушення та інші криміногенні явища, що підвищують рівень суспільної небезпеки. У наукових дослідженнях підкреслюється, що ефективна антикримінальна політика повинна бути спрямована на усунення причин і умов злочинності, а не лише на реагування на її наслідки [2, с. 88].

В умовах євроінтеграційних процесів Україна стикається з необхідністю адаптації системи кримінальної юстиції та кримінальної політики до європейських стандартів превенції, верховенства права та захисту прав людини. Дослідження вчених НЮУ імені Ярослава Мудрого наголошують на важливості гармонізації національної системи покарань і профілактичних механізмів із міжнародними практиками, що забезпечують більш ефективний і гуманний підхід у боротьбі зі

злочинністю [3, с. 62].

При кореляційному зв'язку між причиною (факторною ознакою) і наслідком (результативною ознакою) немає повної відповідності, а спостерігається лише певне співвідношення. Під час вивчення феномену кримінально протиправної діяльності важливим є встановлення як внутрішніх кореляцій, так і зовнішніх, а отже, як причинна, так і не причинна детермінація має досліджуватись та бути врахованою під час створення запобіжних механізмів.

Превентивна складова антикримінальної політики повинна бути спрямована на раннє виявлення та попередження злочинних проявів. Це передбачає не лише діяльність правоохоронних органів, а й реалізацію ефективної соціальної політики, спрямованої на усунення основних криміногенних факторів, зокрема безробіття, соціальної нерівності та соціальної ізоляції окремих груп населення. Такий підхід сприяє зменшенню ймовірності формування злочинної поведінки. [1, с. 50].

О. В. Таволжанський та О. А. Проценко наголошують, що: «Зменшення кількості рецидивістів можливе при підвищенні ефективності системи виконання покарань. Зарубіжний досвід показує, що взірцевими з цього питання вважаються ті країни, які гуманізували підхід до роботи із засудженими. Україна повинна проводити реформи в цьому напрямі.

Таким чином, оптимальна модель антикримінальної політики України має ґрунтуватися на принципах комплексності, гуманізму, пріоритету превенції, відповідності європейським стандартам та врахування національного контексту. Реалізація такої моделі сприятиме підвищенню ефективності протидії злочинності та забезпеченню сталого розвитку правової системи України.

Список використаних джерел

1. Голіна В. Кримінологічна політика як основа розвитку теорії та практики протидії злочинності в Україні. Проблеми законності. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2019. С. 43–55.
2. Лукашевич С. Ю. Об'єкти запобігання злочинності та корупції. Теорія та практика юриспруденції. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2020. С. 85–94.

3. Таволжанський О., Приходько В. Особливості адаптації національної системи покарань до європейських стандартів. Право та інновації. Харків, 2021. С. 60–68.
4. Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. Часопис Київського університету права. 2020. №1. С. 274–280.
5. Таволжанський О.В., Проценко О.А. Гуманізація системи виконання покарань як запорука виправлення засуджених. Право та інноваційне суспільство. №1 (16). 2021. С. 113-118.)
6. Головкін Б. М. Поняття, предмет, система кримінології та її завдання на сучасному етапі розвитку. Питання боротьби зі злочинністю. 2014. Вип. 28. С. 59–68.
7. Сметаніна Н.В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології : монографія / за заг. ред. В.В. Голіни. Харків : Право, 2016. 192 с.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СЛУЖБОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану в Україні внаслідок російської агресії змінило не лише безпекову парадигму, але й суттєво вплинуло на систему протидії корупції. Особливої актуальності набуває проблема корупційних проявів у службовій діяльності, враховуючи збільшення обсягів державних закупівель, гуманітарної допомоги та фінансових надходжень від міжнародних партнерів.

Цікавою є думка О. Бучинського, який зазначає, що корупція незмінно супроводжує функціонування державної влади та діяльність її представників. Жодна соціально-політична чи економічна система не змогла повністю уникнути корупційних проявів. Змінюються лише масштаби, форми та потенціал корупції, які визначаються ставленням до цього явища з боку держави та суспільства [1, с.33]

В умовах воєнного стану спостерігається зміна характеру корупційних ризиків. По-перше, зростає роль посадових осіб у прийнятті швидких рішень щодо розподілу ресурсів без належного контролю. По-друге, підвищується вразливість сфери оборонних закупівель, де через секретність і терміновість часто обмежується прозорість процедур. По-третє, збільшується корупційний тиск на органи соціального захисту, що розподіляють допомогу внутрішньо переміщеним особам.

Ефективна протидія корупції в таких умовах вимагає застосування нових підходів у кримінально-правовій політиці держави. Зокрема, доцільно посилити відповідальність за корупційні правопорушення у сферах, безпосередньо пов'язаних із забезпеченням національної безпеки та обороноздатності. Важливим елементом є впровадження спеціалізованих механізмів моніторингу використання коштів і ресурсів, призначених для потреб оборони та відновлення зруйнованої інфраструктури.

Особливого значення набуває цифровізація процесів державного управління, що мінімізує безпосередній контакт громадян із посадовими особами та зменшує суб'єктивний фактор у прийнятті рішень. Варто розширити застосування електронних систем у сферах, де традиційно висока концентрація корупційних ризиків: видача дозволів, ліцензування, розподіл гуманітарної допомоги.

Водночас необхідно забезпечити баланс між національною безпекою та прозорістю. Закритість інформації щодо оборонних контрактів не повинна ставати приводом для уникнення відповідальності посадовими особами. Доцільним є запровадження системи відкладеного контролю, коли перевірка законності використання ресурсів здійснюється після завершення активної фази військових дій або скасування режиму секретності.

Важливим напрямом протидії корупції залишається міжнародна співпраця, зокрема залучення іноземних експертів до моніторингу використання допомоги. Імплементация міжнародних стандартів прозорості та підзвітності має відбуватися з урахуванням специфіки воєнного стану, але без суттєвого відхилення від базових принципів доброчесного урядування.

Додатковим викликом у період воєнного стану є послаблення системи громадського контролю. Обмеження доступу до публічної інформації та зниження активності журналістських розслідувань створюють сприятливе середовище для корупційних зловживань. У цьому контексті важливо розробити альтернативні механізми залучення громадянського суспільства до антикорупційної діяльності, зокрема через цифрові платформи моніторингу та спеціалізовані консультативні ради при органах державної влади.

Законодавча база протидії корупції в умовах воєнного стану потребує суттєвого оновлення. Необхідно розробити спеціальні норми, що враховують специфіку службової діяльності в кризових умовах, та передбачити можливість конфіскації активів не лише у корупціонерів, але й у пов'язаних з ними осіб. Доцільно запровадити механізм тимчасового обмеження доступу до активів посадових осіб, які підозрюються у корупційних діях, ще до винесення судового вироку. Практика інших країн, що перебували у стані війни, свідчить,

що найбільш ефективним є комплексний підхід до боротьби з корупцією, який поєднує превентивні та репресивні заходи. Україна має використати цей досвід, адаптуючи його до національних реалій та враховуючи власні інституційні особливості антикорупційної інфраструктури.

Доцільно взяти до уваги позицію, висловлену О. Бондаренко та О. Тимошенко, які у підсумковій частині свого наукового дослідження зазначають, що з одного боку, корупція продовжує становити значну перепону для ефективного розподілу фінансових ресурсів і впровадження стратегічних ініціатив під час воєнного стану. З іншого боку, існує нагальна потреба вдосконалення нормативно-правової бази та розробки системи контролю, спрямованих на мінімізацію корупційних ризиків і забезпечення прозорості процесів закупівель та фінансування [2, с.136].

Отже, ефективна протидія корупційним проявам у службовій діяльності в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, що поєднує посилення відповідальності, впровадження інноваційних механізмів контролю та адаптацію антикорупційної інфраструктури до нових викликів безпрецедентного масштабу.

Список використаних джерел

1. Бучинський О. Й. Особливості протидії зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2024. Т. 3, № 83. С. 31–35. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.4>
2. Бондаренко О. С., Тимошенко О. О. Протидія корупції в умовах воєнного стану: аналіз проблем та можливостей. *Право і безпека*. 2024. Т. 93, № 2. С. 127–139. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.2.12>

аспірант кафедри кримінально-правової політики,
Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ОСНОВНІ НЕДОЛІКИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

У сучасному українському суспільстві цифрові технології та мережа Інтернет стали базовими інструментами комунікації для громадян, бізнесу та державних інституцій. Активне впровадження електронного документообігу в органах державної влади, залежність банківського сектору, транспортної інфраструктури, бізнесу від стабільності інформаційно-комунікаційних систем підтверджують значення кібербезпеки як елементу національної та суспільної безпеки.

За даними Департаменту економічних та соціальних питань ООН, станом на 2024 рік, Індекс електронної участі (E-Participation Index), який демонструє наскільки уряди використовують онлайн-інструменти для взаємодії з громадянами, залучаючи їх до процесів прийняття рішень та надання послуг, в Україні сягнув максимального показника - 1.000, що свідчить про високий рівень цифровізації державного управління та взаємодії з громадянами [1].

Вочевидь, разом із розвитком цифрових технологій спостерігається й істотне зростання кількості кримінальних правопорушень у сфері кіберпростору. Статистичні дані Офісу Генерального прокурора демонструють, що у 2024 році кількість правопорушень, передбачених Розділом XVI КК України, була на 821,6% більшою, ніж у 2014 році [2].

Крім того, зростання обсягу збитків, спричинених правопорушеннями у сфері інформаційних технологій, постійне розширення способів і механізмів їх вчинення зумовлюють актуальність та необхідність розробки ефективної державної політики у сфері протидії та превенції кіберзлочинності.

Загострення кіберзагроз, також, безпосередньо пов'язане і з триваючою широкомасштабною збройною агресією російської федерації проти України, у межах якої кібератаки стали складовою гібридних операцій. Об'єкти критичної інфраструктури, державні реєстри, телекомунікаційні мережі та фінансовий

сектор є системними цілями для зовнішнього втручання [3]. Наприклад, за даними Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації – у 2024 році, було зафіксовано 4315 кібератак на Україну, найбільш вразливими до атак виявились саме державні установи, органи місцевого самоврядування, сектор безпеки та охорони України [4].

Виходячи з вищенаведених обставин - метою даної роботи є дослідження стану реалізації державної політики у секторі кібербезпеки, аналіз та оцінка нормативно-правових актів та державних програм, які регулюють дане питання, а також виявленні наявних недоліків та колізій, які перешкоджають ефективному запобіганню кіберзлочинності в Україні.

Наразі ключовим нормативно-правовим актом, що визначає стратегічні орієнтири та основні напрями розвитку кібербезпеки в Україні, є Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 року. Відповідно до її положень, було визначено три ключові напрями розвитку національної системи кібербезпеки - стримування, кіберстійкість та взаємодія. Для досягнення позитивних результатів у сфері стримування важливими та необхідним є створення дієвої кібероборони та кібервійськ, посилення контррозвідувального захисту й протидії кібертероризму, підвищення спроможностей правоохоронних органів у боротьбі з кіберзлочинністю та запровадження асиметричних інструментів реагування, включно з розвідувальними, дипломатичними й санкційними заходами. Для забезпечення кіберстійкості передбачено розвиток національної системи кіберготовності та управління інцидентами, реформу підготовки кадрів і стимулювання наукових досліджень, а також забезпечення безпеки цифрових послуг. У напрямі взаємодії визначено зміцнення координації між суб'єктами кібербезпеки, перехід до сервісної моделі участі держави та активізацію міжнародного співробітництва, зокрема щодо обміну інформацією, проведення спільних операцій і формування глобальних норм поведінки у кіберпросторі [5].

Незважаючи на визначені Стратегією кібербезпеки України (2021 р.) стратегічні пріоритети, їх реалізація станом на 2025 рік залишається неповною та фрагментарною. Декларовані цілі у сфері стримування, кіберстійкості та взаємодії

не були досягнуті у повному обсязі, що зумовлено низкою ключових недоліків нормативно-організаційного та інституційного характеру. Насамперед, досі не створено кібервійськ України - один із базових елементів, передбачених Стратегією для зміцнення оборонних спроможностей у кіберпросторі. Хоча, 19.12.2023 р. було зареєстровано Законопроект №12349 «Про Кіберсили Збройних Сил України» було зареєстровано, він наразі не набув чинності, що унеможливорює формування відповідного командування та інфраструктури. Аналогічна ситуація спостерігається і щодо інших стратегічних завдань: розвиток національної системи кіберготовності, реформування системи підготовки фахівців, створення дієвих механізмів управління інцидентами, а також побудова сервісної моделі державної участі в забезпеченні кіберзахисту реалізуються лише частково.

Крім того, значна частина положень Стратегії, зокрема запровадження ефективних механізмів взаємодії основних суб'єктів національної системи кібербезпеки, впровадження кіберінструментів НАТО та інші, лише повторно відтворюються у затвердженому Розпорядженні КМУ від 07.03.2025 №204-р «Про затвердження плану заходів на 2025 рік з реалізації Стратегії кібербезпеки України», що свідчить не про завершення, а про пролонгацію етапів її впровадження. Така динаміка, у поєднанні з наявною статистикою зростання кіберінцидентів та кібератак, вказує на недостатню ефективність реалізації державної політики у сфері кібербезпеки та підтверджує, що більшість ключових стратегічних орієнтирів, визначених до 2025 року, фактично не були досягнуті [6].

Наприклад, за даними CERT-UA (при Державній службі спецзв'язку і захисту інформації) у 2024 році зафіксовано 4 315 інцидентів, що на 70 % більше, ніж у 2023 р. (2 541 випадок). Також, як вже зазначалося найбільш вразливими виявилися державні установи, критичну інфраструктуру, оборонний сектор, органи влади, тобто на ті об'єкти, які мали би бути найкраще захищені за Стратегією.

Загалом, більшість завдань Стратегії, зокрема створення кібервійськ, побудова сервісної моделі державної участі, формування стійкої системи кіберготовності та національної мережі реагування на інциденти, сформульовано

на рівні загальних намірів без чітких етапів, ресурсного забезпечення та відповідальних виконавців. Через це виконання Стратегії переважно зводиться до перенесення завдань із року в рік у різних планових документах.

У контексті цього недоліку слід зазначити, що ані Стратегія кібербезпеки України, ані Розпорядження КМУ від 07.03.2025 №204-р «Про затвердження плану заходів на 2025 рік з реалізації Стратегії кібербезпеки України» не визначають пріоритетності окремих видів кіберзлочинності та не окреслюють конкретні шляхи їх запобігання. Такий диференційований підхід є критично важливим, оскільки дозволяє визначати найбільш загрозливі та соціально небезпечні форми кіберзлочинів, розробляти цільові превентивні заходи та ефективно розподіляти ресурси правоохоронних органів. Відсутність чіткої пріоритизації ускладнює прогнозування тенденцій кіберзлочинності, зменшує оперативність реагування та обмежує можливості ефективної роботи відповідних суб'єктів. Так, наприклад найбільш актуальними та небезпечними наразі є втручання в критичну інфраструктуру, найбільш масовими DDOS-атаки (41,1% всіх кіберінцидентів в ЄС) і т. д., причому кожна з форм кіберзлочинності – потребує специфічних заходів, інструментів протидії.

Також, одним із суттєвих недоліків державної політики у сфері кібербезпеки є відсутність чітко сформованої, інституційно закріпленої та методологічно уніфікованої системи оцінювання ефективності виконання стратегічних завдань. У чинній Стратегії кібербезпеки України не визначено вимірюваних індикаторів результативності, критеріїв оцінки діяльності уповноважених суб'єктів, параметрів кіберстійкості державних інформаційних ресурсів або метрик зниження кіберризиків.

Показовим в цьому контексті - є досвід США, де система оцінки ефективності кібербезпеки є складовою державного управління. Національна стратегія кібербезпеки США супроводжується так званим Implementation Plan, який містить чіткі метрики, часові рамки, індикатори оцінювання та відповідальних виконавців. Федеральні агентства щороку зобов'язані подавати до Конгресу детальні звіти відповідно до Federal Information Security Modernization Act (FISMA), у межах якого функціонує стандартизована система оцінювання за

рівнями зрілості (maturity model), що дозволяє вимірювати динаміку кіберстійкості й визначати пріоритети фінансування [7, 8]. Подібні практики запроваджені також у Великій Британії, де діє Cyber Assessment Framework (CAF), який містить чіткі порогові значення відповідності вимогам та дозволяє регуляторам проводити незалежний аудит критичної інфраструктури [9].

Виходячи з вищенаведених обставин, можна зробити висновок, що навіть при поверхневому та первинному аналізі Стратегії кібербезпеки України та відповідного річного плану заходів, які є основними нормативними документами, що визначають державну політику у сфері кібербезпеки, було виявлено декілька суттєвих недоліків, які обмежують ефективність державної політики у сфері кібербезпеки.

Вважаємо, що для досягнення стратегічних цілей у сфері кібербезпеки Україні необхідно запровадити комплексну систему моніторингу та оцінювання ефективності, провести детальний та глибинний аналіз чинного законодавства у сфері кібербезпеки з метою його подальшої деталізації та вдосконалення.

Список використаних джерел

1. E-Government Survey 2024. Accelerating Digital Transformation for Sustainable Development. *Department of Economic and Social Affairs. United Nations*. 2024. 206 p.
2. Звіт Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2014-2025 pp. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
3. Таволжанський О. В. Запобігання кібератак у воєнний час. Нова архітектура безпекового середовища України: зб. Тез Всеукр. Наук.-практ. Конф., Харків, Україна, 23 груд. 2022. Харків : Юрайт, 2022. С. 131–135
4. Звіт Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації за 2024 p. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/cyber-operations-rf-h1-2024-report>
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року "Про Стратегію кібербезпеки України". URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>

6. Про затвердження плану заходів на 2025 рік з реалізації Стратегії кібербезпеки України від 07.03.2025 р. №204-2025-р.

7. The White House. (2023). National Cybersecurity Strategy Implementation Plan. 57 р. URL: https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2023/07/National-Cybersecurity-Strategy-Implementation-Plan-WH.gov_.pdf

8. Federal Information Security Modernization Act (FISMA) of 2014, Pub. L. 113–283

9. National Cyber Security Centre (NCSC). Cyber Assessment Framework (CAF), 2020–2024. URL: <https://www.ncsc.gov.uk/collection/cyber-assessment-framework>

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 3 курс, 2 група

ПЕНІТЕНЦІАРНА ПРОБАЦІЯ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

Поняття пробації визначається статтею 2 Закону України «Про пробацію» як система наглядових та соціально-виховних заходів, застосованих за рішенням суду та згідно із законом до засуджених, а також виконання кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, забезпечення суду інформацією про обвинуваченого [1, п. 6 ч. 1 ст. 2]. Пенітенціарна ж пробація, як вид, полягає у підготовці осіб, засуджених до покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з установ виконання покарань. Метою такої діяльності виступає трудове та побутове влаштування таких осіб за обраним ними місцем проживання [1, ч. 1 ст. 11]. Власне кінцеву ціль такої діяльності можна визначити як забезпечення соціальної адаптації, ресоціалізації звільнених, та мінімізація ризиків повторного вчинення ними злочинів.

Здебільшого засуджені, що відбували покарання, пов'язані з ізоляцією на певний строк, після звільнення стикаються з такими проблемами, як зниження соціальних і побутових навичок, які є необхідними для повноцінного життя особи, труднощі в соціальній адаптації, у працевлаштуванні, а також відсутність визначеного місця проживання, необхідність отримання психологічної, медичної допомоги тощо. Саме тому особам, що звільнилися з установ виконання покарань, необхідна допомога у вирішенні даних питань, що наразі й реалізується за допомогою застосування пенітенціарної пробації.

Під час здійснення даного виду пробації державні органи й органи місцевого самоврядування сприяють засудженим у визначенні місця проживання, влаштуванні до спеціалізованих установ, госпіталізації осіб, які потребують медичної допомоги, та працевлаштуванні [1, ч. 2 ст. 11]. Засудженому загалом має бути надана певна сукупність соціальних послуг, що в подальшому полегшить процес його соціальної адаптації та повернення у соціальному статусі повноправного

члена у суспільство [2, с. 326], в чому і полягає суть ресоціалізації засудженого. Орган пробації повинен реалізувати виявлення потреб засудженого, проблем, що можуть виникнути у нього після звільнення, та забезпечення звільненого мінімальними умовами, які необхідні для життя в соціумі.

При цьому, Алексєєв І. С. у своїй роботі виокремлює три групи завдань, що мають виконуватися органом пробації за місцем відбування засудженим покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі: «1) сприяння подоланню засудженим емоційних переживань, викликаних ізоляцією від суспільства; 2) підготовка засудженого до звільнення від відбування покарання (пошук місця роботи, проживання); 3) надання допомоги у подоланні засудженим негативних звичок, таких як алкогольна та наркотична залежність, та набутті необхідних навичок (наприклад, щодо ефективного розпорядження фінансами, контролю емоцій тощо)» [3, 158].

Сама ж процедура здійснення пенітенціарної пробації, взаємодія суб'єктів її здійснення врегульована Порядком взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, затвердженим Наказом Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України від 03 квітня 2018 р. № 974/5/467/609/280. Відповідно до законодавчо визначеної процедури, не пізніше, ніж за 3 місяці до закінчення строку покарання засудженого, а також під час підготовки останнього до звільнення, адміністрацією установи виконання покарань здійснюється виявлення проблемних питань, та можливих потреб особи після звільнення [4, абз. 1 п. 1 розд. I]. Після цього, в залежності від отриманої інформації, адміністрація установи надсилає до органу пробації відповідні повідомлення-запити [4, абз. 1 п. 3 розд. I], після отримання яких персонал органу пробації вживає заходів щодо відпрацювання за обраним засудженим місцем проживання, сприяє засудженим, які готуються до звільнення у питаннях, зазначених раніше. В подальшому про результати роботи уповноважений орган з питань пробації повинен сповістити установу виконання покарань [4, п. 4 розд. II].

В контексті розгляду питання особливостей процедури, вважаю за потрібне розглянути й фактичну ефективність даної діяльності. Уповноваженими органами з питань пробації станом на 01 липня 2025 року відносно 2307 осіб, у той час як за аналогічний період минулого року нараховувалось 3427, отримано 2591 повідомлення-запит від установ виконання покарань (за аналогічний період минулого року – 3867) стосовно сприяння підготовці до звільнення засуджених у трудовому та побутовому влаштуванні за обраним ними місцем проживання. При цьому, 86% цих запитів стосувалися можливості проживання, 11% – працевлаштування, 2% – соціального супроводу, 1% – надання соціальної послуги соціальної адаптації, надання притулку; 0,2% – організації заходів стаціонарного догляду для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю [5, с. 46]. Загалом аналіз статистичних даних, наведених в Огляді результатів діяльності «Центру пробації» за I півріччя 2025 року (далі – Огляду), свідчить про те, що кількість осіб, щодо яких було надіслано повідомлення-запити за крайній звітний період знизилася майже на третью. Проте це спричинено переважно тим, що зменшилась у цей час і кількість засуджених, які готуються до звільнення.

Також, аналіз дає розуміння того, що здебільшого надсилання повідомлень-запитів має результатом отримання позитивних відповідей з перевірки можливостей здійснення зазначених вище заходів. При цьому, як зазначається в Огляді, навіть при отриманні негативних відповідей, засудженим запропоновано звернутись, після звільнення, до неурядових організацій (банк ресурсів), які також надають відповідні послуги [5, с. 47], що свідчить, у свою чергу, про те, що особа навіть за негативної відповіді має можливість забезпечити задоволення власних потреб після звільнення. Всі зазначені фактори в сукупності вказують на високу ефективність пенітенціарної пробації.

З огляду на все вищевикладене, пенітенціарна пробація є дійсно ефективним, необхідним та чітко врегульованим інструментом пробації для забезпечення ресоціалізації засуджених.

Список використаних джерел

1. «Про пробацію» : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 25.12.2025).
2. Ющик О. І. Пенітенціарна пробація як механізм попередження вчинення повторних кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. № 65. С. 326-330.
3. Алексєєв І. С. Пробація як фактор підвищення ефективності функціонування пенітенціарної системи. *Право і суспільство*. № 3 ч. 2. 2017. С. 156-160.
4. Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Наказ від 03.04.2018 № 974/5/467/609/280 : станом на 11 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0408-18#Text> (дата звернення: 25.12.2025).
5. Огляд результатів діяльності державної установи «Центр пробації» за I півріччя 2025 року. Київ: Держ. установа «Центр пробації», 2025. 91 с.
6. Таволжанський О.В. Цілі соціально-виховної роботи з засудженими до позбавлення волі. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2013. № 3. С. 222–226.
7. Головкін Б. М. Поняття, предмет, система кримінології та її завдання на сучасному етапі розвитку. Питання боротьби зі злочинністю. 2014. Вип. 28. С. 59–68.
8. Таволжанський О.В., Проценко О.А. Гуманізація системи виконання покарань як запорука виправлення засуджених. *Право та інноваційне суспільство*. №1 (16). 2021. С. 113-118.).
9. Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. Часопис Київського університету права. 2020. №1. С. 274–280.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Факультет адвокатури, 3 курс, 18-23-08 група

РОЗРОБЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ВІЯВЛЕННЯ І ПРИПИНЕННЯ ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РАННІХ СТАДІЯХ У КІБЕРСФЕРІ

З огляду на стрімке зростання частоти кіберінцидентів та ускладнення способів їх вчинення, питання раннього виявлення протиправної діяльності в кіберпросторі перетворюється на одну з ключових безпекових проблем держави. Ефективність протидії кібератакам на пряму залежить від здатності ідентифікувати загрозу ще до того, як вона набуде масштабних руйнівних наслідків, що підтверджується орієнтирами, закладеними у законодавстві України [1]. Метою дослідження є осмислення підходів до створення інструментів, здатних забезпечувати превентивний моніторинг та автоматизоване блокування злочинних дій у цифровому середовищі. Новизна полягає у пропозиції поєднання юридичних, технічних та аналітичних механізмів, що дозволяють перейти від реагування до передбачення та попередження кібератак. Актуальність підсилюється тим, що кіберзлочини розвиваються швидше, ніж стандартні методи їх фіксації, отже держава повинна формувати більш динамічні інструменти цифрової оборони. Ефективність раннього виявлення кіберзагроз значною мірою залежить від узгодженої взаємодії державних органів, правоохоронних структур та спеціалізованих інституцій, які формують систему превентивного кіберзахисту. Саме комплексний підхід до організації діяльності таких суб'єктів дозволяє перейти від фрагментарного реагування до системного попередження кіберзлочинів, що підтверджується науковими дослідженнями у сфері кібербезпеки [с.161, 6]. Впровадження таких механізмів потребує не лише нормативної бази, а й технологічної інфраструктури та міжвідомчої координації. Саме тому комплексні рішення в цій сфері виступають необхідною умовою сталого функціонування інформаційної безпеки та захисту національного кіберпростору [2].

Боротьба з кіберзлочинністю має змістовно зміститися у бік раннього виявлення загроз, а не лише документування вже вчинених правопорушень. Розроблення інструментів швидкого реагування повинно спиратися на аналіз цифрових слідів, автоматизоване виявлення аномалій і моделі поведінкового профілювання. Одним із перспективних напрямів є формування системи ризик-оцінювання, де кожна підозріла дія співставляється з базою кіберінцидентів, описаних науковцями й практиками [с.226, 3]. У межах особистої позиції я наполягаю, що технічні алгоритми мають працювати у взаємозв'язку з правовими протоколами та слугувати інструментом швидкої ідентифікації порушника. Надзвичайно важливо формувати кіберзахист не точково, а системно через зміцнення законодавчої бази, технічної інфраструктури та кадрового ресурсу водночас [1]. У цьому контексті є думка про необхідність адаптації кримінально-правової політики до нових форм протиправної поведінки в кіберсфері, що передбачає посилення превентивної складової та оновлення механізмів реагування [с.146, 7]. Цифрова безпека має розглядатися як невіддільна частина національної оборони, а не вузький технічний напрям. Держава повинна розширювати власні механізми кібермоніторингу відповідно до вимог Стратегії кібербезпеки та глобальних технологічних трендів [2]. У фокусі має бути не факт атаки, а момент її зародження.

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки» визначає превентивний характер кіберзахисту як один із фундаментальних принципів, що підтверджує необхідність орієнтації на раннє виявлення вторгнення [1]. Відповідно до Стратегії кібербезпеки, система реагування має працювати швидко, автоматизовано та з мінімальною участю людини [2]. Наукові дослідження свідчать, що саме аналітико-прогнозні моделі дозволяють не лише фіксувати злочин, а й запобігати йому на етапі підготовки [с.220, 3]. Аналіз сучасних викликів у сфері кібербезпеки підтверджує, що правові механізми також мають бути динамічними та здатними до швидких змін, про що зазначає Мазепа, звертаючи увагу на потребу гармонізації законодавства із технологічними процесами [с.167, 5].

Моя аргументація базується на необхідності поєднання правових вимог і технічних інструментів, що посилює контроль за кіберпростором у режимі ре-

ального часу. У цьому контексті важливо враховувати, що формування сучасної державної політики кібербезпеки має супроводжуватися усуненням корупційних чинників, які здатні нівелювати навіть технічно досконалі превентивні системи, що підтверджується результатами міжнародних і зарубіжних досліджень [с.84, 8]. Такий підхід робить систему захисту не реакційною, а випереджувальною, що є ключем до зниження рівня кіберзлочинності в Україні.

Як практичний приклад можна розглянути модель автоматичного аналізу трафіку, де система оцінює поведінкові сигнали користувача та виявляє відхилення від типових шаблонів. Якщо алгоритм фіксує аномальні дії, інформація негайно передається до центру кіберзахисту, де можливе блокування активності ще до реалізації атакуючого сценарію. Такий механізм відображає принципи, описані у дослідженнях щодо реагування на кіберінциденти [с.227, 3]. Водночас нечіткі алгоритми дозволяють визначати загрозу навіть за відсутності повної відповідності відомим патернам вторгнення [с.166, 4]. Це демонструє ефективність комбінування правових та технологічних рішень як інструменту раннього запобігання кіберзлочину.

Отже, створення інтелектуальних інструментів раннього виявлення загроз здатне суттєво підвищити рівень кіберстійкості держави. Визначено, що найбільш ефективними є моделі, які поєднують юридичні регламенти, технічний моніторинг та поведінкові алгоритми аналізу ризиків.

Доведено, що застосування нечітких систем виявлення загроз підсилює адаптивність кіберзахисту та зменшує часові затримки між інцидентом і реакцією [с.179, 4].

Удосконалення правового регулювання, про яке говориться в дослідженнях сучасних викликів кібербезпеці, може стати ключовою умовою для інтеграції превентивних кіберзахисних систем на державному рівні [с.169, 5]. Практичне значення полягає у можливості використання результатів для вдосконалення нормативно-правових механізмів і створення державних систем автоматичного контролю та блокування вторгнень.

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
2. Про Стратегію кібербезпеки України : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.05.2021, введене в дію Указом Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>
3. Сахарова О., Близнюк І. Виявлення та реагування на кіберінциденти і кібератаки як заходи запобігання кіберзлочинності // Наука і правоохорона. – 2023. – Т. 2. – № 60.- URL:<https://naukaipravoohorona.navs.edu.ua/index.php/naukaipravoohorona/article/view/1841>
4. Субач І. Ю., Власенко О. В. Нечіткі моделі виявлення кіберінцидентів у базах даних інформаційно-комунікаційних систем військового призначення // Системи і технології зв'язку, інформатизації та кібербезпеки. – 2024. – Вип. 5. – URL: <https://journal.viti.edu.ua/index.php/cicst/article/view/80>
5. Мазепа С. Кібербезпека в Україні: сучасні виклики та шляхи вдосконалення законодавчого регулювання // Актуальні проблеми правознавства. – 2025. – № 2 (42). – URL:<https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/2142>
6. Таволжанський О. В. Особливості забезпечення кібербезпеки у сучасному світі: огляд суб'єктів запобігання кіберзлочинності // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право. — 2018. — № 6 (18). — С. 154–163.
7. Таволжанський О. В. Деякі актуальні аспекти сучасної кримінально-правової політики в сфері забезпечення кібербезпеки // Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції : збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 17 лютого 2023 р.). — Харків : Юрайт, 2023. — С.145–149.

8. Holovkin B. M., Tavolzhanskyi O. V., Lysodyed O. V. Corruption as a Cybersecurity Threat in the New World Order. *Connections: The Quarterly Journal*. 2021. 20(2), pp. 75–87.

9. ТАВОЛЖАНСЬКИЙ, О. В.; СМЕТАНІНА, Н. В. Моніторинг способу життя суб'єктів декларування у системі заходів фінансового контролю. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2022, 3: 210-214.

РОЗВИТОК ДУХОВНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ КРИМІНОТЕОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ

Тривале зосередження науковців на дослідженні потенціалу Intelligence Quotient (IQ) як умовного числового показника рівня інтелектуальних здібностей особистості, на дослідженні Emotional Quotient (EQ) – емоційного інтелекту, їх впливу на суспільні відносини, рівень добробуту суспільства і злочинності, упродовж значного часу зменшувало дослідницький фокус на Spiritual Intelligence (SQ) – духовному інтелекті. Проте застосування системного та міждисциплінарного підходів відкрило нові горизонти для сучасної науки. Відтак духовний інтелект все частіше стає предметом сучасних досліджень.

Духовний інтелект, як правило, розглядається в сучасній науці як дефініція психологічної науки, що виражається через критерій виміру духовного потенціалу особистості, її зв'язок із духовними цінностями та виступає детермінантою моральної відповідальності. Дана Зохар, Ян Маршал диференціюють SQ за різними структурними компонентами зокрема: самосвідомість, спонтанність, проникливість, цілісність, емпатія, толерантність, полenezалежність, смирення, децентрація, резильєнтність, екзистенційне покликання [7]. У вітчизняній науці його розглядають як ментальний дієвий інструмент, розвиток якого залежить від розвитку духовних здібностей особистості [2, с. 32]. Різноманіття наукових підходів до розуміння духовного інтелекту дає можливість для формування стратегії його розвитку на підставі багатофакторних чинників з метою запобігти та знизити рівень злочинності.

Перевагу розвитку духовного інтелекту над фізичним у профілактиці делінквентної поведінки резпрезентовано у науковому дослідженні кафедри соціології Університету Порт-Гаркорта в африканській Республіці Нігерія. На підставі емпіричних даних правоохоронців, дослідниками було встановлено, що високі показники рівня злочинності із використанням зброї були знижені завдяки факторам

позитивного впливу на рівень духовного інтелекту населення [5, с. 88].

Кримінотеологічний підхід ґрунтується на духовно орієнтованому аксіологічному методі. Поняття кримінотеології є новелою у вітчизняній кримінологічній науці. Запропонований науковий погляд І. В. Кріцака на осмислення кримінології з позицій духовно-культурних цінностей через застосування міждисциплінарного підходу відкриває додаткові можливості для вивчення детермінантів злочинності та заходів її запобігання [3, с. 114].

Дослідження О. І. Кузнецова підкреслює тенденцію впливу зміни показників термінальних цінностей таких, як доброта, духовність, любов до Бога, гуманізм, альтруїзм, співчуття, милосердя і моральність на рівень духовного інтелекту. Науковець формулює висновок, що міра розвитку духовного інтелекту прямо пропорційна мірі орієнтованості особистості на духовні цінності [4, с. 204-205].

Насамперед розвиток духовного інтелекту прямо залежить від духовного наповнення особистості. Сучасність інформаційного споживання диктує правила розвитку духовного інтелекту особистості. Багатоманітність контенту може мати абсолютно протилежні наслідки для розвитку SQ. З огляду кримінальної превенції духовні здібності особистості яскраво проявляються на тлі релігійності та духовності. Тому систематичне конструктивне заглиблення у конструктивні духовні та релігійні практики сприяють розвитку духовного інтелекту. При цьому номінальна релігійність – віднесення себе до тієї чи іншої релігії не є запорукою конструктиву.

Індикатори релігійності запропоновані О. І. Кузнецовим дозволяють провести оцінку переконань та поведінки особистості, розглядаючи релігію як джерело відчуття структури, почуття спільності, відчуття комфорту, світогляду, наповненого сенсом, відчуття контролю над своїм життям, особистих стосунків з Богом [6, с. 72].

Практична складова набуття духовних цінностей і розвитку духовних здібностей на релігійному підґрунті передусім базується на дослідженні текстів Святого Письма, пошуку сенсу буття, міцних сімейних відносинах, здоровому церковному спілкуванні, насичення духовним контентом. Зважаючи на принцип «я те, що я споживаю», справедливо зазначити, що насичення духовного інтелекту, так само

важливо для будови особистості, як і насичення тіла поживними речовинами. Отже, дотримання здорового релігійного вчення всередині церковної спільноти через наслідування добрих життєвих прикладів, правомірної Богобоязливої моделі поведінки, позитивних конструкцій побудови відносин, – слугують орієнтирами у розбудові стратегії розвитку духовного інтелекту на базі кримінотеологічного підходу.

Перспектива кримінотеологічної політики відображена у сучасних дослідженнях науковців-кримінологів, які вбачають розглядати феномен злочинності не тільки за класичним підходом як кількість вчинення злочинів на певній території за певний проміжок часу, а й використовуючи погляд на кримінологію як на міжгалузеву дисципліну, зокрема досліджуючи злочинність через формулу «гріхів роду», причин війн та поневолень одних народів іншим [1, с. 397].

З огляду на наявні наукові здобутки та науковий потенціал, розвиток духовного інтелекту особистості може стати перспективою розробки частини загальнодержавної стратегії запобігання та профілактики злочинності за участю неспеціалізованих суб'єктів. Вимірювання духовного інтелекту та формування кількісно-якісних показників потребує розробки методологічного інструментарію на основі системного, міждисциплінарного та синергетичного підходів.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М., Кріцак І. В. Феноменологія злочинності крізь кримінотеологічну та духовно-ціннісну (культурологічну) парадигму: діалогічна репрезентація. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. Т. 31, № 1. С. 392–401. URL: <https://doi.org/10.32631/vsa.2024.1.33> (дата звернення: 12.12.2025).
2. Головіна О. Ю. Аналіз наукових підходів дослідження духовного інтелекту особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 3. С. 27–32.
3. Кріцак І. В. Духовно-ціннісна концепція праворозуміння як перспектива розвитку кримінотеології. *Знання європейського права*. 2022. № 2. С. 112–119. URL: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.357> (дата звернення: 12.12.2025).

4. Кузнецов О. І. Взаємозв'язок духовного інтелекту і духовних цінностей особистості. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2019. Т. IV, № 15. С. 197–207. URL: http://appsychology.org.ua/data/jrn/v6/i15/app_v6_i15.pdf#page=197 (дата звернення: 12.12.2025).

5. Agwanwo D. E., Olumati R. Spiritual intelligence as an aspect of crime control strategy: evidence from some selected law enforcement agents. *Global journal of applied, management and social sciences*. 2019. P. 85–93. URL: <https://www.gojamss.net/index.php/gojamss/article/view/438/430> (date of access: 12.12.2025).

6. Kuznetsov O. Religiousness: components, types and coping strategies. *Наука і освіта*. 2017. № 11. P. 70–75. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2017/11_2017/9.pdf (date of access: 12.12.2025).

7. Zohar D., Marshall I. N. SQ: spiritual intelligence, the ultimate intelligence. London : Bloomsbury, 2000. 324 p.

Наукове видання

«Антикримінальна політика України: у пошуках оптимальної моделі»

Збірник матеріалів

Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 18 грудня 2025 р.)

(Частина 2)

Відповідальний за випуск О. В. Таволжанський
Коректор С. С. Сальчук
Комп'ютерна верстка і дизайн І. В. Москалюк

Підписано до поширення
через мережу Інтернет 12.01.2026 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 6,10. Обл.-вид. арк. 5,8 Зам. № 1201/2

Оригінал-макет виготовлено видавництвом «Юрайт»
(Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої діяльності:
серія ДК № 4236 від 22.12.2011 р.)